

TAMPEREEN YLIOPISTO

Teemu Siltanen

SLUMMEISTA LÄHIÖIHIN JA SOPEUTTAMALLA TASA-ARVOISIKSI –
Romanien asuttaminen osana Vantaan hyvinvointivaltiopolitiikkaa vuosina 1970–1981

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2015

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SILTANEN, TEEMU: Slummeista lähiöihin ja sopeuttamalla tasa-arvoisiksi. Romanien asuttaminen osana Vantaan hyvinvointivaltiopolitiikkaa vuosina 1970–1981.

Pro gradu -tutkielma, 110 s. + 1 liites.

Historia

Huhtikuu 2015

Suomalainen romanipolitiikka kohtasi suuren muutoksen 1960-luvun lopulla, kun kansallisessa romanipolitiikassa siirryttiin assimilaatiopyrkimyksistä vähemmistöoikeuksien aikakaudelle. Romanien yhteiskunnallisesta asemasta alettiin keskustella julkisuudessa ja siihen alettiin eri poliittisten ryhmien taholta vaatia parannusta. Ainoastaan viidennes romaneista asui tyydyttävästi, ja tämä epäkohta nostettiin esille tutkimuksissa, poliittisissa puheenvuoroissa, lehtijutuissa ja pamfleteissa. Keskeiseksi nähtiin romanien aseman parantamisen kytkeminen osaksi hyvinvointivaltiopolitiikkaa. Vuonna 1968 uudistettiin valtiollinen mustalaisasiain neuvotelukunta, joka ajoi useita romanien asemaan vaikuttaneita lakiuudistuksia.

Hyvinvointivaltiopolitiikka konkretisoitui kunnallistasolla. Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani, kuinka romaneihin kohdistettiin asuttamistoimenpiteitä Vantaalla vuosina 1970–1981. Aikakaudella romaneihin kohdistettiin kaksi säädöstä, jotka tähtäsivät romanien asunto-olojen parantamiseen. Ensimmäinen säädös oli voimassa vuosina 1970–1973 ja se mahdollisti kunnat saamaan tarkoitusta varten valtionavustusta. Laki ”mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta” oli voimassa vuosina 1976–1981 ja se velvoitti kunnat parantamaan romanien asunto-olot tyydyttävälle tasolle. Vaikka aikakauden hyvinvointivaltiopolitiikka oli vahvasti valtiojohtoista, oli kunnallinen romanipolitiikka omaleimaista ja paikallisilla viranomaisilla oli mahdollisuus vaikuttaa politiikan toteutumiseen.

Tutkimustulosteni mukaan romanipolitiikkaan kuului pyrkimys romanien saattamiseksi tasa-arvoiseen asemaan valtaväestön kanssa ja pyrkimys sopeuttaa romanit osaksi hyvinvointivaltiota ja työmarkkinakansalaisuutta. Asuntopolitiikka nähtiin avaimena näiden molempien saavuttamiseksi. Tasa-arvo- ja sopeuttamispyrkimys muodostavat tutkielmalleni tähytysaukot, joiden kautta tarkastelen vantaalaisten viranomaisten poliittista toimintaa.

Romanien asunto-olot paranivat huomattavasti vuosien 1970–1981 aikana. 1970-luvun alussa tyydyttävissä asunto-oloissa asuva vantaalainen romani oli poikkeus, kun taas kymmenen vuotta myöhemmin suuri osa romaneista asui lain vaatimusten mukaisissa asunnoissa. Vaikka vantaalaiset viranomaiset ylimitottivat järjestelmällisesti asuttamissuunnitelmansa, kohdistui aikakauden vantaalainen romanipolitiikka suoraan yli 70 prosenttiin vantaalaisista romaneista. Tästä huolimatta tasa-arvopyrkimykset eivät juurikaan tulleet ilmi vantaalaisten viranomaisten laatimissa teksteissä. Myös asuttaminen itsessään kohdistui paremmissa elinoloista olleille romaneille.

Romanien asuttamisen sisältämä sopeuttamispyrkimys tähtäsi romanien saattamiseen työmarkkinakansalaisuuden piiriin muiden kansalaisten tavoin. Sopeuttaminen kohtasi kuitenkin Vantaalla useita haasteita lähtien taloudellisista ongelmista viranomaisten asenteisiin ja muiden kuntalaisten vastustukseen. Vaikka kunnalliset viranomaiset eivät tutkimustulosteni mukaan omaksuneet sopeuttamispyrkimyksiä romanien asuttamisen tärkeimmäksi ohjenuoraksi, toteuttivat he kuitenkin käytännön toiminnassaan sopeuttamispolitiikkaa.

Asiasanat: akkulturaatio, asuttaminen, asuntopolitiikka, Helsingin maalaiskunta, hyvinvointivaltio, hyvinvointivaltiopolitiikka, kunnallispolitiikka, romanipolitiikka, romanit, sopeuttaminen, sosiaalipolitiikka, tasa-arvo, Vantaa, vähemmistöt

Sisällys

1. JOHDANTO	5
1.1. TUTKIMUSKYSYMYS	5
1.2. KESKEISET KÄSITTEET	10
1.2.1. ROMANIT, MUSTALAISKULTTUURI JA ROMANIPOLITIikka	10
1.2.2. SUOMALAINEN HYVINVOINTIVALTIO	13
1.3. AIEMPI TUTKIMUS	16
1.4. LÄHTEET JA NIIDEN ANTAMAT MAHDOLLISUUDET	19
2. SUOMALAINEN ROMANIPOLITIikka 1800-LUVULTA 2000-LUVULLE	22
2.1. KANSAKUNNAN RAKENTAMISEN VUODET	22
2.2. TOISEN MAAILMANSODAN VAIKUTUS JA SODANJÄLKEINEN ROMANIPOLITIikka	25
2.3. ROMANIEN YHTEISKUNNALLINEN JÄRJESTÄYTYMINEN JA ROMANIPOLITIIKAN MUUTOS	28
2.4. UUSI MUSTALAISASIAIN NEUVOTTELUKUNTA JA ASUTTAMISPOLITIikka 1970–1981	31
2.5. HÄPEÄPILKUSTA VIENTITUOTTEEKSI 1980–2000	37
3. ROMANIPOLITIIKAN HYVINVOINTIVALTIOPOLIITTISET ULOTTUVUUDET	40
3.1. ROMANIPOLITIIKAN TASA-ARVOON TÄHDÄNNYT ULOTTUVUUS	40
3.2. ROMANIPOLITIIKAN SOPEUTTAMISEEN TÄHDÄNNYT ULOTTUVUUS	43
4. ROMANIEN ASUTTAMINEN VANTAALLA 1970–1981	53
4.1. ROMANIEN ASUTTAMINEN HELSINGIN MAALAIKUNNASSA 1970–1973	53
4.2. ROMANIEN ASUTTAMINEN VANTAALLA 1976–1981	57
5. ROMANIEN ASUTTAMISEN TASA-ARVOPOLIITTINEN ULOTTUVUUS	62
5.1. VIRANOMAISTEN TEKSTIT POLIITTISENA TOIMINTANA	62
5.2. ROMANIEN ASUNTO-OLOISSA TAPAHTUNUT MUUTOS 1970–1981	64
5.3. ROMANIPOLITIikka ASUNTOHALLITUKSEN OHJAUKSESSA	70
5.4. OLIKO ASUTTAMINEN SOSIAALISTA VAI EI?	74
6. ROMANIEN ASUTTAMISEN SOPEUTTAMISPOLIITTINEN ULOTTUVUUS	79
6.1. TALOUDELLISET ONGELMAT ROMANIEN SOPEUTTAMISESSA	79
6.2. ROMANIEN SOPEUTTAMINEN HAJAUTTAMALLA	80
6.3. VIRANOMAISTEN ASENNE JA ROMANIEN SOPEUTUMATTOMUUS	83
6.4. EI ROMANEJA VANTAALAISTEN TAKAPIHOILLE	86
6.5. ONNISTUTTIINKO ROMANIEN SOPEUTTAMISESSA?	95
7. LOPUKSI	99
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	103
LIITE	111

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskysymys

Kun päivä päättyy, kun yksin jään.
En löydä suojaa mä päälle päin.
Vain mustan taivaan ja kylmät tähdet,
nään yllä kattoen, kun kuljen etsien.

Näin oli ennen, näin nytkin on.
Ei muuta suuntaa, tie iloton.
Ei löydy suojaa, ei lämmön tuojaa.
Vain kylmät tähdet mustan taivaan valaisee.

Kun lähimmäistään muut rakastaa,
niin kylmän katseen vain tumma saa.
En lähimmäinen lie kenenkään,
sen vuoksi yksin näin aina jään.

Muut kotiin lähtee, mä kulkemaan.
Ja kylmät katseet vain selkään saan.
En kuulu joukkoon, oon toisenlainen.
Ja siksi kylmät tähdet tietä valaisee.¹

Mustalaismusiikkiyhtye Hortto Kaalon esittämässä laulussa *Ei kenenkään lähimmäinen* vuodelta 1971 huomion kiinnittää sen toivottomuus ja yhteiskunnallinen sanoma. Laulun päähenkilö vaeltaa onnettomana yksinään, vailla ymmärrystä tai suojapaikkaa – seuranaan vain musta taivas ja kylmät tähdet. Vaikka mustalaismusiikin sanoitusperinteisiin kuuluu mollivoittoisuus, olivat rotusyrjintä ja romanien asunto-olosuhteet todellisia ongelmia 1970-luvun alun Suomessa: ainoastaan viidenneksen romaneista voitiin “katsoa asuvan jokseenkin tyydyttävästi” ja neljännes maan romaneista asui tilapäisissä asumuksissa ja piha-, teollisuus- ja liikerakennuksissa. Ongelma konkretisoitui pääkaupunkiseudulla, missä suurimmassa osassa romanien asuntoja ei ollut lämmintä vettä, viemäriä tai saunomis- tai peseytymismahdollisuuksia.² Vuonna 1969 vantaalaisista romaneista 90 prosenttia asui asunnoissa, jotka paikalliset viranomaiset määrittelivät asumiseen kelpaamattomaksi.³

---

¹ *Ei kenenkään lähimmäinen*, Hortto Kaalo, Suom. Puhtila, Sauvo. Alkp. san ja säv. Garcia Digno.

[<http://www.aanitearkisto.fi/firs2/kappale.php?Id=Ei+kenenk%E4%E4n+l%E4himm%E4inen>] Luettu 21.1.2015

² Muistio neuvottelusta ministeri A.L. Tiekson luona 5.7.1969, Saapuneet ja lähetetyt asiakirjat 1969, Mustalaisasiain neuvottelukunta, no 3443/902-68, 1365/943-68, 1655/949-68, RONK, STM; ”Mustalaiskysymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

³ Ben Grassin laatima muistio kunnanhallitukselle ”Asia: Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”; Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirja 29.6.1970 63§: ”Valtionavustuksen anominen mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi” 3517/101/69, Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirjat 1970 VII; Helsingin maalaiskunnan sosiaalilautakunnan huolto-osaston pöytäkirja 24.6.1970, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

Hortto Kaalon laulajan Feija Åkerlundin tulkinnan syvyyttä ei varmasti vähentänyt hänen omat lapsuuden kokemuksensa Mäkkylän telttaslummista, Helsingin ja Espoon rajalta⁴. Mielenkiintoisen laulusta tekee ennen kaikkea se, etteivät lyriikat ole Hortto Kaalon romanitaustaisten taiteilijoiden kynästä, vaan kyseessä Sauvo ”Saukki” Puhtilan⁵ sanoitus. Kun otetaan huomioon, että Hortto Kaalo myi kahdella ensimmäisellä albumillaan kultaa⁶, kuvastaa laulu ja yhtyeen suosio omalta osaltaan sitä yhteiskunnallista muutosta, joka romanipolitiikassa ja romanien yhteiskunnallisen tilanteen tiedostamisessa tapahtui 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa myös valtaväestön näkökulmasta.⁷ Suomen romanien asema ja erityisesti huonot asunto-olot nousivat 1960-luvun lopulla yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi niin Suomessa kuin Ruotsissakin. Näinä aikoina romanipolitiikan suunta muuttui ja hyvinvointivaltio ulotettiin erityislainsäädännöllä koskemaan romanivähemmistöä. Romanien puutteelliset asunto-olot nähtiin vähemmistöön liitettyjen yhteiskunnallisten ongelmien – kuten puutteellisen koulutuksen ja rikollisuuden – lähtökohtaisena syyinä, mutta kääntäen myös *avaimena* romanien saattamiseksi tasa-arvoiseen asemaan valtaväestön kanssa. Asiaan otti kantaa myös pääkaupunkiseudun kunnallisen romanipolitiikan toimintalinjoja vuonna 1969 suunnitellut työryhmä:

Yhteiskunnan tulisikin keksiä toimenpiteitä, joilla voitaisiin helpottaa mustalaisten asuntotilannetta. Kun asuntoasiat saadaan järjestykseen, niin loivenevat – ja parhaassa tapauksessa poistuvat – nykyisin niin voimakkaat slummiutumisen lieveilmiöt. Asuntokysymyksen hoito on avain, jonka avulla mustalaisväestön huomattavasti keskimääräistä korkeammat laitostustannukset saadaan laskusuuntaan. Vankilamenot, lastenkotien hoitopäivämenot, sairaalamenot ja muut laitosten menot ovat kovin korkeita, samoin yleensä sosiaalihuollolliset kustannukset, sairaspäivärahamenot ja muut työkyvyttömyydestä johtuvat menot.⁸

1970-luvulla valtiovalta antoi kaksi suoraan romanien olosuhteisiin vaikuttanutta asuntopoliittista säädöstä. Ensimmäinen oli vuonna 1970 valtioneuvoston asetus, joka mahdollisti kunnat, seurakunnat ja rekisteröidyt yhteisöt saamaan valtionavustusta romanien asunto-olojen parantamiseksi.

⁴ Feija Åkerlundin taustausta: Blomster 2012, 310–313.

⁵ Sauvo Puhtila (1928–2014) sanoitti yli 1400 kappaletta, joukossa useita ikivihreinä pidettyjä suomalaisia iskelmiä. [http://yle.fi/uutiset/lazzarella_suklaasydan_ja_poika_varjoiselta_kujalta_sanoittajalegenda_sauvo_saukki_puhtila_on_kuollut/7700147] Luettu 19.2.2015.

⁶ Albumi Hortto Kaalo (1971) myi 29 000 kpl ja albumi Hai Hortto Kaalo (1972) myi 25 000 kpl. [<http://www.ifpi.fi/tilastot/artistit/hortto+kaalo>] Luettu 15.1.2014.

⁷ Romanipolitiikassa muutos ajoittuu 1960-luvun loppuun. Tapahtunutta asennemuutosta kuvailee myös Hortto Kaalo-yhtyeen Matti Putkonen Yleisradion haastattelussa 18.12.1971. Putkonen kertoo, kuinka yhtyeen oli aluksi 1960-luvun lopulla vaikeuksia saada keikkoja, sillä yhtyeen jäsenten odotettiin joko myöhästyvän sovitusta ajasta tai tulevan paikalle humaltuneena. Vuonna 1971 tilanne oli jo parempi, mitä selittää osaltaan yhtyeen keräämä laaja suosio valtaväestön keskuudessa.

[http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/keikkapaikkojen_ovet_eivat_auenneet_hortto_kaalolle_vaivatta_12191.html#media=12199]. Luettu 16.1.2015. Hortto Kaalon suosiesta myös Blomster 2012, 310–313.

⁸ ”Mustalaisyryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

Valtioneuvoston päätös mahdollisti romanien asuntotilanteen parantamisen, muttei tehnyt siitä kunnallista velvollisuutta.⁹ Valtionavustusta myönnettiin vuosina 1970–1973, ja asetus käynnisti myös Helsingin maalaiskunnassa (nyk. Vantaa) romaneihin kohdistetun kunnallisen sosiaalisen asuttamispolitiikan. Valtionavustuksella ei kuitenkaan katsottu olleen riittävää vaikutusta romanien asunto-olojen parantamiseksi. Vuonna 1975 eduskunta hyväksyi lain ”mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta”. Tässä laissa määrättiin kunnat velvollisiksi parantamaan oman kuntasensa alueella elävien romanien asunto-olot ”tyydyttävälle” tasolle. Laki oli voimassa vuosina 1976–1981.¹⁰ Laki muutti romanien asuttamisen kunnalliseksi velvollisuudeksi, jolloin romanipolitiikan toimintatavat muuttuivat luonnollisesti myös Vantaalla.

Vantaan alueella vuosina 1970–1981 romaneihin kohdistetut kunnalliset asuttamistoimenpiteet kohdistuivat suoraan noin 70 prosenttiin kunnan romaniväestöstä. Asuttamistoimenpiteiden epäsuorat vaikutukset sukulaisten ja tuttavien kautta koskettivat kuitenkin varmasti kaikkia kunnan romaneja. Lisäksi asutustoimenpiteet vaikuttivat romanien elämään kokonaisvaltaisemmin kuin pelkkien asuinolojen kehittymisen kautta, paremmat asunnot olivat yhteydessä myös koulutusmahdollisuuksien lisääntymiseen ja työllistymiseen. Asuttamistoimenpiteet ruokkivat julkista keskustelua, jossa käytiin määrittelykamppailua romanien asemasta vantaalaisissa naapurustoissa.

Olen valinnut tapaustutkimukseni kohteeksi vantaalaisen kunnallisen romanipolitiikan vuosilta 1970–1981. Tutkielmani kuvaa, kuinka hyvinvointivaltiopolitiikka asutti yhdessä kunnassa romanit slummeista lähiöihin, ja Hortto Kaalon laulussa kuvatut musta taivas ja kylmät tähdet vaihtuivat kerrostalojen betonikattoihin ja hehkulamppuihin. Tapaustutkimukseni mahdollistaa paikallisen historiakuvan syventämisen lisäksi valtakunnallisen romanipolitiikan hahmottamisen ainakin osittain uudesta näkökulmasta. Tutkimustehtäväni on analysoida vantaalaisten romanien asuttamista sosiaalipoliittisena ilmiönä sen sisältämien *tasa-arvotavoitteen* ja *sopeuttamistavoitteen* ulottuvuuksien kautta. Nämä ilmiöt ovat yhtäaikaaisesti läsnä harjoitetussa politiikassa, ja molemmat tavoitteet kytkeytyvät osaksi suurempaa *hyvinvointivaltiopolitiikan* viitekehystä. Kari Teräs on omassa tutkimuksessaan selittänyt laajempaa yhteiskunnallista ilmiötä yhden tapauksen monipuolisen tarkastelun kautta, jolloin hän kytkee tapaustutkimuksensa osaksi laajempaa sosiaalisten,

---

⁹ Suomen asetuskokoelma 1970 N:o 221. ”Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”.

¹⁰ Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713. ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”; Suomen asetuskokoelma 1980 N:o 871. ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta annetun lain muuttamisesta.”

normijärjestelmien ja ajattelutapojen muodostamaa kokonaisuutta.¹¹ Tämän olen asettanut myös oman tutkielmani tavoitteeksi.

Systemaattisen lähdeaineistoon perehtymisen jälkeen kaksi piirrettä erottautui selkeinä sosiaalipoliittikan ilmiöinä: romanien saattaminen tasa-arvoisiksi ja romanien sopeuttaminen yhteiskuntaan. Oma tutkimuskysymykseni kumpuaa siitä lähdeaineistosta, jota tässä ajassa tarkastelen. Kuten poliittisen historian professori Jorma Kalela tiivistää, hedelmällinen tutkimuksen näkökulma on löytämisen, ei valitsemisen asia. Kun näkökulma on löytynyt, perustelee se itse oman oikeutuksensa.¹² Tarkastelemani tasa-arvo- ja sopeuttamistavoitteet ovat tutkielmani tutkimustuloksia, mutta samalla tutkielmani lähtökohta. Niitä voisi nimittää poliittisen historian professori Pauli Kettusen termein tutkielmani ”tähytysaukoiksi”¹³, jotka ovat määrittäneet lähdeaineistosta nousseista teemoista. Nämä tutkimustulokset ovat tutkielmani välivaihe, sillä niiden tunnistaminen antaa mahdollisuuden kiinnostavampien kysymysten esittämiselle: miten nämä eri ulottuvuudet näkyivät ja millaisia uusia ulottuvuuksia ne saivat vantaalaisessa romaneihin kohdistetussa asuntopolitiikassa? Lopulta tähytysaukkojen kautta lähdeaineistolle kohdistetut kysymykset mahdollistavat kansallisen romanipoliittikan hahmottamisen aiempaa monivivahteisemmalla tavalla.

Vantaalainen kunnallistason romanipoliittikka tarjoaa mielenkiintoisen tapaustutkimuksen romanipoliittikan näkökulmasta, koska kaupungissa asui runsaasti romaneja: 1970-luvun lopulla Helsingin ja Tampereen jälkeen kolmanneksi eniten Suomessa¹⁴. Kunnan romanipoliittikka oli aktiivista sekä vuosien 1970–1973 valtionavustuksen vuosina että vuosien 1976–1981 erityisasuntolainan vuosina. Vantaan sijainti tekee siitä keskeisen valtakunnallisen romanipoliittikan näkökulmasta, sillä 1960-luvun lopulla juuri pääkaupunkiseudulla ongelmat romanien asunto-oloissa näyttäytyivät erityisen huonoilta ja nousivat yhteiskunnallisen keskustelun aiheiksi. Vantaa on mielenkiintoinen tutkimuskohde asuntopolitiikan näkökulmasta, sillä kunta oli runsaan muuttoliikkeen kohde 1970-luvun Suomessa, minkä johdosta kaupungin asukasluvu kolminkertaistui vuosien 1960–1980 välisenä aikana ja kaupunkikuva muuttui maalaismaisemasta lähiökaupunginosien tilkkutäkiksi.¹⁵

---

¹¹ Kari Teräs lähestyy tutkimuksessaan yrityksen ja yhteiskunnan suhdetta yhden tapauksen, vuorineuvos Heikki Huh-tamäen teollisuusimperiumin kautta. Toisin kuin minä, Teräs lähestyy tutkimuskohdetta verkostonäkökulmasta. Teräs 2009, 16–17.

¹² Kalela 2000, 78–81.

¹³ Kettunen 2006b, 6.

¹⁴ Niemi 1981, 41–42

¹⁵ Ahtiainen & Tervonen 2002, 220, 517.

Paikallishistoria mahdollistaa lukijoille synnyin- ja asuinseudun ominaislaatuisuuden pohtimisen. Lisäksi se tarjoaa välineen paikallisidentiteetin ymmärtämiseen ja eittämättä myös sen rakentamiseen. Kuitenkaan paikallishistorian merkitys ei ole vain paikallinen, vaan se voi tuottaa aineistoa ja ideoita koko suomalaisen historian tutkimuksen käyttöön.¹⁶ Tapaustutkimukseni tavoitteena on sekä tuottaa tietoa vantaalaisille paikallisen kunnallis- ja romanipolitiikan historiasta että rikastuttaa suomalaisen hyvinvointivaltion ja romanipolitiikan historian tutkimuksen perinteiden ympärillä käytävää keskustelua.

1970-luvun Vantaan historiasta kirjoittaessa törmää siihen käytännölliseen ongelmaan, että kunta käytti vuosikymmenen aikana kolmea eri nimeä. Ennen vuotta 1972 kunta tunnettiin Helsingin maalaiskuntana, sitten se muuttui Vantaan kauppalaksi ollen sitä vuoteen 1974 asti. Tämän jälkeen se on ollut Vantaan kaupunki. Käytän tutkielmassani näitä kaikkia nimityksiä, mutta selvyyden vuoksi käytän yleensä *Vantaata* tai *Vantaan-aluetta* ja ihmisiä puhuttelen *vantaalaisina*, vaikka käsittelisin Helsingin maalaiskunnan aikaa. Näin tutkimuskohteeni erottaa helpommin myös sen suuremmasta naapurista.¹⁷

Ainutkertaisen ilmiön ja yleisemmän viitekehyksen suhteen hahmottamispyrkimys kuvaa ehkä parhaiten historian tutkimuksen erityislaatuisuutta.¹⁸ Kunnallinen romanipolitiikka on ilmiönä hyvin monipuolinen, ja käytän tutkimuskohdettani analysoidessani hyödykseni useita eri yhteiskuntatieteiden teorioita. Minulle teoriat muodostavat työkaluja, joiden avulla haluan ymmärtää tarkasteltavaa ilmiötä ja löytää uusia tulokulmia sen tarkasteluun, enkä pyrikään kehittämään näitä teorioita paremmiksi. Tällä viitataan teorioiden *heuristiseen* käyttöön, jolloin niistä haetaan ideoita, kiinnekohtia, vertailuja, kysymyksiä ja tulkinnallisia aineksia. Mihinkään käyttämistäni teorioista ei tukeuduta kokonaisuutena, vaan ainoastaan joiltakin tutkimustehtävään soveltuvilta osin. Teorian valinnan perusteena on *hedelmällisyys* tutkimuksen kannalta.¹⁹

Suomalaisen romanipolitiikan historian ja muutoksen esitleminen kytkee vantaalaisen romanipolitiikan osaksi suurempaa vähemmistöpolitiikassa tapahtunutta yhteiskunnallista muutosta. Lisäksi sosiaalipolitiikan sisältämien tasa-arvo- ja sopeuttamispyrkimysten ymmärtäminen vaatii näiden

---

¹⁶ Ahtiainen, Tervonen & Teräs 2010, 7.

¹⁷ Tavallisesti Vantaa-nimityksellä tarkoitettiin vuoteen 1972 asti pääasiassa Länsi-Vantaalla sijainnutta Vantaankosken aluetta. Asia muuttui, kun kunnan nimi muutettiin Helsingin maalaiskunnasta Vantaan kauppalaksi. Hirvonen 2006, 47.

¹⁸ Teräs 2005, 137.

¹⁹ Markku Hyrkkäsen mukaan teoriat ovat välttämättömiä historiatieteelle, mutta hän kehottaa lähestymään teorioita instrumentaalisesti. Hyrkkänen 2002, 17–18; Teorioiden heuristisesta käytöstä ja hedelmällisyydestä: Teräs 2005, 140–143, 150–151.

ilmiöiden kytkemisen osaksi suomalaista hyvinvointipolitiikan historiaa. Tästä syystä esittelen tutkielman historiallisen kontekstin tutkielmani toisessa ja kolmannessa luvussa. Konteksti ei kuitenkaan muodosta niinkään johdantoa luvulle, jossa perehdyn Vantaan tapahtumiin, vaan se muodostaa teoriapohjan, jonka valossa on mahdollista tarkastella vantaalaista tapaustutkimusta osana hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikkaa.

1.2. Keskeiset käsitteet

1.2.1. Romanit, mustalaiskulttuuri ja romanipolitiikka

Kattavasti rasismia tutkinut sosiologi Vesa Puuronen näkee, etteivät tutkijat voi välttää käsitysten merkityksistä käytyjä taisteluja, joiden osapuolina ovat eri subjektit omine intresseineen ja asemineen. Näin ollen tutkijan arvot antavat suuntaviivoja, kun hän päättää käyttääkö esimerkiksi käsitteitä *mustalainen* tai *romani*. On kuitenkin välttämätöntä, että tutkijoiden käyttämällä käsitteillä on yhteys yhteiskunnallisesti merkittäviin diskursseihin, sillä eiväthän tutkijat edes kykenisi käyttämään kieltä, joka olisi yhteiskunnan tai kulttuurin ulkopuolella.²⁰ Näin ollen kielenkäytössä on kyse valinnanteosta, johon sisältyy erottamattomasti vallankäyttö.

Yksi arkielämän rasismin tavanomaisimpia muotoja on nimittely. *Mustalainen* ei ole yksiselitteisesti nimittelysana, ja osa romaneista suosii itseään kutsuttavan mieluummin mustalaiseksi kuin romaniksi. Poliitikantutkija Sarita Friman-Korpela näkee, että romanit kokevat mustalainen-nimityksen oman yhteisönsä ulkopuolisen käyttämänä leimaavana ja halventavana, vaikka mustalainen-sanaa käytetään melko yleisesti romanien itsensä kesken.²¹ Vesa Puuronen mukaan nimittelyn rasistisuuden voi arvioida parhaiten nimittelyn kohde: Jos teon kohde määrittelee nimittelyn rasismiksi, kyseessä on rasismi riippumatta tekijän aikeista.²² Näin ollen pyrin pysyttämään neutraalissa kielenkäytössä ja suosin tutkielmassani käsitettä *romani* (rom. *Rom, Ihminen*), jota myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus) suosittelee käytettävän. Kotuksen Maija Lähteenmäki näkee kuitenkin mustalais-sanankäytön mahdolliseksi vakiintuneiden yhdyssanojen yhteydessä. Esimerkiksi käsitteet *mustalaisyhteisö* tai *mustalaismusiikki* ovat hänen mielestään sävyllään neutraaleja ja parempia kuvaamaan kyseisiä asioita kuin *romanileiri* tai *romanimusikki*.²³

---

²⁰ Puuronen 2011, 48–49.

²¹ Friman-Korpela 2014, 54. Esimerkkinä mustalais-sanankäytöstä neutraalissa merkityksessä: Nygård 1998; Tuula Lind teoksessa Tanner & Lind 2009; Nikkinen 2006; Alida Friman Helsingin Sanomien jutussa, HS 8.5.2009

²² Puuronen 2011, 60–61.

²³ Katso tarkemmin Maija Lähteenmäen kirjoitus ”Romanit ja mustalaisyhteisö” (1996) Kotimaisten kielten keskuksen internet-sivuilta [<http://www.kotus.fi/?s=2801>] Luettu 6.4.2012.

Friman-Korpelalle *romani* on itsessään poliittinen käsite, joka konstruoi poliittista näkemystä romaneista yhtenäisenä ja homogeenisenä, valtioiden rajat ylittävänä ryhmänä. Romani viittaa yleensä henkilöön, jolla on yhteys romaniyhteisöön perimänsä, muiden sukulaissuhteiden, yhteisöön kuulumisen tai muun kokemusperäisyyden pohjalta. Romani-identiteetti²⁴ ei kuitenkaan perustu yksinomaan itseidentifikaatioon vaan myös yhteisön jäsenillä on merkitystä identifikaation vahvistamiselle. Jo tästä syystä romani-identiteetti pitää sisällään sisäänsulkemisen ja ulossulkemisen aspektin, jolloin joudutaan kysymään, kuka määrittelee inklusion ja eksklusion kriteerit. Nämä kriteerit eivät suinkaan ole yhteneväiset romanitoimijoiden, romaniryhmien, eri maiden romanien tai tutkijoiden kesken: toiset korostavat esimerkiksi romani-kielen ja intialaisen alkupeuran merkitystä, toiset taas lähestyvät romaniutta maailmanlaajuisena erilaisista ryhmistä muodostuvana mosaiikkina, jolloin romani-identiteetti rakentuu yhteisen uskonnon puuttumisen, rajoittuneen romanikielen käyttämisen ja useiden eri kansalaisuuksien pohjalta.²⁵

Romani-käsitteen määrittelyä tapahtuu sen problemaattisuudesta huolimatta jatkuvasti, varsinkin romanipolitiikassa, onhan käsitteen tuottama eronteko politiikan edellytys. Friman-Korpelan mukaan nämä määrittely-yritykset johtavat väistämättä kiistoihin.²⁶ Monipuolisesti romanipolitiikan historiaa tutkineen Panu Pulman mukaan kaikki kulttuuripiirteet ovat lainattuja ja käännettyjä, ja erilaiset kulttuuripiirteet sekoittuvat jatkuvasti ja sekoituessaan synnyttävät uusia kulttuurinmuotoja. Etnisyys ei ole staattinen kategoria, johon synnyttään myötäsyttyisesti, vaan etnisyys tulisi nähdä sosiokulttuurisena historiallisen muutoksen alaisena kategoriana. Panu Pulman mukaan, kulttuurin hybridisyydestä johtuen, *kuvitellut yhteisöt* – tässä tapauksessa suomalainen kansallisvaltio – vaativat perinteen keksimistä. Näin ollen enemmistön etnisyys ja vähemmistön etnisyys ovat jatkuvassa rajankäynnissä, jossa etnisyys määritellään yhä uudelleen poliittisten ja taloudellisten intressien pohjalta. Tätä kokonaisuutta Pulma kutsuu *etnopolitiikaksi*. Pulman mukaan Pohjoismaisen hyvinvointivaltion etnopolitiittinen ulottuvuus on ollut nimenomaan romaniväestön

---

²⁴ Identiteetti on terminä haasteellinen ja herättänyt keskustelua tieteen tekijöiden keskuudessa. Varsin yleisesti on kyseenalaistettu, että yksilön identiteetti olisi helposti määriteltävissä esimerkiksi kansalaisuuden mukaan ja että tämä identiteetti olisi muuttumaton. Amartya Senin mukaan ihminen kuuluu samanaikaisesti useisiin eri kategorioihin. Identiteetit ovat siis perustavan monimuotoisia, ja niiden paikka ihmisen arvojärjestyksessä vaihtelee tilannekohtaisesti. Sen 2009, 41–44. Rogers Brubaker on puolestaan kritisoinut tapaa määritellä identiteetti moninaiseksi, virtaavaksi ja konstruoiduksi. Jos identiteetti on kaikkialla, se ei ole hänen mielestään missään. Brubaker kyseenalaistaa koko termin tarpeellisuuden, tarjoten tilalle mm. identifikaatio-sanaa. Identifikaation käyttö kehottaa nimeämään ne agentit, jotka saavat aikaan identifioinnin. Identifikaatio on erottamaton osa sosiaalista kanssakäymistä, mutta identifikaation lopputulos määrittyy ainutlaatuisissa kanssakäymisissä, eikä ole täten ennaltamäärätty. Näin verbiltä puuttuu identiteetti-termin esineistävät konnotaatiot. Brubaker 2013, 55–82. Friman-Korpelan identifikaatiomäärittelyssä korostuu muun muassa Foucault'n ja Hallin korostama valta-aspekti, jossa identiteetti määrittyy valtasuhteissa itsensä identifioivan ja ryhmän muiden jäsenten välillä. Tästä näkökulmasta identifikaatio perustuu, Senin esillenostamasta identiteettien ja identifikaatioiden samanaikaisuudestaan huolimatta, poissulkemiselle. Hall 2003b, 271–272.

²⁵ Friman-Korpela 2014, 34–36.

²⁶ Friman-Korpela 2014, 41–42.

kannalta ratkaisevassa osassa, sillä romaneilla on Pohjoismaissa lähes 500 vuoden historiallisen politiikan kohteena olemisessa.²⁷

Pulma tarkastelee omissa tutkimuksissaan *romanipolitiikkaa* valtiollis-poliittisella tasolla. Hänen tarkastelunsa keskittyy selvittämään, millaiset aatteet, ideologiat ja yhteiskunnalliset tavoitteet ovat vaikuttaneet eri aikoina romanipolitiikan sisältöön ja muotoihin.²⁸ Tässä tarkastelussa korostuu ennen kaikkea romanipolitiikan toimintalinjat eli *policy*, joka pitää sisällään myös politiikan operatiiviset ulottuvuudet. Omassa tutkielmassani romanipolitiikka määrittyy lähes järjestään perinteisenä pidetyn policy-näkökulman kautta. *Politiikka* on kuitenkin monipuolinen käsite, eikä termille ole valtio-opin professori Kari Palosen mukaan vakiintunutta tai normaalia merkitystä.²⁹ Romanipolitiikka pitää terminä sisällään myös romanien ja romani-intressiryhmien oman poliittisen toimijuuden, mikä viittaa englannin kieliseen sanaan *politics*. Friman-Korpela jäsentää romanien politiikkaa vielä termeillä *polity* (romanipolitiikan institutionaaliset näkökohdat), *politicking* (romanipolitiikan strategiset näkökohdat) ja *politicisation* (uusien kysymysten nostaminen asialistalle).³⁰ Varsinkin luvussa 2.3. käsittelemän romanipolitiikkaa myös romanien oman toimijuuden näkökulmasta.

Friman-Korpelan mukaan romani-käsite asettaa haasteen erityisesti historialliselle tutkimukselle. Hän kysyy, voidaanko puhua romaneista silloin, kun koko sana ei vielä tunnettu?³¹ Itse näen romani-käsitteen käyttämisen omassa tutkielmassani perusteltuna, sillä käsite yleistyi romaniaktiivien keskuudessa juuri tutkielmani käsittelemän ajanjakson aikana. Muun muassa vuonna 1973 romanipolitiikan aktiivi Viljo Koivisto vetosi mustalaisiasiain neuvottelukuntaa ryhtymään toimiin, jotta suomalainen media siirtyisi käyttämään käsitettä *romani* haukkumanimityksenä pitämänsä *mustalainen* sijasta.³² Virallisesti romani-käsite otettiin käyttöön virkakoneistossa vuonna 1989, kun valtioneuvosto asetti mustalaisiasiain neuvottelukunnan asemasta romaniasiain neuvottelukunnan. Vuonna 1992 kielitoimisto hyväksyi romani-sanankäytön. Romani-sanankäytön yleistymisen on nähtävissä osana romanien poliittisen toiminnan muuttumista. Kyseessä oli nimeämis-

---

²⁷ Pulma 2005b, 454-456; Pulma 2006, 12-13; Stenroos 2012, 8. Lue myös Friman-Korpela 2014, 32. Sosiaalisten konstruktioiden tosiasiallisista vaikutuksista Puuronen 2011, 49-50. ”Kuvitelluista yhteisöistä” Anderson 1991, 5-7. Kulttuurien luonteesta ja niiden hybridisyydestä mm: Hall 2003a, 95-117; Lehtonen 2009, 109-115; Lehtonen 2004, 9-27.

²⁸ Pulma 2006, 11-13.

²⁹ Palonen 2006, 1-3.

³⁰ Friman-Korpela 2014, 13-15.

³¹ Friman-Korpela 2014, 54.

³² Viljo Koiviston kirje mustalaisiasiain neuvottelukunnalle 9.4.1973, Saapuneet ja lähetetyt asiakirjat 1973, Mustalaisiasiain neuvottelukunta, no 7186/051/71, RONK, STM. Romani-käsitteen yleistymisestä 1970-luvulla myös Friman-Korpela 2014, 54-55.

kamppailu, jossa romaniaktiivit puolustivat oikeuttaan itse nimeämiseensä. Tämä heijastelee Friman-Korpelan mukaan romanien muuttumista poliittisen toiminnan subjekteiksi.³³

Oman tutkielmani kannalta on kiinnostavaa, että suomalainen lainsäädäntö määritteli ”mustalaisuuden” 1970-luvulla hyvin avarasti. Vuoden 1975 lakia ”mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta” sovellettaessa romaniksi tuli katsoa henkilö, joka piti itse itseään romanina, jollei selvästi ilmi käynyt, ettei kyseessä ollut romaniväestöön kuuluva henkilö. Lisäksi romaniväestöön kuuluvaksi katsottiin romanin puoliso ja samaan talouteen kuuluvat lapset.³⁴ Laki antoi täten romaneille vapauden määritellä itse oman identifikaationsa – nostaan tässä yhteydessä romanit poliittisiksi subjekteiksi.³⁵

1.2.2. Suomalainen hyvinvointivaltio

Tutkielmani kiinnittyy vahvasti hyvinvointivaltiohistorian tutkimuksen perinteeseen. Pauli Kettusen mukaan suomalaisessa julkisessa keskustelussa 1970-luku on määrittynyt ennen kaikkea kahdesta suuresta kertomuksesta: toisena teemana on suomettuminen ja toisena hyvinvointivaltion kehittyminen. Nämä kaksi kertomusta antavat Suomen historiasta hyvin erilaisen kuvan, ensimmäisen muodostaessa usein malliesimerkin poliittisen moraalien rämettyneisyydestä, toisen puolestaan korostaessa suomalaisen hyvinvointivaltion huippukautta tasa-arvoihanteineen ja kattavine julkisine palveluineen.³⁶ Oma tutkielmani kuuluu jälkimmäisen kertomuksen piiriin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tutkielmani toistaisi kertomuksen vakiintunutta tarinankaarta tai olisi kykenemätön rikastuttamaan hyvinvointivaltiotutkimuksen ympärillä käytävää keskustelua. On syytä kuitenkin tiedostaa, kuinka paljon tähystysaukon valinta vaikuttaa omaan tutkimustulokseeni.

Terminä hyvinvointivaltio ei ole yksiselitteinen ja vaatii siksi tarkemman määrittelyn. Sosiologi Gøsta Esping-Andersenin klassikoksi muodostuneen jaottelun mukaan länsimaiset hyvinvointivaltiot voidaan jakaa kolmeen pääregiimiin: *konservatiiviseen* (Esping-Andersenin esimerkkivaltiona Saksa), *liberaaliin* (Yhdysvallat) ja *sosiaalidemokraattiseen* hyvinvointivaltioon (Ruotsi). Esping-Andersenin jaottelu käsittelee eri tapoja, joilla hyvinvoinnin tuottaminen on jaettu valtion, perheen ja markkinoiden kesken. Hyvinvointikapitalismi muodostuu hyvinvointiregiimin, talouden ja työ-

---

³³ Friman-Korpela, 56–58.

³⁴ Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713: ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

³⁵ Valinnanvapaus on kytköksissä samaan kehityskulkuun, joka muutti myös Ruotsin maahnamuuttopolitiikka ja sen sisältämiä integraatiotavoitteita vuoden 1974 perustuslaissa. Uusi integraatiopolitiikka nojasi kolmeen pilariin: tasa-arvoon, valinnanvapauteen ja yhteistyöhön. Runblom 1995, 207–208; Westin 1995, 54–55. Kaikki kolme näkyivät ainakin ajatuksen tasolla myös Suomessa.

³⁶ Kettunen 2006b, 5–6.

lissyyden vuorovaikutuksessa.³⁷ Suomi on 1970-luvulta lähtien luettu useissa tutkimuksissa pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi.³⁸

Hyvinvointivaltion ”kultaisiksi vuosiksi”³⁹ nimetään usein 1900-luvun jälkipuolisko. Niin suomalaisessa kuin kansainvälisessä tutkimuksessa hyvinvointivaltiokehityksen kannalta korostetaan monesti toista maailmansotaa ja sen jälkeisiä vuosia. Historian professori Juha Siltalan mukaan maailmansotaa perusteltiin kansalaisille oikeudenmukaisemmalla yhteiskunnalla, täystyöllisyydellä ja sosiaaliturvalla. Sodan päätyttyä kapitalismin autoritaarisemmat muodot joutuivat antamaan tilaa kristillisdemokraattiselle ja sosiaalidemokraattiselle hyvinvointivaltiomallille. Vallankumouksen uhka synnytti ympäri Eurooppaa markkinatalouden ja demokratian yhdistelmiä.⁴⁰

Hyvinvointivaltiokehityksen taustalla vaikutti huomattava yleismaailmallinen talouskasvu, josta sekä läntinen että itäinen blokki nauttivat sodan jälkeisinä vuosina. Itä-Euroopassa talouden kehitys hidastui 1960-luvulla, läntisessä maailmassa puolestaan kolaus koettiin 1970-luvun alussa öljykriisin muodossa. Maailman teollisuustuotanto nelinkertaistui 1950-luvun alusta 1970-luvun alkuun ja samalla aikavälillä maailmanlaajuinen teollisuustuotteiden kauppa kymmenkertaistui. Hyvinvointivaltion suuri tavoite eli täystyöllisyys saavutettiin käytännössä 1960-luvulla, jolloin Länsi-Euroopan keskimääräinen työttömyysaste oli 1,5 prosenttia.⁴¹

Suomalainen hyvinvointivaltio pystytettiin pohjoismaisessa vertailussa melko myöhään, mutta nopeasti – vain muutamassa kymmenessä vuodessa. Suomalaisen hyvinvointivaltion historiasta

---

³⁷ Esping-Andersen 1990, 26–29. Hyvinvointivaltion määrittelystä ja sen vaikeudesta Kangas 2006, 193–197. On hyvä muistaa, että myös Itä-Euroopan kommunistisia valtioita tarkasteltiin hyvinvointivaltioina toisen maailmansodan jälkeisessä tutkimuksessa. Kuusi 1963, 28.

³⁸ Esim. Kosonen 1995, 23; Kosonen 1987, 140–193; Wiberg 2006, 330–333. Esping-Andersenin viitekehys mahdollistaa Suomen mallin sosiaalidemokraattisuuden kyseenalaistamisen. Raija Julkusen mukaan Suomi muistutti sosiaalipolitiikaltaan, universaaleineen ja ansiosidonnaisine sosiaaliturvineen muita Pohjoismaita, mutta yhteiskuntadynamiikaltaan maata ei voitu pitää sosiaalidemokraattisena. Suomessa on jouduttu tekemään enemmän kompromisseja kuin esimerkiksi Ruotsissa, ja täten valtio on ollut Suomessa alistainen talouselämän intresseille. Julkunen 1993, 128–130. Kritiikkiä Esping-Andersenin mallia kohtaan käsitellyt myös Kosonen 1995, 22–25; Laitinen-Kuikka 2005, 308–312. Toisaalta myös ruotsalainen ja pohjoismainen historian kirjoitus samalta ajalta korostaa kompromissien tärkeyttä ruotsalaisen hyvinvointivaltion synnyssä. Lue esim. Esping-Andersen 1992, 41–42; Therborn 1992, 15–27; Åmark 1992, 67–83, 91–93. Kaarlo Arffman on puolestaan todennut, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion määrittely on vaikeaa eri maiden erojen vuoksi. Hän kuitenkin huomauttaa, että Pohjoismaiden malleilla on kuitenkin niin paljon yhteistä, että pohjoismaisesta mallista puhuminen on perusteltua. Arffman 2009, 173.

³⁹ Termi ”kultaiset vuodet” on lainattu Eric J. Hobsbawmilta. Hobsbawm 1999, 326–333. Myös Angus Maddison on käyttänyt termiä puhuessaan vuosien 1950–1973 aikaisesta vaurauden kasvusta. Siltala 2007, 111.

⁴⁰ Siltala 2007, 65. Myös mm. Eric Hobsbawm on korostanut vasemmistolaisten peräänantamattomuuden merkitystä hyvinvointivaltion syntymisessä. Hobsbawm 1999, 328, 344–345. Sodan merkityksestä myös esim. Puoskari 2012, 138.

⁴¹ Hobsbawm 1999, 326–329. Talouskasvun merkityksestä hyvinvointivaltiolle mm. Haapala 1993, 6–12. Suomessa edes 1970-luvun öljykriisit eivät hidastaneet merkittävästi hyvinvointipalveluiden laajenemista. Nurminen 2012, 158–161.

väitellyt Päivi Uljas ajoittaa suomalaisen hyvinvointivaltion läpimurtoajanjaksoksi vuodet 1956–1963. Aikakaudella eduskunta päätti uudennlaisesta työttömyys- ja eläketurvajärjestelmästä, piden- si vuosilomia ja nosti kansaneläkkeen ja lapsilisien tasoa ja vei ratkaisevasti eteenpäin sairausva- kuutuslakia ja työajan lyhentämistä 40 tuntiin viikossa. Uljaksen mukaan poliittinen heiluri siirtyi vasemmalle, ja yhteiskunta astui tärkeät askeleet kohti hyvinvointivaltiota.⁴² Tästä kehityksestä huolimatta hyvinvointivaltio oli 1960-luvun alussa vasta rakenteilla ja pahasti muita Pohjoismaita jäljessä. Esimerkiksi suomalaisen hyvinvointivaltion johtava teoreetikko Pekka Kuusi näki vuonna 1963, ettei hyvinvointipolitiikka ollut vielä vakiintunut Suomessa.⁴³

Monet yhteiskuntatieteilijät, tutkijat ja poliitikot korostivat valtion merkitystä hyvinvoinnin lisää- misessä kansalaisilleen. Pekka Kuusi nimitti kirjassaan *60-luvun sosiaalipolitiikka* kansalaisten roolin yhteiskunnan liikkeelle panevaksi voimaksi, ja yhteiskuntapolitiikan ylimmäksi tavoitteeksi oli muotoutumassa ”kansalaisen paras” kansantuloa kasvattamalla. Hän totesi runollisesti: ”Oman aikamme tunnus on köyhyydestään kohoava ihminen.”⁴⁴ Myös sosiologian professori Erik Allardt nimesi kirjassaan *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia* vuonna 1976 yksilöiden hyvinvoinnin yhteiskunnan tärkeimmäksi päämääräksi ja sen toiminnan tärkeimmäksi tuotokseksi.⁴⁵

Kaiken kaikkiaan hyvinvointivaltiomittareilla mitattuna Suomi saavutti muut Pohjoismaat noin 30 vuodessa modernisoimalla elinkeinorakennetta ja kasvattamalla taloutta. Kuntien tehtävät laajeni- vat voimakkaasti. Vantaan alueen menot kasvoivat vuodesta 1957 vuoteen 1977 vuositasona 5,7 miljoonasta markasta 842,7 miljoonaan markkaan. Samalla Vantaan saamat valtiontuet kasvoivat miljoonasta markasta 102 miljoonaan markkaan vuodessa. Luvut kuvastavat, miten suuria paineita rakentaminen ja erityisesti sivistys- ja sosiaalitointa ja terveydenhuoltoa koskeva lainsäädäntö toivat kunnallistaloudelle.⁴⁶ Kunnallistason paineista huolimatta Suomi nousi bruttokansantuot- teeltaan maailman viidentoista vauraimman valtion joukkoon. Talouden kasvu, korkea työll-

---

⁴² Päivi Uljas tuo esille, ettei vasemmistopuolueiden kannatus ole ainoa selittävä tekijä hyvinvointivaltion synnyssä, sillä jo 1900-luvun alusta lähtien vasemmistopuolueilla oli Suomessa noin 50 prosentin kannatus. Lisäksi SKDL:n ja SKP:n toiminta sallittiin jo vuonna 1945. Vasemmiston piirissä tapahtui 1950-luvulle tultaessa ennemminkin ideolo- ginen muutos, sillä vielä vuosisadan alkupuolella työväenliike lauloi siitä, kuinka ”verot kansan verta juovat”. Uljas 2014, 74–75, 96–97; myös Uljas 2012, 305–307; Uljas 2008, 117–154, 172–186. Työväenliikkeen historiassa aika- kautta on totuttu pitämään eräänlaisena ”ay-liikkeen synkkänä korpivaelluksena”: Sosialidemokraatit riitelivät keske- nään ja kommunistien kanssa ja epäonnistunut yleislakko vuonna 1956 ajoi SAK:n hajaannukseen. Tapio Bergholm on tuonut esille, ettei kuva heikosta ay-liikkeestä pidä täysin paikkaansa, sillä ay-liikkeen järjestövoima kaksinkertais- tui vuosina 1958–1968. Bergholm 2007, 162–163.

⁴³ Nurminen 2012, 158. Kun Pekka Kuusi aloitti sosiaalipoliittisen ohjelmansa laatimisen vuonna 1957, oli alunperin kokoonnuttu pohtimaan, voisiko Suomen sosiaalimenoja vielä supistaa. Kosonen 1987, 223.

⁴⁴ Kuusi 1963, 8, 18–25.

⁴⁵ Allardt 1976, 68–69.

⁴⁶ Ahtiainen & Tervonen 2002, 221–223, 233–236.

syysaste ja kattava sosiaaliturva ruokkivat toisiaan. Historian professori Pentti Virrankoski toteaa taloushistorian yleisesityksessään vuodelta 1975 Suomen vaurauden korostuvan ”melkoisesti” tulonjaon tasaisuuden vuoksi. Hyvää kautta kesti aina 1990-luvun alun lamaan ja hyvinvointivaltion kriisiin.⁴⁷

Tulee kuitenkin muistaa, että hyvinvointivaltion historiaa kuvaavat kertomukset tapaavat liiaksi yksinkertaistaa historiankulkua. Yhteiskuntapoliitikan dosentti Raija Julkusen mukaan hyvinvointivaltion kehittyminen ei ole missään vaiheessa ollut suoraviivainen selkeä prosessi, vaan täynnä ideologisia heilahteluita, nopean ja hitaan kasvun kausia, ristiriitoja, takapakkeja, neuvotteluja ja kompromisseja.⁴⁸ Pauli Kettusen mukaan hyvinvointivaltion historiaa voidaan tarkastella ajallisesti monikerroksisena, jolloin se ilmiönä kuuluu useaan samanaikaisesti elettevään ajanjaksoon.⁴⁹ Tällöin selkeästi alusta loppuun etenevä eheä kertomus ei näytä enää loogiselta tavalta jäsentää hyvinvointivaltion historiaa, vaan on hedelmällisempää hahmottaa ilmiötä eri ajanjaksojen tai teemojen – kuten tasa-arvo- ja sopeuttamispyrkimysten – kautta.

1.3. Aiempi tutkimus

Romanien historian ja romanipoliitiikan tutkimuksen voidaan todeta elävän nousukautta Suomessa. 2000-luvulla on julkaistu useita tutkimuksia, artikkeleita, väitöskirjoja ja opinnäytteitä, joissa on tarkasteltu romanien historiaa tuoreista näkökulmista. Myös suomalaiset romanit ovat osallistuneet ja päässeet osallistumaan aiempaa aktiivisemmin oman kansansa historian kirjoittamiseen, mikä näkyy muun muassa Panu Pulman johtamassa *Suomen romanien historia* -projektissa. Projektin päätteeksi vuonna 2012 julkaistiin Pulman toimittamana maailman ensimmäinen kansallinen kuvaus romaniväestön historiasta.⁵⁰

Romanitutkimuksella on Euroopassa pitkät perinteet, ja muun muassa romanikieli alkoi kiinnostaa tutkijoita jo 1500-luvulla. Myös ensimmäinen ruotsalainen ”romanitutkija” Samuel Björkman väitteli vuonna 1730 Uppsalassa romanikieleen liittyen. ”Mustalaistieteen” perustajana pidetään Göttingenin yliopistosta väitellyttä Heinrich Grellmania, joka kokosi vuonna 1783 eri puolilla Eurooppaa romaneista kirjoitetun samojen kansien väliin tutkimukseensa *Die Zigeuner. Ein histo-*

---

⁴⁷ Nurminen 2012, 158–162; Schulman 2000, 76; Virrankoski 1975, 276–281. 1990-luvun lamasta ja hyvinvointivaltion kriisistä esim. Kiander 2001, 23–39, 86–108; Siltala 2007, 166–176.

⁴⁸ Julkunen 1993, 128–129; myös Haapala 1993, 21–22; Kangas 2006, 190.

⁴⁹ Kettunen 2006a, 219; Kettunen 2008, 162–167.

⁵⁰ Pulma 2012.

rischer Versuch über die Lebensart und Verfassung, Sitten und Schicksale dieses Volk in Europa, nebst ihrem Ursprung. Pulman mukaan kyseessä ”jokseenkin kritiikitön yhteenveto sekä tiedoista että ennakkoluuloista”. Tutkimus muodosti tieteellisesti päteväksi arvioidun pohjan 1800-luvun romanttisille romanikuvauksille kuin tietosanakirjojen määritelmille. Näin eurooppalainen käsitys romaneista alkoi vakiintua ja standardisoitua. Tieosanakirjojen kuvaukset alkoivat muuttua vasta 1960-luvulla. Ruotsi kuului 1700-luvulla tiedemaailman huipulle ja maan sivistyspolitiikka oli aktiivista. Näin myös valtakunnan itäisessä osassa etenkin papit kiinnostuivat historiallisista ja luonnontieteellisistä tutkimuksista. Ratsilainen kappalainen Kristfrid Ganander julkaisi vuonna 1780 romaneista tutkielman, jonka etnologinen kuvaus jäi elämään suomalaisten tutkimuksiin ja käsityksiin romaneista.⁵¹

Valtiopäivien aktivoituessa myös romanipolitiikka heräsi henkiin 1860-luvulla. Poliitiikka edellytti selvitysten laatimista muun muassa romanien määrästä, oleskeluseuduista, kirjoilla olemisesta ja elinkeinoista. Vuosisadan loppupuolella romaneihin alkoi kohdistua kasvava kansantieteellinen uteliaisuus. Aikakaudella julkaistiin suomalaisista romaneista useampi teksti, joista Arthur Thesleffin tutkimukset saavuttivat tutkimusalan auktoriteettiaseman. Thesleff tutki romanikieltä ja matkusti romaniseurueiden mukana havainnoiden romanien elintapoja. Hänet nimitettiin myös vuonna 1900 nimitetyn Mustalaiskomitean eli niin kutsutun Wallen komitean sihteeriksi. Komitean mietinnön tulkinnat on merkityksellisiä myöhempien tulkintojen ja romanipolitiikan kannalta, sillä komitean mietintö näki romanien omaleimaisuuden perusteena olleen eristyneisyyden, jonka ytimessä oli romanikieli.⁵²

Myöhempi suomalainen romanitutkimus ja romanien historian tutkimus on rakentunut romanitutkimuksen perinteelle ja lähes täysin valtaväestön hallintokoneiston tuottaman lähdeaineiston varaan, jolloin huomattavaa osaa teksteistä vaivaa mytologisoivan ja stereotyypittävän aineiston kierrätys.⁵³ Tämä lähtökohta on pyritty kyseenalaistamaan romanipolitiikan ja romanien historian uutta aaltoa edustavissa 2000-luvun julkaisuissa. Panu Pulman tutkimus *Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan* vuodelta 2006 kuvailee romaneihin kohdistetun politiikan laajan kaaren. Pulma tarkastelee tutkimuksessaan romanipolitiikkaa ideologioiden kaut-

---

⁵¹ Pulma 2006, 37–47; Tervonen 2010, 1–2.

⁵² Pulma 206, 55, 88–96; Tervonen 2010, 24.

⁵³ Pulma 2006, 11–12.

ta ja valtiollisesta näkökulmasta. Hän kuvailee romaniväestöä valtiollisen politiikan kohteena, eikä siis lähdeaineistostaan johtuen pyrikään kuvailemaan romanien historiaa.⁵⁴

Miika Tervonen on väitöskirjassaan *'Gypsies', 'Travellers' and 'peasants'. A study on ethnic boundary drawing in Finland and Sweden, c. 1860–1925* vuodelta 2010 tutkinut romanien, kiertävien ja talonpoikien etnisten rajojen määrittäytymistä Suomessa ja Ruotsissa vuosina 1860–1925. Hän kyseenlaistaa romanitutkimuksen perinteessä kuvatun romanien eristäytymisen muusta väestöstä ja romanien ja valtaväestön lähtökohtaisesti aggressiivisen suhteen. Tervonen kuvailee valtaväestön ja romanien arkipäiväisten kohtaamisten historiaa taloudellisten verkostojen näkökulmasta, jolloin aiempien pelkästään tuomiokirjoja lähteinään käyttäneiden tutkimusten luoma historiakuva monipuolistuu merkittävästi.⁵⁵

Romanien näkökulma on noussut myös romanipolitiikan tutkimuksen tarkastelukulmaksi. Sarita Friman-Korpelan väitöskirja *Romanipolitiikasta romanien politiikkaan. Poliittisen asialistan ja toimijakonseption muutos 1900-luvun jälkipuoliskon Suomessa* nostaa romanit historiallisiksi poliittisiksi toimijoiksi. Hän tutkii toimijuuden kehittymistä romanipoliittisen asiakirja-aineiston, romaniyhdistysten, yksittäisten romaniaktiivien arkistomateriaaleilla, ohjelmakirjoituksilla ja pamfleteilla.⁵⁶

Romanien asuttamista on ennen minua käsitelty tai sivuttu useissa 1900-luvun jälkipuoliskoa käsittelevissä romanipolitiikan tutkimuksissa ja artikkeleissa.⁵⁷ Panu Pulma on tutkinut Helsingin romanipolitiikkaa toisen maailmansodan jälkeen kahdessa artikkelissaan. Painopiste näissä on omasta tutkielmastani poiketen 1950-luvulla ennen hyvinvointivaltiopolitiikan ulottamista romaneihin.⁵⁸ Romaneihin kohdistettua asuttamispolitiikkaa vuosilta 1970–1981 on käsitelty Ympäristöministeriön, Asuntohallituksen ja Sosiaalhallituksen tarpeisiin laadituissa selvityksissä 1980–1990-luvuilla.⁵⁹ Kuitenkaan aikaisempaa kattavaa selvitystä kunnallistason romanien asuttamisesta ei ole ennen tutkielmaani kirjoitettu. Aiemmassa, aihetta sivunneessa tutkimuksessa, romanien asuttamista vuosina 1970–1981 on tarkasteltu lähinnä tasa-arvoa tuottavana ilmiönä.⁶⁰ Omassa

---

⁵⁴ Pulma 2006. Myös Pulma 2005a.

⁵⁵ Tervonen 2010. Myös Tervonen 2012a; Tervonen 2012b; Tervonen 2005a; Tervonen 2003. Romaniväestön sisäistä monimuotoisuutta on myöhemmin käsitelty myös Marko Stenroos. Stenroos 2012.

⁵⁶ Friman-Korpela 2014.

⁵⁷ Esim. Friman-Korpela 2014, 103–108; Tervonen 2012b, 190–193.

⁵⁸ Pulma 2000, 229–241; Pulma 1999, 175–194.

⁵⁹ Niemi 1981; Paulus 1996; Tanner 1986.

⁶⁰ Esim. Friman-Korpela 2014, 103–118; Paulus 1996, 9–10; Pulma 2006, 201–203; Pulma 2000, 237–240; Tervonen 2012b, 193.

tutkielmani tavoitteena on tarkastella ilmiötä aiempaa monivivahteisemmalla tavalla, sillä tasa-arvopyrkimysten rinnalla kulki yhtäläillä romanien sopeuttamispyrkimys. Myös tasa-arvopyrkimys kohtasi vantaalaisella kunnallistasolla merkittäviä haasteita, mikä on jäänyt vähemmälle tarkastelulle aiemmassa tutkimuksessa.

1.4. Lähteet ja niiden antamat mahdollisuudet

Tutkielmani pääasiallisena lähdeaineistonani on Vantaalla vuosina 1970–1981 romanipolitiikkaa toteuttaneiden virkamiesten keräämä monipuolinen aineisto, joka käsittää muun muassa työryhmi- en tekemiä selvityksiä, suunnitelmia, kirjeenvaihtoa ja lehtileikkeitä. Käytän lähteenäni myös valtakunnallisen mustalaisasiain neuvottelukunnan, nykyisen romaniasiain neuvottelukunnan (RONK), tutkimuksia, selvityksiä, vuosikertomuksia ja pöytäkirjakeskusteluja. Myös aikalaiskirjallisuus – tutkimuskirjallisuus kuin erilaiset pamfletit – ja muistelmateokset auttavat rakentamaan kontekstia tutkimuskohteeni ympärille.

Alkuperäislähdeaineistoni asettaa tutkielmalleni mahdollisuuksien lisäksi rajat. Lähteeni koostuvat yksinomaan valtaväestön hallintokoneiston tuottamista aineistoista, jolloin romaneja tutkitaan valtaväestön toiminnan objekteina ja heidän omat kokemuksensa, tunteensa ja toimijuutensa jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Panu Pulma on ratkaissut ongelman sillä, että hän ei tutki romanien historiaa vaan romaneihin kohdistetun politiikan historiaa.⁶¹ Itse olen päätenyt Pulman kanssa samaan ratkaisuun. En siis tarkastele vantaalaisten romanien historiaa, vaan kunnallistason vähemmistöön kohdistamaa politiikkaa.

Koska tutkimuskohteena ovat politiikka ja sen tekijät, jäävät romanit politiikan valtaväestövetoisuudesta johtuen tutkielmassani melko etäisiksi. Lähteideni asettamista rajoista johtuen en voi tutkia esimerkiksi sitä, minkälaisia kokemuksia ja tunteita romaneilla oli vantaalaisesta politiikasta aikavälillä 1970–1981. Tämä lähdeaineiston puutteellisuus on läsnä koko tutkielman ajan, ja eitämättä sekä romanien kokemukset tasa-arvon toteutumisesta että suhtautumisesta integraatioon rikastuttaisivat tutkielmani tuloksia. Tällöin toisaalta tutkimuskysymys vaihtuisi ja laajentuisi romanipolitiikan tutkimisesta romanien kokemushistorian tutkimiseen.

---

⁶¹ Pulma 2006, 11–12.

Romanien lisäksi etäiseksi jäävät myös virkamiesten tunteet, mielipiteet ja suhtautuminen toteutettuun politiikkaan. Suurin osa lähdeaineistostani koostuu valmiiksi muotoilluista lomakkeista, joita virkamiehet ovat täyttäneet. Tämänkaltainen byrokraattinen lähdeaineisto kertoo useimmiten melko vähän kaavakkeen täyttäneen henkilön omista näkökulmista, ja paljon jää rivien välistä luettavaksi. Historiatieteissä ei ole kuitenkaan poikkeuksellista, kuten Suodenjoki ja Peltola ilmaisevat, työskennellä ”puutteellisten lähteiden” parissa. Tästä syystä on huomioitava tutkimuskohteeseen vaikuttaneet tärkeimmät ilmiöt, jolloin lähteet eivät ole ”riittämättömiä” tutkimuksen laatimiseksi.⁶² Toisaalta lähdeaineistossani on myös sellaista materiaalia, josta virkamiesten suhtautuminen käy suoremmin esille, mikä mahdollistaa perusteellisemmän analyysin.

Lähdeaineistoni Vantaan kaupunginarkistossa on osittain luvanvaraista, sillä se sisältää tietoja ihmisten henkilökohtaisista tiedoista mukaan lukien tietoja valtion lainojen ja avustusten saajista ja ihmisten asuinoloista. Monet näistä tutkielmani käsittelemistä ihmisistä ovat yhä elossa ja haluan kunnioittaa heidän oikeuttaan yksityisyyteen. Tästä syystä käsittelen tutkielmassani esiintyneitä ihmisiä siten, ettei heidän henkilöllisyyttään voida tekstini pohjalta tunnistaa. Poikkeuksen tekevät valtakunnalliset ja kunnalliset politiikan toimijat ja monet tutkijat ja selvitysten laatijat, joiden kohdalla käytän todellisia nimiä.

Kohtasin tutkielmaa tehdessäni lähdeaineistossani ”virheisiin”, jotka vaikuttavat ainakin osittain tarkoituksellisesti tehdyiltä. Vuosina 1976–1981 toiminut Kämpin työryhmä antoi Asuntohallitukselle vuosina 1979 ja 1980 virheellistä tietoa hankkimiensa vuokra-asuntojen määrästä. Työryhmä myös todennäköisesti väaristeli selvityksissään osittain romanien asunto-oloja, jolloin valtakunnallista asuntopolitiikkaa valvoneen Asuntohallituksen näkökulmasta vaikutti, että vantaalaisten viranomaisten romanipolitiikan tavoitteet olisivat toteutuneet, vaikkei tämä todellisuudessa pitänyt paikkaansa.⁶³

Tekemäni havainnot korostavat entisestään historiantutkimukselle olennaisen *lähteiden lukemisen* merkitystä. Jorma Kalela toteaa lähdeaineiston luonteesta, että jokainen lähde antaa väaristynyttä tietoa. Lähteet eivät ole joko luotettavia tai epäluotettavia, vaan eri tavoin informatiivisia. Tästä johtuen mikä tahansa lähde on käyttökelpoinen, ja merkittävää on pohtia, mihin kyseinen lähde on pätevä vastaamaan.⁶⁴ Tehdessäni havainnon lähdeaineistoni ”virheistä”, luovuin kysymästä kysei-

---

⁶² Suodenjoki & Peltola 2007, 15.

⁶³ Käsittelen Kämpin työryhmän väaristelyä tarkemmin seminaaritutkielmassani. Siltanen 2012, 53–56.

⁶⁴ Kalela 2000, 92–93.

siltä asiakirjoilta kysymyksiä, kuten ”kuinka monta vuokra-asuntoa vantaalaisille romaneille hankittiin?”, kysyen sen sijaan ”mitä vääristelty tieto kertoo romanipolitiikkaa toteuttaneiden virkamiesten suhtautumisesta tehtäväänsä?”. Kuten Kalela asian ilmaisee, lähteen tehtävää ei saa ottaa annettuna, vaan tutkijan on pääteltävä se.⁶⁵

Käytän tutkielmani lähdeaineistona jonkin verran myös romanipolitiikassa vaikuttaneiden poliittisten toimijoiden ja romanien muistitietoa. Historiantutkija Katja-Maria Miettusen mukaan muistitietoa hyödynnettäessä on syytä erottaa muistelemisen muistamisesta. Muisti käsittää kaiken, mitä ihminen muistaa. Muistelemisen on taas hallittua ja valikoitua toimintaa. Ihminen muistaa mitä muistaa, mutta muistelee mitä haluaa. Ihmiselle on tyypillistä narratiivisuus. Muistelemisen pitää sisällään myöhemmän merkityksenannon, jossa muistelija sijoittaa muistelunsa tiettyyn kehukseen ja hajanaiset muistot nivotaan eheäksi kertomukseksi. Näin muistot saavat merkityksiä, joita niillä ei ole aikaisemmin ollut. Tämä on vääjäämätöntä. Muistelu tulee tulkita tapahtumahetkensä ilmiönä, sillä menneisyyden todellisuutta ei voida tavoittaa. Jäljellä on vain erilaisia käsityksiä ja representaatioita menneisyydestä, joista historioitsijan tulee muodostaa historiakuva.⁶⁶

Historiantutkimuksessa on pitkään käyty keskustelua muistitietoaineiston sopivuudesta historian tutkimuksen lähdeaineistoksi. Ongelmaksi on koettu se, ettei ihmisten ”oikein muistamista” voida arvioida. Muistitietoaineistolta ei kuitenkaan kannattane kysyä *mitä tapahtui*, vaan *mitä haluttiin tapahtuvan* ja *mitä kuviteltiin tapahtuvan*.⁶⁷ Muistitiedon kohdalla on kuitenkin hyvin samanlaisia rajoituksia kuin kaiken muunkin lähdeaineiston kohdalla. Alkuperäislähteet on kyllä luotu menneisyydessä, mutta nekin tulkitaan muuttuvassa nykyhetkessä. Vaikka muistelu tapahtuu eri ajassa kuin muisteltava ilmiö, sekin sisältää alkuperäislähteiden tavoin sidonnaisuuden nykyisyyteen, hetkeen jolloin lähteitä tulkitaan. Markku Hyrkkäsen mukaan *historiallisen metodin* tavoite voidaan nimetä pyrkimykseksi nykyisyydessä merkittävään historialliseen tietoon, jolloin historian tutkimus näyttäytyy nykyisyyden tutkimuksen omalaatuisena tapana⁶⁸.

---

⁶⁵ Kalela 2000, 93–94.

⁶⁶ Miettunen 2009, 18–19.

⁶⁷ Abrams 2010, 21–23; Miettunen 2009, 18–19.

⁶⁸ Hyrkkänen 2011, 255, 266.

2. SUOMALAINEN ROMANIPOLITIikka 1800-LUVULTA 2000-LUVULLE

2.1. Kansakunnan rakentamisen vuodet

Romanit nousivat esille Suomen suurruhtinaskunnan säätyvaltiopäivillä ja lehdistössä varsin usein 1800-luvun jälkipuoliskolla. Teemoiksi nousivat romanien rekisteröinti ja haitalliseksi katsottu elämäntapa: kiertäminen, kristillisen kasvatuksen puute ja kouluttamattomuus. Romanien kansalaisuudesta keskusteltiin erityisesti vuoden 1888 valtiopäivillä. Säädyistä erityisesti papisto oli huolissaan romanien säädyttömästä elämäntavasta ja vaati aika ajoin muun muassa romanien vakinaista asuttamista. Romanien paikoilleen asuttaminen ei ollut poliittisena tavoitteena suinkaan uusi, sillä jo kenraalikuvernööri Per Brahe pyrki asuttamaan romaneja Kajaanin vapaaherrakunnassa 1660-luvulla yrittäen saada romaneista viljelijöitä autioituneille tiloille että sotilaita puolustavaan rakuunaosastoon ja sitä tukeviin talonpoikaisjoukkoihin. Asutustoimenpiteet eivät kuitenkaan onnistuneet katovuosista johtuen. Myös talonpoikaissääty teki 1877–1878 valtiopäivillä romanien assimilaatioon tähdänneen ehdotuksen, jotta Suomessa perustettaisiin erityinen koulu kaikille maan romanilapsille. Senaatti kuitenkin tyrmäsi sekä talonpoikais- että pappissäädyn tekemät ehdotukset yksi kerrallaan, perustellen linjauksiaan romanien lainsäädännöllisesti tasavertaisella asemalla muuhun väestöön nähden.⁶⁹

Ensimmäinen laajasti mustalaisasioita käsitellyt komiteamietintö, niin kutsuttu *Wallenin mietintö*, valmistui vuonna 1900. Komiteamietinnössä romanien ominaisuudet ja elintavat tuotiin esille vahvasti stereotypisoiden. Komiteamietintöä on tarkasteltu myöhemmässä akateemisessa tutkimuksessa usein juuri tästä näkökulmasta. Sarita Friman-Korpela tuo kuitenkin esille, ettei Wallenin komiteamietintö puoltanut säätyjen tekemiä ehdotuksia romanien asettamisesta erityisasemaan muuhun väestöön nähden. Sen sijaan komiteamietintö piti sisällään kansansivistyksellisiä, inhimillisiä ja valtion vastuuta korostavia piirteitä. Näiden taustalla olivat assimilaatiopyrkimykset, joiden tarkoituksena oli saattaa romanit ”yhdenvertaisuuteen maan muiden asukkaitten kanssa”, mutta toisaalta opettaa ja pakottaa romanit ”alistumaan lakiin ja yhteiskuntajärjestykseen”. Wallenin komitean toimenpide-ehdotukset jäivät aikanaan kuitenkin toteuttamatta.⁷⁰

---

⁶⁹ Friman-Korpela 2014, 67–68; Pulma 2006, 55–65. Myöhempi historiantutkimus näki Per Brahen asuttamisyritysten epäonnistumisen syynä kuitenkin romanien ”vaellusvietetin”. Huomion arvoista on, etteivät romanit olleet kokonaan maanviljelyksen ulkopuolella. Osa myös viljeli maata tilallisena ja torpparina. Vehmas 1961, 57–62, 107–109.

⁷⁰ Friman-Korpela 2014, 67–69.

Vuonna 1906 Suomessa astui voimaan yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, eikä äänioikeus sisältänyt ulossuljentaa etnisin perustein. Näin ollen myös äänioikeuden kriteerit täyttäneet romanit saivat äänioikeuden. Irtolaislainsäädäntö rajoitti kuitenkin vaalioikeutta, mikä rajasi osan romaneista äänioikeuden ulkopuolelle. Romanien mieltäminen Suomen kansalaisiksi on vuoden 1906 äänioikeusreformia vanhempaa. Romanien kansalaiskysymys nousi ensimmäisen kerran poliittisen keskustelun aiheeksi jo 1700-luvulla, eikä Friman-Korpelan mukaan romanien kansalaisuutta asetettu tuolloin tai myöhemminkään kyseenalaiseksi.⁷¹

Toisaalta kansalaisuuden myöntäminen juridisesti ei tarkoita samaa kuin politiikan syrjimättömyys, mikä ilmeni usein paikallisten viranomaisten suhtautumisessa romaneihin. Lisäksi romanien ja valtaväestön arkielämän kohtaamiset olivat hyvin monimuotoisia. Historiantutkija Antti Häkkinen osoittaa, että romaneihin liitettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa erittäin vahva ryhmästigma, jota politisoitunut julkinen diskurssi piti yllä. Häkkisen mukaan romanien joutuivat kulttuurisesti luodun pitkäaikaisen negatiivisen propagandan seurauksena harjoittamaan ammatteja, joita muut eivät tehneet. Tämä vahvisti entisestään stigmatisoitumista.⁷² Zachris Topelius puolestaan kuvailee *Maamme kirjassa* romanit muusta väestöstä erottuvaksi ”hajonneeksi kansakunnaksi”. Hän esittelee romaneihin liitettyjä ennakkoluuloja totena, mutta kehottaa lukijoitaan vihan sijasta sääliin:

Moni heitä [romaneja] pelkää ja kruununpalvelijoilla on heistä paljon vaivaa; mutta meidän tulee kuitenkin muistaa, että he ovat köyhiä maanpakolaisia, niinkuin Juutalaisetkin. Siksi tulee meidän sääliä heitä; sillä Juutalaisista ja Mustalaisista opimme tuntemaan, kuinka suuri onnettomuus on olla isänmaata vailla. Silloin on ihminen niinkuin aavalla merellä, hän ei näe rantaa, ei löydä satamata. Hän elää ja kuolee vieraana maan päällä.⁷³
[sic.]

Miika Tervonen on osuvasti pohtinut, kuinka absoluuttisen köyhä, asunoton ja stigmatisoitu väestönosa on edes selviytynyt historian saatossa, kun valtaväestöön kuuluneet pienviljelijätkin ovat joutuneet säännöllisesti turvautumaan pettuleipään? Tervonen on osoittanut, että romanien toimeentulon taustalla oli niin kutsuttu ”tuttujen talojen” -verkosto. Romanien ja valtaväestön suhteet vaihtelivat pitkälti sen mukaan, olivatko osapuolet entuudestaan toisilleen tuttuja verkoston jäseniä vai eivät.⁷⁴ Armas Lind kuvailee muistelmissaan perheensä suhdetta valtaväestöön kertoen,

⁷¹ Friman-Korpela 2014, 61–63.

⁷² Häkkinen 2005, 251–255.

⁷³ Topelius 1899, 132–135, 196–197. Topeliuksen tekstejä analysoitaessa on syytä muistaa, että Suomen kansa esitetyi hänelle useiden eri heimojen, kuten hämäläisten, savolaisten, uusmaalaisten, summana. Tärkeintä Topeliukselle ei ollut kansaa määritellesään etninen syntyperä, vaan sitoutuminen lakiin ja isänmaahan.

⁷⁴ Tervonen 2012a, 97–107, 110–117; Tervonen 2010, 261–262; Tervonen 2005, 269–286; Tervonen 2003, 217–229.

kuinka osan kohdalla joutui itsepuolustukseksi turvautumaan aseisiin, mutta kuvailen myös ”kyllä, joissa ihmiset tulivat jo veräjälle meitä vastaan, tervehtimään ja tarjoamaan yösiijaa.”⁷⁵

Monet romanien suorittamista ansaintatavoista olivat kysytyjä maatalousvaltaisessa Suomessa, ja romanien kiertely oli molempia osapuolia hyödyttävää vaihdantataloutta. Tuttujen talojen -verkosto mahdollisti toimeentulon ja yösiijan saamisen. Verkosto saattoi siirtyä jopa perintönä isiltä pojille. Tämä oli romaneille lähes ainoa järkevä toimintatapa, sillä tuttujen talojen ulkopuolella yösiijaa oli miltei mahdotonta saada. Verkostosta huolimatta kiertelevät romanit olivat poikkeuksetta riippuvaisia yöpaikan saannista, mikä asetti romanit altavastaajan rooliin tehden heidän elämästään ”veitsen terällä” tasapainoilemista. Kriisitilanteessa virkavalta asettui poikkeuksetta romaneja vastaan, mistä johtuen ristiriitatilanteita pyrittiin välttämään viimeiseen asti.⁷⁶

Suomen itsenäistyminen sekä itä- ja länsirajojen sulkeutuminen teki romaneista todellisen kansallisen vähemmistön. Ruotsissa kiellettiin romanien maahantulo kerjäläisten, kuljeksivien muusikoiden, rikollisten ja prostituoitujen ohella jo vuonna 1914. Venäjän rajan sulkeutuminen puolestaan vuosien 1917–1918 jälkeen vaikutti Karjalan romanien taloudellisiin mahdollisuuksiin, kun heidän kiertoreittinsä supistuivat merkittävästi.⁷⁷

Itsenäistyneen Suomen ensimmäisillä vuosikymmenillä romanipolitiikka eli hiljaiseloa. Sisällissodan hajottamassa ja muutenkin köyhässä valtiossa sosiaalipolitiikan painopiste oli maareformeissa, köyhäinhoidossa ja lastensuojelun kehittämisessä, eikä mustalaiskysymykselle riittänyt kiinnostusta tai aikaa. Ainoa romanipoliittinen toimija oli käytännössä Oskari Jalkion vuonna 1906 perustama Mustalaislähetys⁷⁸. Järjestön alkuperäisinä tehtävinä olivat romanien hengellisen ja aineellisen hädän lievittäminen ja kristillisen lähetystyön levittäminen romanien keskuuteen. Tosin lähetysseurankin toiminta jäi resurssipulan vuoksi varsin vähäiseksi sotien välisenä aikana.⁷⁹

---

⁷⁵ Lind 2010, 42–44.

⁷⁶ Tervonen 2012a, 97–107, 110–117; Tervonen 2005, 269–286; Tervonen 2003, 217–229; Armas Lind muotoilee virkavallan pelon olleen suurempaa kuin pimeän tai hautausmaan pelon, vaikeivät romanit olisikaan syyllisiä. Lind 2010, 42–44. Romanien ja valtaväestön suhdetta on lähestytty myös toisesta näkökulmasta, ja esim. Toivo Nyrgård on korostanut romanien valtaväestölle aiheuttamaa uhkaa. Nyrgård 1998, 101–102, 113–114; Nyrgård 2001.

⁷⁷ Tervonen 2012a, 136–137.

⁷⁸ Järjestö toimii nykyään nimellä Romano Missio. Nykyisin romanit ovat sen toiminnassa näkyvästi esillä, mutta 1900–1960-luvuilla järjestö oli vahvasti valtaväestön organisoima.

⁷⁹ Friman-Korpela 2014, 70–71; Tervonen 2012a, 137–138.

2.2. Toisen maailmansodan vaikutus ja sodanjälkeinen romanipolitiikka

Toisella maailmansodalla oli kurjistava vaikutus romanien jo valmiiksi heikkoon tilanteeseen. Vielä 1900-luvun taitteessa Viipurin läänissä asui 32,5 prosenttia Suomen romaneista, ja siten sota vaikutti jo maantieteen kautta noin kolmasosaan maan romaniväestöstä. Talvisodan kaoottisissa olosuhteissa ja ennätyspakkasissa toteutettu evakkotaival merkitsi raskasta elämänmuutosta, joka jatkui monien kohdalla koko sodan ajan.⁸⁰

Siirtoväen huollon keskuksen johtaja ja kansanedustaja Urho Kekkonen aloitti syksyllä 1942 julkisuudessa kampanjan tavoitteenaan romanien pakkotyöllistäminen. Kekkonen leimasi Suomen Kuvalehdessä romanit työtä vieroksuvaksi ja toimettomaksi joukoksi, joka eli epäsoinnussa maan muutoin ahkeran kansan rinnalla. Panu Pulman mukaan Kekkosen kirjoituksen tuloksena hallintokoneiston sisällä esitetyt vaatimukset saivat poliittisen ja julkisen ilmiänsun. Kun valtioneuvos asetti vuonna 1943 komitean tutkimaan, kuinka työvelvollisuus tulisi järjestää, nostettiin romanit juoppojen irtolaismiesten ja löyhätapaisten irtolaisnaisten ohella ihmisryhmäksi, joka ei soveltunut säännönmukaiseen työsuhteeseen. Komitean suunnitelman mukaan romaneille tuli perustaa erityistyöleirejä. Eduskunta hyväksyi erikoistyöleirilain ja se astui voimaan 1.12.1943.⁸¹ Väinö Lindberg muistelee, kuinka hänen isänsä ja setänsä otettiin kiinni Tampereen markkinoilta ja lähetettiin Aitonevan työleirille, muun perheen seurattessa miesten perässä:

Kerran olin jostakin syystä päässyt vankileirin sisäpuolelle, kun miehet tuotiin hökkeliin, jossa he saivat päivän ruoka-annoksensa. Isä otti minut jalkojensa väliin ja aikoi antaa minulle oman annoksensa, mutta vartija, kuka lieneekin, otti minut kovakouraisesti pois isäni jalkojen välistä ja tokaisi: - Syö mustalainen ite ruokas, että jaksat kuokkia.⁸²

Erikoistyöleirilaista huolimatta romanit osallistuivat sotiin muiden suomalaisten tavoin puolustusvoimien palveluksessa. Sotien aikana asepalveluksessa oli arviolta 300 romania, joista ainakin 60 menehtyi sankarivainajina.⁸³ Romanit kelpasivat siten armeijan palvelukseen ja kuolemaan isänmaansa puolesta, samalla kun heidät erotettiin muusta kansasta työhön kelpaamattomana ryhmänä. Lindberg muistelee tätä sodan aikana vallinnutta ristiriitaa:

Aitonevalla mieleeni jäi eräs syvä eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemus. Isäni veljenpoika Valde Lindeman oli haavoittunut sodassa. Hän tuli toipilaslomalla Ai-

---

⁸⁰ Pulma 2006, 100. Romaneja oli paljon myös Vaasan läänissä (20 prosenttia). Helsingin seudulla romaneja ei juuri ollut ennen toista maailmansotaa. Pulma 2000, 229; Pulma 2012, 154. Talvisodan sääolosuhteista: Hotakainen 2010, 50–53.

⁸¹ Pulma 2006, 160–163; Pulma 2012, 158–161; Tanner & Lind 2009, 71–77.

⁸² Lindberg & Tuovinen 2012, 17–19.

⁸³ Pulma 2012, 162.

tonevalle tapaamaan perhettään. Hänen isänsä oli syyttömänä vankina pakkotyöleirillä kolme metriä korkean piikkilanka-aidan takana, ja isänmaata puolustamassa ollut haavoittunut poika seisoj siteissään aidan toisella puolella.⁸⁴

Romanievakot kohtasivat syrjintää sodan aikana ja sen jälkeen. Entisillä kotialueillaan tutuista romaneista tuli niiden ulkopuolella täydellisiä hylkiöitä, kun he menettivät ”tuttujen talojen” verkostonsa, joka oli kiertävän ansaintatavan edellytys. Lisäksi romanit jäivät lähes tyystin vaille siirtokarjalaisille osoitettuja huoltotoimenpiteitä. Seurauksena oli romanien vähittäinen ajautuminen slummeihin suurten kaupunkien liepeille. Pulman mukaan näiden slummien elämää leimasi äärimmäinen köyhyys, surkeat asuinolot, heikentynyt terveys sekä lisääntynyt rikollisuus ja häiriöt. Romaneja ei tunnustettu apua tarvitseviksi kansalaisiksi, vaan heidät alistettiin mustalaisuudesta juontuneen ylenkatseen ja halveksinnan kohteeksi. Friman Korpelan mukaan slummiutuminen olisi vaatinut romanipolitiikan sosiaalipoliittista päivittämistä, mutta sen sijaan ilmiötä käsiteltiin vanhan 1800-luvulta peräisin olevan agendan pohjalta. Juuri evakkokarjalaisten romanien ahdingosta kumpusi myöhemmin romaniaktiivisuuden vaikuttajasukupolvi, mutta sodan aikana tai välittömästi sen jälkeen romanit olivat yrityksistä huolimatta vielä kyvyttömiä haastamaan tilannetta.⁸⁵

Sodan jälkeen muidenkin kuin evakkoon joutuneiden romanien maatalouteen liittyneet elämän- ja ansaintatavat muuttuivat. Hevoskauppa, kuohinta ja kengitys muodostivat romanimpiesten taloudellisen pohjan hyvin pitkälle 1900-luvulle. Sodan aikana suuri osa niin romanien kuin muidenkin hevosista lunastettiin Suomen armeijalle, millä oli vaikutuksensa romanien elämään sodan aikana, vietiinhän romaneilta heidän ”peltonsa”⁸⁶. Sodan jälkeisinä vuosikymmeninä hevostalouden keskeisyys Suomessa väheni, minkä seurauksena romanit eivät työllistyneet enää eläinlääkinnän ja puoskaroinnin tehtäviin. Lisäksi sairaanhoito ja eläinlääkintä ammattimaistui ja sen tarjonta maaseudulla lisääntyi. Suomi muuttui nopeasti 1950- ja 1960-lukujen aikana maatalousyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. Koneellistuminen ja kaupallistuminen vaikuttivat Suomen maatalouden tuotantoon, minkä seurauksena vanhamuotoista tuotantoa ei voitu enää jatkaa. Ensin maatilat vähensivät ulkopuolista työvoimaansa ja lopulta tilojen määrä alkoi laskea. Tapahtuneella rakennemuutoksella oli vaikutuksensa romanien elämään, sillä maa- ja hevostalouden ei enää tarjon-

⁸⁴ Lindberg & Tuovinen 2012, 17–19.

⁸⁵ Friman-Korpela 2014, 72–73, 86. Pulma 2012, 162–163; Tanner & Lind 2009, 71–73. Verrattaessa romanien kokemuksia muihin evakkokarjalaisiin on hyvä muistaa, ettei muidenkaan evakoiden asuttaminen sujunut aina niin mallikkaasti kuin ilmiö on virallisesti kuvattu. Esimerkiksi Helsingissä ihmisiä asui pommisuojuissa aina 1950-luvulle saakka. Pulma on kuvannut sodan jälkeistä asutustilaa krooniseksi. Lisäksi asukastiheys Harjun, Kallion ja Punavuoren kaupunginosissa ylitti reilusti esimerkiksi New Yorkin ahtaimmin asutettujen alueiden asuintiheyden. Pulma 2000, 119–126, 129–130; Schulman 2000, 30–31.

⁸⁶ Sanonta: ”hevonen on mustalaisen pelto”, tunnettiin jo 1700-luvulla. Pulma 2006, 29, 43. Romanit eivät kärsineet taloudellisesti ainoastaan omien hevostensa menettämisestä, sillä monet romanit saivat leipänsä valtaväestön hevostenhoidosta.

nut romaneille toimeentuloa samalla tavoin kuin ennen. Loisasumisen vähentyminen vaikutti myös romanien majoitusmahdollisuuksiin.⁸⁷

Sotaa seuranneiden kahden vuosikymmenen aikana romanit pyrkivät hankkimaan pysyviä asuntoja, mikä ei ollut ennakkoluuloista johtuen helppoa. Näin evakkojen lisäksi myös muut maan romaneista hakeutuivat kaupunkien liepeille hökkeli- ja telttakyliin, joista tunnetuimmat ja suurimmat sijaitsivat Espoon Mäkkylässä ja Helsingin Malmilla. Vuosina 1956–1957 Helsingin romanien asuinoloista tehtiin selvitys, joka käsitti 133 ruokakuntaa. Selvitys paljasti, että 39 ruokakuntaa oli täysin asunnottomia ja 89:lla oli vakituiseksi luonnehdittu asunto, mikä tarkoitti useasti pahvi- ja havumajoja, vanhoja kioskirakennuksia tai hylättyjä junanvaunuja. Huonot asunto-olot vaikuttivat myös romanien terveydentilaan – kolmannes työikäisistä oli sairaita.⁸⁸

Sodan jälkeen valtakunnallinen romanipolitiikka ja mustalaiskysymys aktivoituivat. Uutena piirteenä oli romanien oma järjestäytyminen ja pyrkimys nousta politiikan kohteista politiikan tekijöiksi. Tällä ei kuitenkaan ollut juuri merkitystä valtakunnallisen romanipolitiikan sisältöön ennen 1960-lukua. Miika Tervosen mukaan ”romanipolitiikka oli vielä pitkään vahvasti kiinni toisen maailmansodan aikaisissa ajattelutavoissa ja sen rasistisessa perinnössä”.⁸⁹

Valtakunnallista romanipolitiikkaa tehtiin pääasiassa Mustalaislähetyksen ehdoilla. Mustalaislähetys oli vahvasti edustettuna valtion komiteoissa, kuten vuonna 1953 perustetussa mustalaiskomiteassa⁹⁰, jonka toiminta keskittyi lähinnä järjestön lastenkotien ylläpitoon. Arvioiden mukaan ajankaksolla 1950–1980 joka toinen suomalainen romani oli jossakin lapsuutensa vaiheessa sijoitettuna Lähetyksen lastenkotiin. Panu Pulman mukaan lastenkodit tarjosivat ”oivallisen välikappaleen” romanipolitiikan harjoittamiseen, sillä lastenkodit saivat valtionapua ja lastensuojelulaki mahdollisti hädänalaisten romanilasten huostaanottoon. Mustalaislähetyksen motiivina ei kuitenkaan Pulman mukaan ollut ainoastaan lasten elämänlaadun parantaminen, vaan assimilointi valtaväestön kulttuuriin oli keskeinen osa järjestön toimintaa. Vaikka yksilötasolla sijoitusten syyt ja lastenkodin seuraukset vaihtelivat, Friman-Korpelan mukaan on mahdotonta kiistää näin mittavien ja systemaattisten sijoitusten taustalla olevia assimilaatiopoliittisia tavoitteita. Hänen mukaansa Mus-

⁸⁷ Häkkinen & Peltola 2005, 62–63; Häkkinen & Tervonen 2005, 17; Juntto 1990, 259–260; Pulma 2000, 230–233; Pulma 2006, 29, 104–105, 170–171; Tanner & Lind 2009, 72; Tervonen 2010, 115–125; Tervonen 2012a, 139; Tervonen 2012b, 166.

⁸⁸ Pulma 2000, 230–233; Pulma 2006, 29, 104–105, 170–171; Tanner & Lind 2009, 72; Tervonen 2010, 115–125; Tervonen 2012b, 166. Asunto-olot vaikuttivat terveydentilaan myös Tampereella, jossa 1970-luvun alussa ainoastaan 30 prosenttia työikäisistä romaneista oli täysin työkykyisiä. Siltanen 2011, 12–13.

⁸⁹ Tervonen 2012b, 167.

⁹⁰ Valtioneuvoston perustama komitea, jonka tehtävän oli ”mustalaiskysymyksen” ratkaisu.

talaislähetyksen lastenkodit traumatisoivat koko suomalaisen romaniyhteisön. Romanivähemmistöllä ei Pulman mukaan ollut 1950-luvulla vähemmistöoikeuksia, ainoastaan oikeus muuttua. Muutokseen pyrittiin kasvattamalla romanilapset ulos mustalaiskulttuurista.⁹¹

2.3. Romanien yhteiskunnallinen järjestäytyminen ja romanipolitiikan muutos

Sarita Friman-Korpelan mukaan romanien poliittinen aktivoituminen alkoi toisen maailmansodan jälkeen. Vuonna 1946 romaniaktiivi Ferdinand Nikkinen organisoi 364 romanin allekirjoittaman ryhmäkirjeen sisäministeriölle, jossa arvosteltiin Mustalaislähetyksen roolia romanipolitiikassa. Nikkisen näkökulmasta romanit tuli saattaa yhdenvertaisiksi muiden kansalaisten kanssa, ja romanien sosiaalisen ja yhteiskunnallisen aseman parantaminen tuli siirtää uskonnollisen hyväntekeväisyysjärjestön piiristä valtiolle. Kirjelmällä ei kuitenkaan ollut vaikutusta sisäministeriön toimintaan.⁹²

Mustalaislähetyksen aktivoituminen ja romanikysymyksen keräämä kasvava poliittinen huomio 1950-luvulla johti romanien järjestäytymiseen. Vuonna 1953 perustettiin *Romanien Liitto – Romanengo Staggos*, jolla oli selvät konkreettiset tavoitteet. Niistä kiireellisimmin oli siirtokarjalaisten romanien heikosta tilanteesta huolehtiminen. Romanien Liitto jakoi muun muassa tietoa maansaantianomusten tekemisestä. Muina tavoitteina oli edistää romanien omatoimisuuden pohjalta heidän sivistyksellistä ja taloudellista asemaansa sekä toimia mustalaiskulttuurin säilyttämisen puolesta. Romanien Liiton aktiivinen kausi jäi lyhyeksi. Panu Pulman mukaan pohjimmiltaan tämä johtui alistettujen ryhmien heikkoudesta suhteessa valtaresursseihin, mikä heijastui organisointivaikeuksina.⁹³

1960-luvulla yhteiskunnallinen tilanne oli toinen. Raila Halmetoja ja Panu Pulma kytkevät aikakauden suomalaisten romanien järjestäytymisen osaksi suurempaa kansainvälistä viitekehystä. ”Uudet tuulet alkoivat puhaltaa” niin Suomessa kuin muuallakin 1960-luvun alussa: YK:n pako-

---

⁹¹ Friman-Korpela 2014, 71; Kortteinen 1996, 81; Pulma 2006, 163–165, 171–176, 198–200; Tanner & Lind 2009. Myös saamelaisiin kohdistettiin vastaavia assimilaatiopyrkimyksiä. Pulma 2005b, 460; Valkonen 2009, 68. Friman-Korpelan mukaan Mustalaislähetykseen herättää romanien historiassa vahvasti kahtiajakautuneita tunteita. Toisille se edustaa pioneeria romanien aseman parantamisessa, toisille puolestaan assimilaatiopolitiikan toimeenpanijana eräänlaista romanien arkkivihollista

⁹² Ferdinand Nikkinen on mielenkiintoinen hahmo romanipolitiikan historiassa. Hän kuului merkittävään ja vaurastuneeseen romanisukuun ja oli ammatiltaan muusikko. Hän oli lukenut mies, jonka maailmankatsomus koostui pasifismista, ateismista ja sosialismista. Lisäksi hän oli kiinnostunut buddhalaisuudesta ja teosofismista. Hän oli Friman-Korpelan kuvailun mukaan vaikutusvaltainen hahmo romanien keskuudessa. Friman-Korpela 2014, 75–86; Pulma 2006, 166.

⁹³ Friman-Korpela 2014, 79–81; Pulma 2006, 166–167.

laisvuosi 1960, Etelä-Euroopan romanivainot ja rotukysymyksen nousu niin Yhdysvalloissa kuin Etelä-Afrikassakin vaikuttivat myös Ruotsissa ja Suomessa. Kuten Pulma on todennut ajasta, ”maailma astui suomalaiseen vähemmistöpolitiikkaan.” Romanien asemaa alettiin tarkkailla rakenteellisen väkivallan näkökulmasta. Lehdistön rooli nousi merkittäväksi yhteiskunnallisten epäkohtien paljastajana, ja nuorista toimittajista kehkeytyi merkittävä voimavara romanipolitiikalle. Samaten opiskelijoiden, ylioppilasliikkeen ja nuorten tutkijoiden radikalisoituminen laajensi uudistusvaatimusten kaikupohjaa. Pulman määritelmän mukaan kansallisessa romanipolitiikassa siirryttiin aikakaudella assimilaatiopyrkimyksistä vähemmistöoikeuksien aikakaudelle.⁹⁴

Romanien uusi järjestäytyminen alkoi tilanteessa, jossa tilaus yhteiskunnalliselle muutokselle oli olemassa. Sille löytyi tukea niin oman maan yhteiskunnallisilta aktiiveilta kuin myös ulkomailta, etenkin Ruotsista, mutta valtion virallinen romanipoliittinen elin, Mustalaisasiain neuvottelukunta, ei nähnyt muutokselle tarvetta. Ruotsalaisten lehtien, romanipolitiikan aktiivien ja Tukholman lähetystön tiedustellessa suomalaisten romanien huonoa asemaa Mustalaisasian neuvottelukunta syytti hämmentyneenä romanien rodullista eroavaisuutta, kiertelevää elämäntapaa, poikkeavia toimeentulon hankkimistapoja ja vieroksuva suhtautumista viranomaisiin. Valtion virallinen romanipolitiikan linja ei ollut muuttunut lainkaan 1950-luvun vastaavasta. Ruotsalaisten lehtien kirjoittelu ruokki kuitenkin suomalaista yhteiskunnallista keskustelua. Friman-Korpela nimeää Ruotsista tulleen paineen yhdeksi merkittävimmistä syistä, joka johti Suomen ”romanipoliittiseen valankumoukseen” 1960–1970-luvuilla.⁹⁵

Ruotsissa oli 1950-luvulla tehty Suomen tapaan valtiollinen selvitys romanien oloista. Mietinnön seuraukset olivat kuitenkin varsin erilaiset. Riksdagen velvoitti vuonna 1960 työmarkkinahallituksen ottamaan hoitaakseen romanien asuntokysymyksen, minkä seurauksena 96 prosentilla ruotsalaisista romaneista oli tyydyttävä asunto vuoteen 1965 mennessä. Suomessa esimerkiksi Mustalaislähetystyksen Armas Viita ei nähnyt Ruotsin mallin kopioimisista järkevänä romanien lukumäärän ja lähtötilanteen eroavaisuuksien vuoksi.⁹⁶

---

⁹⁴ Sitaatti Halmetoja ja Pulma 2012, 236; Pulma 2006, 177–178, 198–203; Söderman 2006, 10–11. Lehdistöstä esim. vuonna 1964 Helsingin seurakuntien Kirkko ja kaupunki –lehti kysyi ”elävätkö Suomen mustalaiset apartheidissa?”. Ylioppilasliikkeestä esim. Oulun yliopiston ylioppilaskunta laati vuonna 1968 kannanoton koskien ”saamelaisten asemaa ja romaaniväestön rotusyrjintää Suomessa”. Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan hallituksen pöytäkirja 14.3.1968, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry:n arkisto, HMA.

⁹⁵ Friman-Korpela 2014, 96–104, 114–117; Halmetoja ja Pulma 2012, 236; Pulma 2006, 179.

⁹⁶ Friman-Korpela 2014, 101.

Romanikysymyksen ympärille alkoi 1960-luvun puolivälissä muodostua aktiivien ryhmä, joka koostui romanien lisäksi myös valtaväestöön kuuluvista. Aktiivit kritisoivat riittämättömiä ja väärinä toimenpiteitä. 1960-luvun kansalaisaktivismi nosti esille sodan ja kaupungistumisen aiheuttaman suuren muutoksen romanien elämässä, ja slummiutumista kuvaavat puheet ilmaantuivat romanipolitiikan aktiivien teksteihin. Näissä teksteissä ei kritisoitu pelkästään asuntojen puutetta tai köyhyyttä, vaan myös toimettomuutta, joka johtui siitä, ettei romanien ollut mahdollista harjoittaa perinteisiä elinkeinoja.⁹⁷

Kaksikielinen *Suomen Mustalaisyhdistys – Finlands Zigenarförening* perustettiin huhtikuussa 1967. Yhdistys määritteli itsensä ”demokraattiseksi kansalaisoikeusjärjestöksi”. Uuden yhdistyksen kritiikki kohdistui romanien syrjintään ja valtiollisen politiikan, etenkin Mustalaisasiain neuvottelukunnan, passiivisuuteen. Tavoitteiksi yhdistykselle määriteltiin ”1) mustalaisten elinolojen yleisten edellytysten parantaminen, 2) mustalaisten ja muun yhteiskunnan lähentäminen molemminpuolisen tiedonvälityksen avulla ja molemminpuolisesti asenteita uudistaen, 3) mustalaiskulttuurin arvokkaiden perinteiden vaaliminen sekä 4) mustalaisten asunto-olojen, työolojen, koulutuksen, oikeusturvan ja terveydellisten olojen yleisten edellytysten järjestäminen”. Kuten Halmetoja ja Pulma analysoivat, on ohjelma hyvin kokonaisvaltainen. Yhdistys alkoi myös vaatia ohjelman mukaista politiikkaa Mustalaisasiain neuvottelukunnalta.⁹⁸

Mustalaisyhdistys sai merkittävää tukea eduskunnalta, jonne oli noussut vuoden 1966 vaaleissa useita nuoria kansanedustajia. Mustalaisyhdistyksen hallitukseen kuulunut SKDL:n kansanedustaja Georg Backlund teki useita aloitteita romanien hyväksi muun muassa SDP:n Arvo Salon tukeamana. Uudenlainen eduskunnan romanipolitiikka vaati romanien oikeutta osallistua omien etujen määrittelyyn ja itseään koskevien suunnitelmien tekoon. Aloitteiden tasolla romaneita ei enää nähty vain politiikan kohteina. SDP hyväksyi romanipoliittisen ohjelman vuonna 1969. Romanit ja vähemmistöt nousivat myös oikeistopuolueiden retoriikkaan. RKP:n vuoden 1965 ohjelmassa vaadittiin valtiolta aktiivisia toimia romaniväestön hyväksi. Keskustapuolueen vuoden 1968 yleisohjelmassa kirjattiin, että romanien ja muiden vähemmistöjen ”sosiaalisista, taloudellisista ja sivistystarpeista on oikeudenmukaisesti huolehdittava”. Kokoomus puolestaan listasi periaateohjel-

---

⁹⁷ Friman-Korpela 2014, 96–98.

⁹⁸ Halmetoja ja Pulma 2012, 237; Pulma 2006, 181. Yhdistyksen määrittely vuodelta 1970.

massaan vuonna 1970, että ”vähemmistöryhmiä on kohdeltava yhdenvertaisuuden periaatteen mukaisesti”.⁹⁹

Mustalaisyhdistys sai 1960-luvulla runsaasti myönteistä julkisuutta, pääasiassa Mustalaislähetysten ja Mustalaisasiain neuvottelukunnan kustannuksella. Yhdistys kohdisti kritiikkinsä¹⁰⁰ entistä enemmän neuvottelukuntaa kohti, vaatien sitä uudistamaan politiikkaansa. Neuvottelukunta ei kuitenkaan nähnyt linjamuutoksille tarvetta maaliskuussa 1968. Tämä sinetöi neuvottelukunnan kohtalon. Vuonna 1968 neuvottelukunta joutui tekemään tiliä toiminnastaan Pohjoismaiden Neuvostolle ja samoihin aikoihin puheenjohtaja Paavo Mustala ilmoitti eroavansa.¹⁰¹

1960-luvun lopulla korporatistinen etujärjestömalli laajeni lähes kaikkiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, joiden joukossa olivat myös vähemmistökysymykset.¹⁰² Patrick Lantto on tutkinut ruotsalaisen saamelaisliikkeen järjestäytymistä 1950-luvulla. Lanton mukaan järjestäytyminen mahdollisti dialogin hallinnon kanssa, mutta samalla ”ruotsalaisti” saamelaisliikkeen: saamelaiset muokautuivat ruotsalaiseen poliittiseen kulttuuriin ja omaksuivat ruotsalaisen hallintotavan toimintatavakseen.¹⁰³ Samalla tavoin voidaan analysoida suomalaisten romanien järjestäytymistä 1960-luvulla: vaikuttaakseen valtion politiikkaan romaniliikkeen tuli ainakin osittain omaksua poliittisen kulttuurin toimintatavat. Suomalaiselle romanien politiikalle onkin ollut tavanomaista vaikuttaa valtion romanipolitiikan linjauksiin valtion instituutioiden kautta.

2.4. Uusi mustalaisasiain neuvottelukunta ja asuttamispolitiikka 1970–1981

Mustalaisasiain neuvottelukunta uudistettiin lähes täysin syksyllä 1968. Sen puheenjohtajaksi valittiin 30-vuotias juristi Jacob Söderman ja virkamieskunta vaihdettiin kokonaan, Mustalaisyhdistyksen Voitto Ahlgren valittiin mukaan ja hänestä tehtiin työvaliokunnan varapuheenjohtaja. Neuvottelukuntaan kuului virkamiehiä kaikista romanipolitiikan kannalta keskeisistä ministeriöistä ja

---

⁹⁹ Keskustapuolueen yleisohjelma, hyväksytty 15.–16.6.1968. [<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=keskyleis1968>]. Luettu 19.2.2015; Kokoomuksen periaateohjelma, hyväksytty 23.–24.5.1970. [<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kokperiaate1970>]; Halmetoja ja Pulma 2012, 237; Pulma 2006, 181.

¹⁰⁰ Osansa kritiikistä sai myös Mustalaislähetys, jota alettiin kutsua pilkkanimellä ”mustalaishävitys”. Pulma 2006, 179–180.

¹⁰¹ Friman-Korpela 2014, 102–103; Halmetoja ja Pulma 2012, 237–238; Pulma 2006, 182.

¹⁰² Alasuutari 1996, 110–111. Ks. myös Bergholm 2007.

¹⁰³ Lantto 2005, 226–230.

hallituksista. Mustalaislähetysten Voitto Piirainen oli ainoa vanhan neuvottelukunnan jäsen, joka jatkoi uudessa porukassa.¹⁰⁴

Söderman on kuvaillut vuosia 1968–1971 läpimurron vuosiksi, jolloin valtiovalta tunnusti romaniväestön aseman ratkaisua kaipaavana vähemmistöongelmana. Mustalaisyhdistys onnistui alkuvuosinaan erinomaisesti romaniväestön aktivoinnissa ja vaikuttamistavoitteissaan.¹⁰⁵ Neuvottelukunnan työjärjestystä hallitsivat ensimmäisinä vuosina asunto- ja koulutuskysymykset, sillä romaniväestön elämän perustekijät haluttiin saattaa samalle tasolle muun väestön kanssa.¹⁰⁶

Neuvottelukunta kampanjoi ahkerasti, jotta YK:n rotusyrjintäsopimus ratifioitaisiin Suomessa. Työ tuotti tulosta, ja 7.6.1970 säädettiin laki (465/70), joka kriminalisoi rotukiihottamisen ja rotusyrjinnän rangaistavina tekoina. Neuvottelukunta näki lain merkitykselliseksi romanien kohdalla, joita laki nyt suojasi elinkeinoharjoittajien tai virkamiehien syrjinnältä. Vuonna 1970 astui voimaan valtioneuvoston säädös valtionavustuksesta romanien asunto-olojen parantamiseksi. Juuri tämän säädös johti Vantaalla romanien asuttamisen aloittamiseen. Seuraavana vuonna 1971 astui voimaan laki huoltoavun muuttamisesta (275/70), mikä takasi kunnille valtion varoista puolet romaneille maksetuista huoltoavun kustannuksista. Tällä pyrittiin saattamaan romanit huoltoavun saantiin nähden tasavertaiseen asemaan muun väestön kanssa, sillä kunnallistasolla romaneille ei aina myönnetty yhteiskunnallisia etuisuuksia, vaikka nämä olisivat niihin lain puitteissa olleet oikeutettuja. Neuvottelukunta ehdotti vielä mustalaiskuraattorin virkaa Sosiaalhallitukseen, mikä myös toteutui. Uudistuneen neuvottelukunnan ja Mustalaisyhdistyksen jäsen Reima Nikkinen totesi neuvottelukunnan olevan se ääni, ”jota todella valtion hallinto ja lainsäätävä oikeesti kuuntelee”.¹⁰⁷

Vuonna 1969 neuvottelukunta laati yhdessä Helsingin yliopiston kanssa selvitykset suomalaisten romanien asunto- ja sosiaalisista oloista. Nämä osoittivat kiistattomasti puutteet romanien hyvinvoinnissa, ja selvitysten tuloksia käytettiin 1970-luvulla romaneihin kohdistetun asuntopolitiikan perusteluna. ”Helsingin seudulla” asui 10,3 prosenttia maan romaneista, mutta ruokakunnista osuus oli huomattavasti korkeampi 18,8 prosenttia. Luvut olivat kuitenkin suuntaa-antavia, ja esimerkiksi Helsingin romaneista noin sadan henkilön arvioitiin jääneen selvityksen ulkopuolelle.

---

¹⁰⁴ Halmetoja ja Pulma 2012, 238; Pulma 2006, 182–183.

¹⁰⁵ Friman-Korpela 2014, 104; Halmetoja ja Pulma 2012, 237–238, Söderman 2006, 10–13.

¹⁰⁶ Friman-Korpela 2014, 104–105.

¹⁰⁷ Kom. 1973: 82; Friman-Korpela 2014, 104–105; Söderman 2006, 12. Reima Nikkisen lainaus Friman-Korpela 2014, 105.

Selvitys osoitti, että romanit asuivat vuonna 1969 yli 2,5 kertaa ahtaammin kuin keskivertoväestö vuonna 1960. Lisäksi mitä heikompikuntoinen asunto oli kyseessä, sitä suurempi oli sen asumistiheys. Selvityksessä paljastui myös, että ansiotulot muodostivat varsin pienen osuuden romaniruokakuntien tulonlähteistä, mutta samanaikaisesti sosiaalisten etuuksien nauttiminen oli työttömyyteen suhteutettuna oli vähäistä.¹⁰⁸

Maaliskuun 18. päivänä vuonna 1970 valtioneuvosto teki päätöksen, jonka mukaan kuntien, seurakuntien ja rekisteröityjen yhteisöjen oli mahdollista saada valtionavustusta romanien asunto-olojen parantamiseksi. Avustusta oli mahdollista hakea kustannuksiltaan kohtuulliselle, paikallisilla mittareilla mitattuna vähintään tyydyttävät vaatimukset täyttävän vuokra-asunnon rakentamiseen tai hankintaan. Sitä myönnettiin myös asuinrakennusten perusparannuksiin ja valtion talokohtaista asuntolainaa saaneen asunto-osuuskuntatalon huoneistoon oikeuttavan osuusmaksun suorittamiseen. Tyydyttävässä asunnossa oli vähintään kaksi huonetta ja keittiö, pinta-alaltaan sen tuli olla suurempi kuin 45 m², asunnon piti sijaita kohtuullisen lähellä paikkakunnan muuta asutusta ja asunnossa tuli olla sähkö, vesijohto ja viemäri.¹⁰⁹

Päätöksen avustuksen myöntämisestä teki Sosiaalhallitus. Avustusta voitiin myöntää enintään 75 prosenttia hyväksytyistä rakentamis-, hankinta- ja perusparannuskustannuksista, yläkatoksi asetettiin ensimmäisinä vuosina 20 000 markkaa¹¹⁰ asuntoa kohden. Avustuksen enimmäismäärä poistettiin vuonna 1972. Valtionavustusta tuli hakea kirjallisesti, jolloin hakemukseen oli liitettävä suunnitelmat toimenpiteistä, tarpeellisista piirustuksista, työselvityksistä ja kustannusarvioista. Jos avustuksien käytössä ilmeni väärinkäytöksiä, Sosiaalhallitus pystyi määräämään avustukset takaisin maksettaviksi.¹¹¹

Huomionarvoista valtioneuvoston päätöksessä on se, että avustusta pystyi hakemaan ainoastaan kunta, seurakunta tai rekisteröity yhteisö. Valtioneuvosto perusteli eri tahojen mukaan saamista tärkeäksi ”edes jonkinlaisten näkyvien tulosten aikaansaamiseksi ensimmäisenä vuotena koko maan alue huomioon ottaen”. Se ei kuitenkaan perustellut, miksi romanit yksilöinä ja perheyksikköinä jätettiin ulkopuolelle siitä joukosta, jotka avustusta pystyivät hakemaan. Avustusta myön-

¹⁰⁸ Kom. 1971: B 59; Kom. 1973: 82.

¹⁰⁹ Suomen asetuskokoelma 1970 N:o 221. ”Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”.

¹¹⁰ Vuoden 2013 rahanarvossa noin 29 600 euroa. ”Nordean rahanarvonkerroin laskuri”: [<http://service.nordea.com/nordea-openpages/fi/calculators/moneyValueCount.action>] Luettu 25.3.2015. Nordean rahanarvonkerroinlaskuri huomioi rahan ostovoiman.

¹¹¹ Suomen asetuskokoelma 1970 N:o 221. ”Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”.

nettiin ainoastaan vuokra-asuntoihin, eikä romanien jo omistamien asuntojen korjaamista siten tuettu.

Mustalaisasiainneuvottelukunnan jäsen Voitto Ahlgren kritisoi valtioneuvoston päätöstä juuri siksi, ettei se mahdollistanut romaneille omistusasuntojen hankkimista, eikä siinä ollut ilmaistu mahdollisuutta, jolla romanit voisivat lunastaa saamansa asunnot myöhemmin omaan omistukseensa¹¹². Näin romanit pidettiin valtionnäkökulmasta yhä politiikan kohteina, ei oman hyvinvointinsa rakentajina. Romanien asuntokysymyksen ratkaiseminen asetettiin pääasiassa kunnallispolitiikan tehtäväksi. Valtioneuvoston päätös ei kuitenkaan asettanut romanien asunto-olojen parantamista pakolliseksi tehtäväksi, vaan avustaminen pysyi täysin vapaaehtoisena toimintana, jonka kustannuksiin valtio osallistui. Mustalaisasiain neuvottelukunta laati vuonna 1971 ehdotuksen valtionavustuksen muuttamisesta siten, että romaneille olisi varattu lunastusoikeus valtionavustusta saaneen asunnon kunnan osuudesta, mutta sosiaali- ja terveysministeriö ei katsonut aiheelliseksi muuttaa valtionavustuksen jakoperusteita.¹¹³

Valtioneuvoston päätöksessä määrättiin, että avustuksen turvin romanit saisivat käyttöönsä ”tydyttäviä” asuntoja. Vähimmäisvaatimusten asettaminen nähtiin tärkeäksi, sillä valtioneuvosto näki romanien ”slummiutumiswaaran” todellisena uhkana ja piti tarkoituksenmukaisena sitä, etteivät romaneille hankitut asunnot jäisi tilapäisratkaisuiksi. Tämän päätöksen seurauksena asuntojen kokonaismäärän putoaminen tiedostettiin, mutta laatua pidettiin tärkeämpänä kriteerinä kuin määrää. Yhteensä valtioavustuksella asutettiin 140 romaniruokakuntaa.¹¹⁴

Vuosien 1970–1973 valtionavustus katsottiin riittämättömäksi korjaamaan romanien asuntokysymys. Elokuun 29. päivänä vuonna 1975 eduskunta hyväksyi lain ”mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta”. Vuoden 1976 alusta voimaan astuneessa laissa kunnat veloitettiin parantamaan omalla alueellaan elävien romanien asunto-oloja vuoteen 1980 mennessä ”tydyttävälle” tasolle.¹¹⁵ Kun vuoden 1970 asetuksessa romanien asunto-olojen parantaminen jäi valinnaiseksi, nyt kuntien vapaaehtoisesta toiminnasta tuli pakollista. Toisaalta laki ei määrännyt sanktioita kunnille,

---

¹¹² ”Eriävä mielipide”, Voitto Ahlgren 9.12.1970, Mustalaisasiain neuvottelukunta, no 3443/902-68, 1365/943-68, 1655/949-68, RONK, STM; Mustalaisasiain neuvottelukunta ”Ehdotus Valtioneuvoston päätökseksi mustalaisten asunto-olojen parantamisesta”, 18.12.1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

¹¹³ Kom. 1973: 82.

¹¹⁴ Mustalaisasiain neuvottelukunta ”Ehdotus Valtioneuvoston päätökseksi mustalaisten asunto-olojen parantamisesta”, ehdotus sisältää Valtioneuvoston perustelut päätökselle ”Mustalaisten asuntojen parantamisesta”. 18.12.1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

¹¹⁵ Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713 . ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

jotka eivät toteuttaneet velvollisuuttaan romaneja kohtaan.¹¹⁶ Kiistaton tarve laille kuitenkin oli, sillä vuonna 1976 tehdyn selvityksen mukaan yli puolet romaneista asui puutteellisesti tai oli kokonaan asunnottomia.¹¹⁷ Vuonna 1980 Asuntohallituksen laskelmien mukaan noin 250 romaniperheen asunto-olot vaativat yhä parannusta, ja mustalaisiasiain neuvottelukunnan aloitteesta lain voimassaoloa päätettiin jatkaa vuoden 1981 loppuun.¹¹⁸

Laki mahdollisti erityisasuntolainan anomisen valtiolta ”mustalaisväestön asunto-olojen parantamiseksi”. Enää valtio ei siis jakanut avustusta vaan pienikorkoista lainaa. Verrattuna vuoden 1970 valtioneuvoston asetukseen tämä asetus suhtautui jo lähtökohdiltaan eri tavoin romaneihin, sillä erityisasuntolainaa pystyi anomaan niin kunta kuin myös ”mustalaisväestöön kuuluva henkilö”.¹¹⁹ Tämä oli varsin suuri muutos verrattuna aikaisempaan politiikkaan, sillä romanit eivät olleet ainoastaan ylhäältä päin tulevan hyväntekeväisyyden varassa. Erityisasuntolainaa myönnettiin asuntojen hankkimista, rakentamista, laajentamista tai korjausta varten.¹²⁰

Erityislainan myönsi Asuntohallitus ja lainan suoritti valtionkonttori,¹²¹ joten romanien valtiollinen asuntopolitiikka siirtyi pois Sosiaalhallituksen alaisuudesta. Erityislainan takaisinmaksuaika oli enintään 30 vuotta ja lainan vuotuinen korko oli kolme prosenttia. Lainan ehdot kunnille ja romaneille olivat jonkin verran erilaiset. Valtio myönsi kunnille enintään 80 prosenttia hankinta-, rakentamis-, laajentamis- tai korjauskustannuksista. Laina ei kuitenkaan erääntynyt maksettavaksi niin kauan kuin asunnossa asui romaneja, ja jos sitä käytettiin koko 30 vuoden ajan romanien asuntona, valtio katsoi lainan takaisin maksetuksi.¹²² Romaneilla tuli olla viisi prosenttia asunnonhankinta-arvosta ja lainan takaisinmaksu alkoi seuraavana kalenterivuonna.¹²³

Laki selkeytti ja yhtenäisti suomalaista kunnallistason romanipolitiikkaa, sillä nyt valtio antoi selvät ohjeet siitä, miten tuota politiikkaa tuli tehdä. Valtio velvoitti kunnat tekemään selvityksen alueellaan asuvista romaneista, heidän asunto-oloistaan ja yksityiskohtaisen suunnitelman siitä, kuinka olosuhteet saatettaisiin ”tydyttävälle” tasolle. Valmis suunnitelma tuli hyväksyttäväksi Asuntohallituksessa. Suunnitelma tuli tarkistaa vuosittain ja saattaa ajan tasalle, vaikkei kunnassa asu-

---

¹¹⁶ Niemi 1981, 12.

¹¹⁷ ”Mustalaiset vähemmistönä suomalaisessa yhteiskunnassa” 1981, 83.

¹¹⁸ Friman-Korpela 2014, 106.

¹¹⁹ Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713 . ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

¹²⁰ Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713 . ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

¹²¹ Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713 . ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

¹²² Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713 . ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

¹²³ Niemi 1981, 12–13; Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713 . ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

vien romanien asunto-oloissa olisikaan tapahtunut muutoksia.¹²⁴ Kunnan tekemän selvityksen tuli kattaa tiedot niin romanien kuin ruokakuntienkin lukumäärästä, kunnassa asuvien romanien iästä, varallisuusasemasta ja toimeentuloturvasta, sekä silloisista asunto-oloista. Suunnitelman tuli puolestaan kattaa vuosina 1976–1980 tehtävät toimenpiteet ja arvion asunto-olojen parantamiseen tarvittavista varoista, mutta myös tiedon kunnan tuottamasta tiedottamisesta, ohjauksesta ja neuvonnasta. Suunnitelma ja selvitys tuli laatia yhdessä sosiaali- ja terveystoimikunnan kanssa ja ne tuli kirjata Asuntohallituksen laatimille lomakkeille.¹²⁵ Lisäksi kuntia kannustettiin antamaan romanien asunto-olojen parantaminen niille viranomaisille, jotka muutoinkin vastasivat asuntolainahakemusten käsittelystä, asukkaiden valinnasta ja asuntotuotanto-ohjelman laatimiseen liittyvistä tehtävistä.¹²⁶

Lailla oli erittäin suuri muutos edeltävään toimintaan, sillä valtionavustuksen vuosina romanipoliitikalta puuttuivat selkeät ohjeet. Toiminta eri kuntien välillä saattoi erota huomattavasti ja paikoitellen toiminta oli hyvinkin kotikutoista, eikä valtionavustusta ollut suunnattu suoraan kunnille, vaan myös seurakunnat ja yhteisöt pystyivät saamaan sitä. Vuoden 1976 jälkeen kaikille kunnille tuli samanlaiset peruskortit, joille tieto kerättiin.¹²⁷

Vuosina 1970–1981 valtion suorilla romanien asuttamistoimenpiteillä tai henkilökohtaisen erityisasuntolainan avulla kohennettiin noin 815 romaniruokakunnan asunto-oloja, mikä tarkoitti, että asutustoimenpiteet kohdentuivat noin puoleen kaikista Suomen romaniruokakunnista.¹²⁸ Vuoden 1981 loppuun mennessä romanien asunto-olojen katsottiin parantuneen siinä määrin, ettei väliaikaiseksi tarkoitettua erityisasuntolainoitusjärjestelmän ylläpitoa pidetty enää perusteltuna.¹²⁹ Suorien asuttamistoimenpiteiden lisäksi romanien asuinolot paranivat yleisen hyvinvointivaltio politiikan seurauksena ja muun muassa edellä mainitun huoltoavun muutoksen ansiosta.

Vuoden 1981 jälkeen romaneihin ei ole vähemmistönä kohdistettu suoraa asuttamispoliittisia toimenpiteitä. Romaniväestön asunto-oloja on hoidettu julkisen vallan toimesta lähinnä yleisen asuntopolitiikan yhteydessä ja aravavuokra-asuntokannan avulla. 1990-luvulla romanien ja pakolaisten

¹²⁴ Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713 . ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

¹²⁵ Suomen asetuskokoelma 1976 N:o 45. ”Asetus mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

¹²⁶ Tiedote: ”Mustalaisväestön erityisasuntolainoituksen käynnistyminen”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

¹²⁷ Esimerkkinä toiminnan muutoksesta mm. tamperelaisten virkamiesten selvitykset vuosina 1970–1973 ja 1976–1981. Tampereen mustalaistoimikunnan pöytäkirjat, mustalaistoimikunta 72–81, TKA.

¹²⁸ Sosiaaliviraston kirje Asuntohallitukselle 11.2.1988 ”Mustalaisväestön valtionavustusasunnot”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto; Paulus 1996, 31.

¹²⁹ Niemi 1981, 3; Paulus 1996, 11.

asunto-olojen kohentaminen ohjattiin asuntopoliittisten erityiskeinojen piiriin, jolloin kunnat pystyivät hakemaan valtiolta lainaa vuokra-asuntojen hankkimiseksi asunnottomille, romaneille ja pakolaisille. Kunnat eivät juuri käyttäneet mahdollisia erityiskeinoja romanien asunto-olojen parantamiseksi, ja romanien asuttaminen tapahtui 1990-luvun puoliväliin tultaessa pääasiassa normaalien aravavuokra-asuntokannan puitteissa ilman erityistoimenpiteitä, sillä asuntoviranomaisten näkökulmasta romanien asuntoasiat kyettiin hoitamaan tyydyttävästi asuntopoliittikan yleisten keinojen avulla.¹³⁰

Paikallisviranomaisten näkökulmasta huolimatta romanien asunto-olot huonontuivat 1980-luvun kuluessa. Monet joutuivat luopumaan vuosina 1976–1981 erityisasuntolainoitetuista asunnoistaan taloudellisten vaikeuksien vuoksi – omistusasuntojen kohdalla poistuma oli jopa 66 prosenttia. Lähes poikkeuksetta uudeksi omistajaksi tuli romaniväestöön kuulumaton henkilö. Vuokra-asuntojen kohdalla poistuma oli huomattavasti vähäisempi eli 27 prosenttia. 1990-luvulla hyvin suuri osa romaneista oli julkisen aravavuokra-asuntomarkkinoiden piirissä, sillä heidän taloudelliset resurssinsa riittivät harvoin asunnon hankkimiseen omistusasunto- ja vapaarahoitteisilta vuokra-asuntomarkkinoilta tai muiden asumismuotojen piiristä. Lisäksi romanit kokivat kohtaavansa syrjintää vapaarahoitteisilta vuokra-asuntomarkkinoilta. Vuonna 1995 noin 26 prosenttia Suomen romaniruokakunnista oli kiireellisessä asunnontarpeessa. Helsingissä, missä asui 1990-luvulla eniten romaneja, 75 prosenttia arava-vuokra-asunnonhakijoista oli kiireellisessä asunnon tarpeessa.¹³¹

2.5. Häpeäpilkusta vientituotteeksi 1980–2000

1970-luvun mustalaisasiain neuvottelukunnan ja samalla valtakunnallisen romanipoliittikan keskiössä olivat asunto-, koulutus- ja työllisyyskysymykset. Varsinkin asunto-olojen ja erityisasuntolainain kehitystä seurattiin tarkasti. Koulutuskysymykset olivat nousseet tärkeiksi jo Jacob Södermanin puheenjohtajakaudella 1968–1972. Aluksi ne keskittyivät romanien aikuiskoulutukseen, mutta vuosikymmenen lopulla yhä enenevässä määrin romanien koko koulu-uraan. 1970-luvun aikana koulutus nousi koko romanipoliittikan kantavaksi teemaksi. Mustalaisasiain neuvottelukunnan koulutusjaosto pyrki lisäämään molemminpuolista tietoa ja rakentamaan eri osapuolten välille

---

¹³⁰ Paulus 1996, 15–17, 28–30, 35.

¹³¹ Paulus 1996, 21–23, 31–38.

luottamusta ja arvostusta. Aikuiskasvatushallituksen romaniväestön työryhmä perustettiin vuonna 1978, ja ensimmäiset romanien työllisyyskurssit aloitettiin seuraavana vuonna.¹³²

1970-luvun edetessä universaali hyvinvointivaltiopolitiikka saattoi romanien elintason riittävälle tasolle, jolloin romanipolitiikalle jäi tilaa keskittyä kulttuuri-, identiteetti- ja kielikysymyksiin. Tasa-arvo tarkoitti romanipolitiikassa yhä enemmän romanikulttuurin huomioon ottamista, jos se vuosikymmenen alkupuolella oli liittynyt ensisijaisesti taloudelliseen ja sosiaaliseen eriarvoisuuteen. Kulttuuripolitiikka näkyi työllisyyskursseilla, jotka pyrkivät ylläpitämään ja luomaan romanien ammatillista osaamista kulttuuriperinteen avulla. Työllisyyskurssien aiheena olivat muun muassa romaninaisten kansallispuvun ompelu ja hevos- ja musiikkiala ammatteina. Sarita Friman-Korpela kysyykin aiheellisesti, miksei romaneja ohjattu ammatilliseen tutkintoon valmistaville kursseille, ja menetettiinkö työllisyyskurssien linjavalinnassa ammatillisen tutkinnon suorittaneiden sukupolvi?¹³³

Historiallinen konteksti huomioiden kansallinen romanipolitiikka kävi läpi suuren muutoksen 1900-luvulla. Väinö Lindberg on verrannut romanipolitiikkaa pellonraivaukseen:

Kaikki piti aloittaa alusta. 1970-luvun alkuvuosina romaniväestön asiat olivat esillä valtiopäivillä kansanedustajien erilaisina aloitteina ja kirjallisina kysymyksinä kaikkiaan 24 kertaa. Nykyisin [2012] ollaan jo sadonkorjuuvaiheessa.¹³⁴

1980-luvulla yltynyt romanipolitiikan aktiivien kulttuurikamppailu ja virinnyt eduskuntakeskustelu johti toisaalta myös tuloksiin. Valtiollisen romanipolitiikan tavoitteeksi asetettiin mustalaiskulttuurin ja romanien historian tunnetuksi tekeminen. Oikeus romanikielen ja -kulttuurin ylläpitämiseen ja vaalimiseen kirjattiin ensin Suomen perusoikeusuudistukseen vuonna 1995 ja vuonna 2000 uuteen perustuslakiin. Se on kirjattu myös useaan sektorikohtaiseen lakiin, kuten päivähoitoa koskevaan lakiin ja lakiin Yleisradiosta. Nämä sopimukset yhdessä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimusten kanssa antoivat romanipolitiikalle argumentaatiopohjaa ja toivat kansainvälisen ulottuvuuden uudella tavalla osaksi myös kansallista romanipolitiikkaa. Suomella oli YYA-historiastaan johtuen kylmän sodan jälkeisessä maailmassa asteittain vaikeuksia olla uskottava kansainvälinen toimija ihmisoikeuksiin liittyen.¹³⁵

---

¹³² Friman-Korpela 2014, 106–107, 118–130.

¹³³ Friman-Korpela 2014, 118–123.

¹³⁴ Lindberg & Putkonen 2012, 74.

¹³⁵ Friman-Korpela 2014, 123–141; Pulma 2006, 188–194.

Kansallisen romanipolitiikan tulokset olivat kuitenkin mainostamisen arvoiset. Vuonna 1997 Helsingin isännöimässä ETYJ:n kokouksessa romanipolitiikan neuvottelukuntajärjestelmä ”*Model RONK*” (tuolloin jo romaniasiain neuvottelukunta) esitettiin hyvänä esimerkkinä valtiohallinnon ja romanivähemmistön pitkäjänteisestä yhteistyöstä ja nostettiin suomalaisen ihmisoikeus- ja vähemmistöpolitiikan vientituotteeksi. Friman-Korpelan mukaan eurooppalaisten rajojen avaaminen korotti suomalaisen kansallisen romanipolitiikan sosiaalikysymysten marginaalista ihmisoikeuspolitiikan keskiöön. Panu Pulman mukaan samalla kun suomalainen ja pohjoismaalainen romanipolitiikka on noussut eurooppalaisen romanipolitiikan esikuvaksi, se on muuttunut lähes täysin riippuvaiseksi EU:n ja Euroopan neuvoston vähemmistöpoliittista linjauksista.¹³⁶

---

¹³⁶ Friman-Korpela 2014, 123–141; Pulma 2006, 188–194.

3. ROMANIPOLITIIKAN HYVINVOINTIVALTIOPOLIITTISET ULOTTUVUUDET

3.1. Romanipolitiikan tasa-arvoon tähdännyt ulottuvuus

Laajemman yhteiskunnallisen mielenkiinnon kohteeksi ja sosiaalipoliittisten toimenpiteiden kohteeksi romanien ongelmat nousivat kuitenkin vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen, kun hyvinvointivaltiollinen ajattelu oli asetettu kehittyvän sosiaalipolitiikan lähtökohdaksi. Tuolloin alettiin korostaa kansalaisten taloudellista, sosiaalista ja sivistyksellistä tasa-arvoa. Valtiollisen sosiaalipolitiikan tavoitteiksi asetettiin muun muassa toimeentuloerojen tasaaminen sekä kohtuullisen elintason ja sosiaaliturvan ylläpitäminen.¹³⁷

Kuten Ilkka Pauluksen ympäristöministeriölle vuonna 1996 laatimasta selvityksestä käy ilmi, romanipolitiikkaan kuului vahvasti 1960-luvun loppupuolelta lähtien sosiaalipoliittinen ulottuvuus, joka tulee hahmottaa osana aikakauden hyvinvointivaltiopolitiikkaa. Romaniväestö pyrittiin yhteiskuntapolitiikan avulla saattaa tasa-arvoiseen asemaan valtaväestön kanssa.¹³⁸ Sekä vuoden 1970 valtionavustusta että vuoden 1975 erityisasuntolakia perusteltiin pääosin juuri sosiaalisen tasa-arvon näkökulmasta.

Uuden romanipolitiikan taustalla on nähtävissä Pekka Kuusen 1960-luvun ajatukset tuotannon noususta hyvinvoinnin mahdollistavana tekijänä. Kuusen ajattelussa tuotannon nousulle alisteisina seuraavat rahanarvon vakaus, täystyöllisyys ja tulonjaon oikeudenmukaisuus. Tuotannon ”polttoaine” on puolestaan kulutus, joka säätelee kasvun vauhdin. Kuusen ajattelussa talous- ja sosiaalipolitiikkaa on mahdotonta erottaa toisistaan: talouspolitiikan tuli olla sosiaalista politiikkaa ja sosiaalipolitiikan taloudellista politiikkaa. Sosiaalipolitiikan erikoistehtävänä on huolehtia tuotanto toiminnan ulkopuolelle jäävän väestön elinehtojen paranemisesta, mikä mahdollistuu kulutusmahdollisuuksien jatkuvana turvaamisena. Kuusi näki, että sosiaalinen tulontasointi laajenisi vääjäämättä, sillä poliittinen tasa-arvoisuus kasvatti pyrkimystä taloudelliseen tasa-arvoisuuteen.¹³⁹

Kuusen esittämät ajatukset vaikuttivat keskeisesti tutkimani aikakauden vähemmistöpolitiikkaan.

---

¹³⁷ Paulus 1996, 9.

¹³⁸ Paulus 1996, 9.

¹³⁹ Kuusi 1963, 13–14, 20–45. Myös Myrdal jakaa Kuusen ajatukset demokratian leviämisen vaikutuksista taloudelliseen tasa-arvokehitykseen. Myrdal 1960, 26. Vaikka Pekka Kuusi on ansaitusti saanut suuren roolin suomalaisen sosiaalipolitiikan historiassa, kansainvälisesti samoja ajatuksia on esitetty jo aiemmin. Kuusen ajattelun taustalla voi nähdä mm. Gunnar Myrdalin, John Maynard Keynesin ja John Kenneth Galbraithin talouspoliittisia ajatuksia, mikä näkyy myös 60-luvun sosiaalipolitiikan lähdeaineistossa. Jo 1800-luvun keskustelussa työväenkysymyksen ympärillä on nähtävissä sosiaalipolitiikan ja taloudellisen menestyksen suhde. Kettunen 2008, 142–144. Kuusen asemasta suomalaisen hyvinvointivaltion johtavana teoreetikkona mm. Nurminen 2012, 154; Tuomioja 2002.

Juuri romanit nähtiin tuotantotoiminnan ulkopuolelle jääväksi väestöosaksi. Suomalaisessa hyvinvointivaltio politiikassa, joka nojasi¹⁴⁰ paljon Kuusen esittelemiin teorioihin, romanien elinolot ja kulutus tuli turvata sekä poliittinen tasa-arvo taata niin lain voimalla kuin tukemalla järjestäytymistä.

Vuoden 1970 asetuksessa, joka mahdollisti kunnat, seurakunnat ja järjestöt hakemaan valtionavustusta romanien asunto-olojen parantamiseksi, asetettiin ensisijalle vähävaraiset lapsiperheet. Vähävaraiseksi katsottiin perhe, joka ei omin varoin kyennyt hankkimaan ”tydyttävää” asuntoa. Lisäksi avustuksien myöntämisen tuli olla ”sosiaalisesti ja taloudellisesti” perusteltua. Lapsiperheeksi määriteltiin perhe, jolla oli huollettavanaan vähintään kaksi alle 16-vuotiasta lasta. Huollettavaksi lapseksi luettiin myös kasvattilapsi tai lapsi, joka oli 16–20-vuotias, mutta jatkoi koulunkäyntiään tai opintojaan.¹⁴¹

Vuonna 1971 mustalaisasiain neuvottelukunnan laatima romanien sosiaalisen aseman parantamista valmistellut komiteamietintö perusteli tasa-arvotavoitteitaan vetoamalla YK:n peruskirjaan ja Suomen sitoutumiseen ihmisten perusoikeuksien, ihmisyksilön arvon ja merkityksen sekä miesten ja naisten yhtäläisyyden oikeuksien toteuttamiseen:

Erityisesti mustalaiskysymyksen kannalta on merkityksellistä, että jokaisella on julistuksen mukaan oikeus elintasoon, joka on riittävä turvaamaan hänen ja hänen perheensä terveyden ja hyvinvoinnin ravinnon, vaatetuksen, asunnon, lääkintähuollon ja välttämättömän yhteiskunnallisen huollon osalta. Jokaisella on myös oikeus työttömyyden, sairauden, tapaturman, leskeyden, vanhuuden tai muun hänen tahdostaan riippumatta tapahtuneen toimeentulon menetyksen varalta.¹⁴²

Kuten vuoden 1970 asetus, myös vuoden 1975 laki (713/75) oli luonteeltaan vahvasti sosiaalinen, ja lakia valmistellut komiteamietintö näki lain sisältämän positiivisen diskriminaation perusteluna juuri romanien heikot taloudelliset ja sosiaaliset olot. Erityisasuntolainlaki korosti, että romanien asunto-olojen parantamisen tuli olla sosiaalisesti tarkoituksenmukaista ja taloudellisesti tarpeellista. Enää ei kuitenkaan korostettu lapsiperheiden tai vanhojen ihmisten erityisasemaa, vaan laina oli tarkoitettu kaikille ”mustalaisväestöön kuuluville”.¹⁴³

---

¹⁴⁰ Erkki Tuomioja huomauttaa, ettei Kuusi itse luonut uutta teoriaa. Hän kuitenkin esitteli ensimmäisenä ja suuren julkisuuden saatelemana Suomessa sosiaalipolitiikan ja taloustieteen suhdetta analysoineen yhteiskuntatieteen uusimmat virtaukset: Tuomioja 2002. Kuusen merkityksestä mm. myös Kosonen 1987, 223.

¹⁴¹ Suomen asetuskokoelma 1970 N:o 221. ”Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”.

¹⁴² Kom. 1971: B 59.

¹⁴³ Kom. 1973: 82; Suomen asetuskokoelma 1975 N:o 713. ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta.”

Lakia valmistellut komiteamietintö toteaa, että ”kaikilta mustalaisväestön hyväksi suunnitelluilta heidän elämänolojaan parantavilta muilta toimenpiteiltä puuttuu perusta, ellei asunto-oloja saada suhteellisen lyhyen ajan kuluessa järjestetyksi tyydyttävällä tavalla.”¹⁴⁴ Jos ajatus käännetään toisinpäin, romaneihin panostetut verovarot johtaisivat tulevaisuudessa positiiviseen kierteeseen. Kuusen ajattelun mukaan tulojen tasoitusta ei tule tarkastella vain kansantalouden menoeränä. Hän viittaa ruotsalaisen hyvinvointivaltioeteorietikon Gunnar Myrdalin teoriaan siitä, että yhteiskuntataloudellisten tapahtumien kiertokulku johtaa kumulatiiviseen kehitykseen. Myrdalin mukaan valtiovalta pystyy tulojen tasoituksen avulla eliminoimaan yhteiskunnassa ilmenevät supistumisvaikutukset. Valtion ajaman tulojen tasoituksen seurauksena on siis talouskasvu, joka hyödyttää koko kansallisvaltiota, sekä rikkaita että köyhiä.¹⁴⁵

Koska romanikysymyksen nähtiin konkretisoituvan selkeimmin juuri asuntokysymyksen muodossa, katsottiin valtiovallan velvollisuudeksi sellaiset asuntopoliittisen erityistoimenpiteet, joiden avulla romanien asunto-olot kohennettaisiin tasa-arvoiseen asemaan muun väestön kanssa.¹⁴⁶ Romanipolitiikan suuntautuminen asuttamiseen oli vahvasti oman aikakautensa politiikkaa myös asuntopolitiikan näkökulmasta. 1960-luvulla asuntopolitiikassa omaksuttiin tasa-arvotavoitteet, asuntopoliittiset ratkaisut kytkeytyivät tulopolitiikkaan ja asuntopolitiikka sai runsasta taloudellista tukea. Sosiaalista asuntotuotantoa, kuten muutakin sosiaalipolitiikkaa, alettiin perustella humanitaaristen syiden sijasta taloudellisella kasvulla. Vuonna 1966 säädettiin asuntotuotantolaki ja perustettiin Asuntohallitus. Kohtuutasoinen asuminen katsottiin nyt perusoikeudeksi ja yhteiskunta vastuulliseksi takaamaan asumisen vähimmäistaso. Tulotaso ei saanut vaikuttaa asumisen tasoon niin paljon kuin ennen.¹⁴⁷ 1990-luvulla perusoikeusuudistuksen myötä Suomen hallitusmuotoon tuli kannanotto, jonka mukaan julkisen vallan tuli edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.¹⁴⁸

Romanien asuttamisella oli valtioneuvoston hyvin selkeät sosiaalipoliittiset tavoitteet. Vaikka suomalaista hyvinvointivaltio-politiikkaa toteutettiin erittäin valtiojohtoisesti, ja kunnat nähtiin lähinnä valtion toimien täytäntöönpanoinstanssina, konkretisoitui hyvinvointivaltio nimenomaan kuntata-

---

¹⁴⁴ Kom. 1973: 82.

¹⁴⁵ Kuusi 1963, 48–53. Kuusen retoriikassa näkökulmana korostuu ”kansallisvaltio”, mistä syytä käytän itsekin samankaltaista terminologiaa viitatessani Kuusen ajatteluun.

¹⁴⁶ Paulus 1996, 10.

¹⁴⁷ Junto 1990, 259–270, 275–297, 333; Schulman 2000, 46.

¹⁴⁸ Suomen säädöskokoelma 1995 N:o 969: Laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta.

solla.¹⁴⁹ Huolimatta valtion pyrkimyksestä tiukkaan ohjaukseen, romanien kuntatason asuttamisessa on havaittavissa selviä eroja eri kuntien välillä, ja paikallisilla viranomaisilla oli tärkeä osa romanipolitiikan jalkauttamisessa. Kaikissa kunnissa ei suinkaan ollut halua tai kiinnostusta tarttua toimeen, mistä johtuen etenkin vuonna 1976 romanien asuttamisessa ilmeni paikallistason ongelmia.¹⁵⁰ Tämän vuoksi on hedelmällistä tarkastella, miten tasa-arvovaatimukset näyttäytyvät käytännön tasolla vantaalaisessa romanipolitiikassa.

3.2. Romanipolitiikan sopeuttamiseen tähdännyt ulottuvuus

Vuosina 1970–1981 romaneihin kohdistettuun asuttamispolitiikkaan liittyi lähtökohtaisesti ajatus romanien akkulturaatiosta, jolla tavoiteltiin vähemmistön sopeuttamista¹⁵¹ osaksi valtaväestöä. Psykologian professori J.W. Berryn mukaan akkulturaatio on kulttuurinen ja psykologinen vaihtoprosessi, joka tapahtuu eri kulttuuritaustaisten ryhmien välillä. Akkulturaation vaikutukset ovat monipuolisia, jolloin muutosta voi tapahtua kaikissa sen osapuolissa.¹⁵²

Berryn malli sisältää neljä eri suhtautumistapaa akkulturaatioon: 1. *sopeutuminen* eli integraatio, 2. *sulautuminen* eli assimilaatio, 3. *eristäytyminen* eli separaatio ja 4. *syrjäytyminen* eli marginaalisoituminen. ”Integraatiolla” kuvataan tilannetta, jossa yksilö pystyy säilyttämään oman kulttuuri-identiteettinsä ja yhteyden etniseen taustayhteisöönsä, mutta kykenee samalla luomaan suhteen valtayhteisöön. ”Sulautumisessa” oma kulttuuri-identiteetti ja yhteys taustayhteisöön heikkenevät, ja vanhan yhteisön korvaavat valtayhteisö ja sen arvot. ”Eristäytyessään” vähemmistöryhmä elää valtayhteisön ympäröimänä siten, että valtayhteisön kanssa ei pyritä kontaktiin, vaan oman yhteisön piiri ja sen arvot ovat ensisijaisia. ”Syrjäytyminen” on puolestaan tila, jossa yksilö on sekä oman yhteisönsä että valtayhteisön ulkopuolella.¹⁵³

Berryn akkulturaatiomallista, joka nostaa ratkaisevaan osaan yksilön suhtautumisen ja akkulturaa-

---

¹⁴⁹ Kuntien palvelujärjestelmä kehittyi valtiojohtoisessa järjestelmässä hyvin samanlaiseksi. Nyholm 2011, 131.

¹⁵⁰ Friman-Korpela 2014, 106.

¹⁵¹ Nykykatsannossa termi sopeuttaminen on kiistanalainen. Mm. eduskunta hylkäsi termit sopeuttaminen, integrointi ja sulauttaminen vuoden 1983 ulkomaalaislaissa, sillä ne ohjaavat tarkastelemaan maahanmuuttajia ainoastaan suomalaisen valtakulttuurin näkökulmasta. Salmela 2012, 36. Sopeuttaminen on terminä vastine sanalle ”Iris”, joka pohjautuu latinan adjektiivista ”integer”, joka tarkoittaa kokonaista tai koskemattomaa. Tässä valossa integrointi tai sopeuttaminen on suomalaisuuden tekemistä jälleen kokonaiseksi tai puhtaaksi. Lehtonen 2009, 113. Itse käytän sopeuttamista integraation synonyymina ja J.W. Berryn määritelmän mukaan, jolloin tarkoitan termillä valtaväestön poliittisen toiminnan taustalla olleita akkulturaation tavoitteita.

¹⁵² Berry 2009, 52–54.

¹⁵³ Berry 2009, 43–44, 51–52.

tioprosessin monipuolisuuden¹⁵⁴, poiketen 1960–1970-luvun suomalaiset akkulturaatioteoriat tarkastelivat ilmiötä lähinnä vähemmistökulttuurin sulautumisena enemmistön kulttuuriin. Muun muassa Raino Vehmas tarkasteli väitöskirjassaan vuonna 1961 romanien akkulturaatiota ensisijaisesti assimilaation näkökulmasta.¹⁵⁵ Sosiologian professori Erkki Asp puolestaan määritteli vuonna 1965 akkulturaation tapahtumaksi, jossa sosiaalinen järjestelmä omaksuu toisen kulttuurin ominaisuuksia.¹⁵⁶ Vaikka Berryn nelikenttä ei ollutkaan romanipolitiikan toimijoiden tietoisuudessa 1960–1970-luvuilla, voidaan sitä kuitenkin käyttää työkaluna, kun pyritään hahmottamaan valta-yhteisön poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia toimia keskittyen siihen, mitä akkulturaation vaihtoehtoa nämä toimet vahvistivat.¹⁵⁷

Sopeuttamisnäkökulma nousee esille Mustalaisasiain neuvottelukunnan pöytäkirjoissa. Neuvottelukunta korosti valtion roolia romanien ”sopeuttamisessa yhteiskuntaan”. Neuvottelukunta näki vuonna 1969, että romanit olivat jääneet nopean talouskasvun, koulutustason kohentumisen ja elinkeinoelämän rakennemuutoksen ulkopuolelle. Suomen ”suhteellisen nopea sivistyksellinen ja taloudellinen kehitys” vaikutti mahdollisuuksiin hankkia toimeentulo romaneille perinteisillä elinkeinoilla.¹⁵⁸ Tämä sopeutumattomuus oli ongelmallista sosiaalisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta, sillä suomalainen hyvinvointivaltio rakentui vahvasti juuri palkkatyön varaan.

Hyvinvointivaltion kansalainen sai syntymäoptionaan sosiaaliset oikeudet, jotka eivät ainoastaan taanneet työhön kykenemättömille toimeentuloa, vaan pitivät sisällään ajatuksen kansalaisten oikeudesta työhön. Yhteiskunnalla nähtiin siis olevan vastuu kansalaisten työmahdollisuuksista. Kuten Juha Siltala muotoilee, työpaikka merkitsi aikakauden Suomessa paljon enemmän kuin markkinasopimusta tiettyjen tehtävien suorittamisesta tiettyyn hintaan. Sosiaaliturva, identiteetti ja itsetunnon sitominen työpaikkaan tekivät kansalaisuudesta *työmarkkinakansalaisuutta*. Palkkatyö antoi yhteiskunnalle rakenteen ja kansalaiselle elämänrytmin. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa hyvinvointivaltion työmarkkinat nojasivat hyvin järjestäytyneisiin työmarkkinaosapuoliin ja valti-oon kolmantena neuvotteluosapuolena.¹⁵⁹ Järjestelmä ruokki entisestään palkkatyön ja sen ympärille järjestäytymisen yhteiskunnallista merkitystä.

---

¹⁵⁴ Berry korostaa, että dominoiva ryhmä on valta-asemassa, kuinka vähemmistökulttuuria edustava ryhmä toimii.

¹⁵⁵ Vehmas 1961, 184–223.

¹⁵⁶ Asp 1965, 12–15, 56–57.

¹⁵⁷ Iduozee 1997.

¹⁵⁸ Kirje sosiaali- ja terveysministeriölle 31.10.1968, Saapuneet ja lähetetyt asiakirjat 1968, Mustalaisasiain neuvottelukunta, no 3443/902-68, 1365/943-68, 1655/949-68, RONK, STM.

¹⁵⁹ Siltala 2007, 81–99; yhteiskunnan vastuusta työntarjoajana ja työn merkityksestä myös Alasuutari 1996, 74–82; Kettunen 2008, 154–162; Kuusi 1967, 104–105. Työn eetosta korostettiin sodanjälkeisessä suomalaisessa lehdistössä, jossa työ yhdistettiin sodasta selviytymiseen, velvollisuuden täyttämiseen jaitsensä uhraamiseen. Holmila 2008, 8–14.

Palkkatyötä korostavassa hyvinvointivaltiossa palkkatyön ulkopuolelle jäävät kansalaiset ovat vähempiarvoisessa asemassa, sillä he eivät kykene lunastamaan syntymäoptionsa täysiä sosiaalisia oikeuksia tai kuulu samaan työmarkkinakansalaisten ryhmään. Näin ollen valtiollisen romanipolitiikan tavoitteena oli sopeuttaa romanit osaksi yhteiskuntaa parantamalla romanien työllistymistä. Asuntopolitiikka nähtiin ensisijaisena ratkaisuna, sillä hyvä asunto mahdollisti myös paikkakunnalle integroitumisen ja paikallaan pysymisen. Toisaalta Mustalaisasiain neuvottelukunta pyrki 1960–1970-lukujen aikana parantamaan romanien työllistymistä myös tarjoamalla aikuis-koulutusta, tukemalla romanilasten koulunkäyntiä ja vastustamalla rotusyrjintää.¹⁶⁰

Mustalaisasiain neuvottelukunnan työvaliokunta kävi huhtikuussa 1969 keskustelua siitä, millä keinoin romanien asuttaminen tulisi järjestää. Keskustelunaiheena oli, onnistuuko romanien sopeuttaminen alkuunkaan positiivisen diskriminaation avulla: ”Jos mustalaiset halutaan sopeuttaa normaaliväestöön, on edettävä normaalin asumistukijärjestelmän puitteissa.”¹⁶¹ Ilmiselvästi neuvottelukunnassa nähtiin ongelmallisena romanien erottaminen omaksi erityisjoukokseen, kun tavoiteltavana lopputuloksena oli joka tapauksessa sopeuttaminen. Sarita Friman-Korpela toteaa, että yhdenvertaisuuden ja erityistoimenpiteiden tasapaino on vähemmistöpolitiikassa esitettävien vaatimusten klassinen ongelma, sillä erityistoimenpiteiden vaatiminen sisältää periaatteellisen ristiriidan yhdenmukaisen kohtelun vaatimusten kanssa.¹⁶²

Myöhemmin työryhmä päätyi tukemaan asuntopolitiikan kohdentamista romaneihin omana erillisenä ryhmänään. Tätä perusteltiin YK:n rotusyrjintäsopimuksella, jossa todetaan, ettei ”rotusyrjinnäksi ole katsottava erityisiä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on taata riittävä edistys tietyille rodullisille tai etnisille ryhmille tai yksiköille, jotka tarvitsevat välttämättömänä pidettävää suoje-
lua sen varmistamiseksi, että nämä ryhmät tai yksilöt voivat yhtäläisesti nauttia ja käyttää ihmis-oikeuksia ja perusvapauksia”.¹⁶³

Mustalaisasiain neuvottelukunnan käyttämä termi ”normaaliväestö” viittaa romanien toiseuteen eli poikkeavuuteen muista ”normaaleista” suomalaisista. Neuvottelukunnan näkökulmasta huolimatta

---

¹⁶⁰ Mustalaisasiain neuvottelukunnan toimintasuunnitelmat ja -kertomukset 1969–1971; Mustalaisasiain neuvottelukunnan toimintakertomukset 1972–1973; Mustalaisasiain neuvottelukunnan toimintakertomukset 1972–1973; Mustalaisasiain neuvottelukunnan kokousmuistiot 1968–1974, RONK, STM; Kom 1971: B 59.

¹⁶¹ Mustalaisasiain neuvottelukunnan työvaliokunta 1.4.1969, Mustalaisasiain neuvottelukunnan kokousmuistiot 1969, no 3443/902-68, 1365/943-68, 1655/949-68, RONK, STM.

¹⁶² Friman-Korpela 2014, 77.

¹⁶³ Kom. 1971: B 59.

yhtenäinen suomalainen kansakunta on historiantutkimuksellisesti myytti.¹⁶⁴ Koko kansakuntakäsitetä tulee lähestyä politiikan professori Benedict Andersonin tavoin ”kuviteltuna yhteisönä”.¹⁶⁵ Vaikka ”suomalaisuus” näyttäytyy yhteiskunnallisessa keskustelussa monesti annettuna, luonnollisena ja historiattomana, tulee sitä tarkastella juuri sosiaalisena konstruktiona, sillä puhdasta suomalaisuutta ei ole koskaan ollut olemassa, vaan suomalaisuutena pitämämme on aina kehittynyt yhteydessä muihin aineksiin. Mediakulttuurin professori Mikko Lehtonen kehottaakin tarkastelemaan Suomea ”säiliön” sijasta ”suhteiden kimppuna”.¹⁶⁶

Vaikka – ja oikeastaan juuri tästä syystä – kulttuurit ja yhteisöt ovat sosiaalisia konstruktioita, realisoituvat ne Vesa Puurosen mukaan niissä ihmisten toimissa, joilla on todellisia vaikutuksia ihmisten elämään. Panu Pulma nimittää perinteen keksimistä ja siitä käytävää määrittelykamppailua etnopolitiikaksi, jossa enemmistön ja vähemmistön etnisyys ovat jatkuvassa rajankäynnissä, ja etnisyys määritellään yhä uudelleen poliittisten ja taloudellisten intressien pohjalta.¹⁶⁷ Näin ollen tarkastelen vuosien 1970–1981 asuttamispolitiikkaa etnopolitiikan näkökulmasta, jossa valtaväestön kulttuuri ja mustalaiskulttuuri olivat rajankäynnissä, ja valtakunnallisen romanipolitiikan tavoitteena oli mustalaiskulttuurin asteittainen sopeuttaminen osaksi valtaväestön kulttuuria.

Raino Vehmas nosti vuonna 1961 romanien ”vaeltajuuden” eristäytyneisyyttä ylläpitäväksi ilmiöksi. Liikkuvuuden taustalla hän näki taloudelliset ja sosiaaliset syyt. Vehmas kuitenkin toteaa, että mustalaiskulttuuri oli jo sopeutumassa valtaväestön kulttuuriin. Suurin jakolinja kulki kaupunkien ja maaseudun välillä. Kaupunkilaisten romanien elintavat olivat Vehmaan mukaan tilastollisesti merkittävästi lähempänä valkoisen yhteisön normeja kuin maaseutulaisten, mikä näkyi

---

¹⁶⁴ Antti Häkkinen ja Miika Tervonen ovat käsitelleet myyttiä yhden kulttuurin Suomesta, joka syntyi 1800-luvulla nationalismin seurauksena. Vuosisadan lopulta lähtien myytti kulttuurisesti homogeenisestä Suomesta oli keskeisessä roolissa luotaessa suomalaista kansallisvaltiota. Häkkinen ja Tervonen 2005, 7–12. Panu Pulma tuo niin ikään esille, että itsenäistyneessä Suomessa oli lukuisia kielellisiä, uskonnollisia ja kansallisia vähemmistöjä: ruotsinkieliset, islaminuskoiset tataarit, ortodoksiset venäläiset, suomalaiset ortodoksit, juutalaiset, romanit ja saamelaiset. Vuosina 1918–1922 maahan saapui lukuisia joukko karjalalaisia ja venäläisiä pakolaisia. Lisäksi Suomessa pidettiin itsestään selvänä kansakunnan heimorakennetta erilaisine heimomääreineen. Pulma 2005b, 453–454; Lue myös Kirmo 2005, 342–347; Lehtonen 2009, 109–115; Lehtonen 2004, 9–27; Löytty 2004, 221–245; Puuronen 2011, 67–71; Tervonen 2005a, 265–269.

¹⁶⁵ Andersonin mukaan kansakunnat ovat kuviteltuja, sillä edes pienimmän kansan ihmiset eivät tunne tai tapaa suurinta osaa kansakansalaisistaan, mutta silti heillä on kuvitelma yhteisöllisyydestä, horisontaalisesta toveruudesta. Kansat kuvitellaan rajallisiksi – yksikään kansakunta ei kuvittele itseään vastineeksi ihmiskunnalle – minkä johdosta erottelu ”meihin” ja ”toisiin” on mahdollinen. Andersonin mukaan kansat kuvitellaan myös suvereneiksi, vastavoi-maksi jumalallisuuteen perustuvalla hallitsemistavalla. Anderson 1991, 5–7

¹⁶⁶ Lehtonen 2009, 109–115; Lehtonen 2004, 9–27. Kulttuurin luonteesta ja sen hybridisyydestä lue myös Hall 2003a, 95–117.

¹⁶⁷ Pulma 2005b, 454–456; Pulma 2006, 12–13. Sosiaalisten konstruktioiden tosiasiallisista vaikutuksesta Puuronen 2011, 49–50. Etnopolitiikan käsitettä esiteltä tarkemmin johdanto-luvussa sivulla

myös liikkuvuuden ja romanikielen puhumisen vähentymisenä ja romanien kirkkovihkimisen ja ansiotyön lisääntymisenä.¹⁶⁸

Sopeuttamiseen tähdättiin muun muassa romanien alueellisella hajauttamisella. Mustalaisasiain neuvottelukunta korosti, että ”erilliset mustalaiskylät ja mustalaistalot eivät saisi tulla kysymykseen”. Neuvottelukunnan mukaan asunnot tuli saada ”valkoisille seuduille, missä mustalaisille on mahdollista saada myös työtä ja muut kehittymismahdollisuudet”. Tätä tuki myös romanien omat toiveet, joiden mukaan he toivoivat asuvansa mahdollisimman yhdenmukaisesti ”ilman eristäytymispyrkimyksiä” valtaväestön kanssa.¹⁶⁹ ”Slummiutumisen vaara” korostui etenkin pääkaupunkiseudulla, jonne oli muodostunut sodan jälkeisen epäonnistuneen asuttamispolitiikan seurauksena ”silmiinpistäviä” hökkeli- ja telttakyläkeskittyviä.¹⁷⁰ Ilmeisesti eristäminen ei jäänyt pelkäksi teoreettiseksi uhkakuvaksi. Helsingin Sanomien haastattelema sisäministeriön Martti Lujanen kertoi lokakuussa 1973 ministeriön olevan tietoinen, että osassa kuntia ”mustalaiset on haluttu eristää jonkinlaisiin reservaatteihin, omille asuma-alueilleen kunnan laitaosiin.”¹⁷¹

Sopeuttamisnäkökulma nousee vahvasti esille myös pääkaupunkiseudun romanipolitiikan toimintalinjoja vuonna 1969 hahmotelleen epävirallisen mustalaistyöryhmän suunnitelmassa. Työryhmän näkökulmasta romanien liikkuvuus teki osittain mahdottomaksi hyvinvointivaltion etuisuuksien ulottamisen heihin. Jatkuva muuttoliike kuntarajojen yli hankaloitti viranomaisten työtä, sillä he eivät tienneet, minkä kunnan vastuulla liikkuvien romanien sosiaalihuolto oli. Selvityksen perusteella näytti käyneen niin, että tällaisessa tilanteessa romanit usein menettivät täysin etuisuutensa. Työryhmä näki pysyvät asunnot ratkaisuksi myös tähän ongelmaan, jolloin viranomaisten työnjako selkenisi ja kontrollointi olisi helpompaa.¹⁷²

Tässäkin selvityksessä toistuu aikakauden käsitys siitä, että integroituminen oli kiinni paremmista asunnoista. Työryhmä totesi asunto-olojen parantumisen olevan vaikeaa ilman puuttumista yhteis-

¹⁶⁸ Vehmas 1961, 161–165, 184–223.

¹⁶⁹ Mustalaisasiain neuvottelukunnan lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle 4.12.1970. Saapuneet ja lähetetyt asiakirjat 1970; Neuvottelukunnan kokous 26.9.1969, Mustalaistoimikunnan kokousmuistiot 1969, no 3443/902-68, 1365/943-68, 1655/949-68, RONK, STM. Vähemmistöjen keskittyminen tietyille asuinalueille ei tietävästi perustu vapaaseen haluun asua ”kaltaistensa” joukossa, sillä tyypillistä on, että monet vähemmistön edustajat suosivat seka-naapurustoja (mixed neighbourhood). Syyt alueelliselle keskittymiselle kumpuavat yhteiskunnallisista rakenteista ja instituutiosta, kuten pankeista, maanomistajista, yksilöistä ja markkinoista. Young 2000, 198–204.

¹⁷⁰ Silmiinpistävimät slummit olivat Helsingin ja Espoon rajalla Mäkkylässä ja Helsingin maalaiskunnan (myöh. Helsingin) Malmin–Puistolalan alueella. Pulma 2006, 163.

¹⁷¹ HS 29.10.1973.

¹⁷² ”Mustalaiskysymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

kunnallisiin rakenteisiin: ”Vuokra-asuntoihin pääseminen on vaikeaa syntyperään kohdistuvien ennakkoluulojen vuoksi, suuren lapsiluvun takia, ja myös siksi, ettei perheillä ole mahdollisuuksia selviytyä vapaiden markkinoiden vuokratasosta.”¹⁷³ Poliitiikan professori Iris Marion Youngia mukaillen alueellisen erottelun voidaan nähdä olevan paljon monimuotoisempi kuin pelkkä lakikysymys. Vaikka laki ei määrittänyt valtaväestölle parempia asunto-oloja kuin romaneille, vaikutti romanien asunto-oloihin maanomistajien, vuokranantajien, pankkien, yksilöiden ja erinäisten instituutioiden tietoinen ja tiedostamaton syrjintä.¹⁷⁴

Young näkee, että alueellinen erottelu on suurin syy muille yhteiskunnallisille eronteille, kuten koulutukselle ja työttömyydelle.¹⁷⁵ Mustalaistyöryhmä tunnisti saman ongelman ja sen vaikutukset romanien integroitumiselle osaksi yhteiskuntaa. Huonot asunto-olot vaikuttivat lasten koulunkäyntiin ja ammatilliseen kouluttautumiseen, minkä työryhmä näki heikontavan romanien mahdollisuuksia ”koulutusyhteiskunnassa”:

Helsingin – Espoon – Helsingin maalaiskunnan alueen nuorena mustalaispolvessa on silmiinpistävä runsaasti ammattitaidottomia, jopa muutamia analfabeetteja, joiden työhönsijoittumismahdollisuudet luonnollisista syistä johtuen ovat heikot. He eivät ole kilpailukykyisiä vaativassa koulutusyhteiskunnassa niin kauan kun heidän peruskoulutuksensa on vajavaista tai puuttuu täysin.¹⁷⁶

Kirjoitustaidottomia tuli työryhmän näkökulmasta kohdella ”työkyvyttöminä”. Työryhmä näki koululaitoksen ja koulutuksen merkityksellisinä juuri sopeuttamisen näkökulmasta:

Mikäli peruskoulutus on puutteellista, niin käsitykset siitä, miten yhteiskunta toimii ja mitä se toimiakseen vaatii, jäävät hämäräksi. Tällä on kolmen kunnan alueen marginaali-ihmisiin erilaisia vaikutuksia: huhu on tärkeä tiedonlähde, ympäröivän yhteiskunnan normit koetaan yhdentekevinä, kurjistumisen lähtökohdat ovat otolliset, yleensäkin on vaikeuksia selviytyä yhä monimutkaisemmaksi käyvässä maailmassa, taloudellinen ajattelu saattaa olla puutteellista. — Opetuksen ei tule suuntautua vain kaavamaisten peruskoulutietojen jakamiseen, vaan ensisijaisena tavoitteena tulee olla se, että opetuksen avulla mustalaiset varustetaan tiedoilla ja taidoilla, jotka auttavat heitä omatoimisesti selviytymään yhteiskunnassa ja luo heille edellytykset yhteiskunta- ja työelämään siirtymiselle – kaikin puolin kitkattomasti niveltymään suomalaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan.¹⁷⁷

¹⁷³ ”Mustalaiskysymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

¹⁷⁴ Young 2000, 200.

¹⁷⁵ Young 2000, 196–198. Myös esim. Alvin Schorr on nostanut esille asumisen ja köyhyyden suhteen. Schorr 1971, 113–123.

¹⁷⁶ ”Mustalaiskysymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

¹⁷⁷ ”Mustalaiskysymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

Historiantutkijat Antti Häkkinen ja Jarmo Peltola ovat todenneet saman koulutusyhteiskuntaan siirtymiseen liittyvän ilmiön suomalaisen hyvinvointivaltion historiassa. Koulutuksen yleistymisen nosti työmarkkinoiden ”kelpoisuusehtoja”, jolloin työpaikan saadakseen oli koulutuksenkin oltava aikaisempaa parempi. Tilanteen muutos oli nopea, ja se merkitsi 1950–1960-luvuilla ammattikoulutusta vaille jääneiden putoamista työmarkkinoiden reunalle. Ihmisiä, joilla alhaiseen koulutukseen liittyi elämäntapaongelmia tai kykenemättömyyttä sopeutua alueellisten työmarkkinoiden muutoksiin, uhkasi pitkäaikaistyöttömyys. Tästä ryhmästä muodostui hyvinvointivaltion köyhälistö.¹⁷⁸

Romanien sopeuttamiselle oli työryhmän näkökulmasta suuri tilaus. Heille tuli yhteiskunnan asuntotoimenpiteiden avulla luoda ”edellytykset elää kuntalaisina kuntalaisten joukossa.” Ratkaisuna nähtiin kunnallistasolla romanien rinnastaminen muihin kuntalaisiin ”ettei ennakkoluulojen anneta ohjailla valintaa mustalaisia syrjivään suuntaan”. Tämän lisäksi kuntien asuntotuotannosta toivottiin varattavan vuosittainen määräosuus romaneille.¹⁷⁹

Työryhmä korosti, ettei pelkkä asuntojen tarjoaminen yksistään riittänyt. Kunnan viranomaisten tuli tukea perheitä ja luoda edellytykset sopeutumiselle ja viihtymiselle. Työryhmä ennakoiki romanien asuttamistoimenpiteiden aiheuttavan ongelmia ”mustalaisten ja ympäristön välisissä suhteissa”, jolloin viranomaisten tuli ottaa aktiivinen rooli rauhantekijänä. Viranomaisilta odotettiin myös romanien neuvontaa, jotta he saisivat ”uuden asunnon mukavuuksista ja muista ’hienouksista’ mahdollisimman suuren hyödyn”.¹⁸⁰ Sopeuttaminen nähtiin avaimena, jolla romanit saataisiin akkulturoitua osaksi hyvinvointivaltiota ja näin vähemmistön epätasa-arvoista yhteiskunnallista asemaa saataisiin kohennettua.

Sopeuttaminen oli läsnä myös vuoden 1975 erityisasuntolainalaissa, joka satoi romaneja paikoilleen kannustaen heitä asumaan samassa asunnossa 30 vuotta. Kunnalle myönnetty laina pakotti kunnan huolehtimaan, että asunnossa asui tuon ajan romaneja. Yksityishenkilön puolestaan tuli asua erityislainaa saaneessa asunnossa 30 vuotta ja muussa tapauksessa tarjota asuntoa kunnan lunastettavaksi. Lailla pyrittiin toisaalta siihen, ettei erityislainaa olisi käytetty hyväksi, vaan se

---

¹⁷⁸ Häkkinen 2005, 75–78.

¹⁷⁹ Helsingin maalaiskunnalle työryhmä esitti ensimmäisen vuoden määräkiintiönä kymmentä asuntoa.

¹⁸⁰ ”Mustalaisyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

kohdentuisi niille, joille se oli tarkoitettu. Toisaalta taustalla on nähtävissä myös integrointitavoitteet. Laissa ei huomioitu, että 30 vuotta on melko pitkä aika ruokakunnan asua samassa asunnossa: usein perhekoko muuttuu tässä ajassa, ja vaatimukset asunnon koolle muuttuvat. Myös perheen toimeentulotilanteessa tapahtuu usein muutoksia vuosikymmenten aikana ja nämä muutokset heijastuvat ruokakunnan asumiseen. Vuoka-asuntoihin liittyneet tiukat rajoitukset koettiin kuntatasolla ongelmallisina, ja kunnat pyrkivätkin osittain parantamaan romanien asuinoloja turvautuen muihin keinoihin kuin erityisasuntolainaan. Lainoihin liittyneet tiukat asuntokohtaiset rajoitukset kumottiin aravauudistuksen myötä vuonna 1994.¹⁸¹

Ilmiön hahmottamiseksi on syytä huomioda, että länsimaisille hyvinvointivaltioille oli tyypillistä nationalismi ja kansalaisten integrointi osaksi kansallisvaltiota¹⁸². Esimerkiksi ruotsalainen ”kansankoti” (folkhemmet), joka toimi suomalaisen vastineen esikuvana, pyrki nimensä mukaisesti luomaan Ruotsin kansalle ”hyvän kodin” ilman ”etuoikeutettuja kullannuppua” tai ”syrjittyjä lapsipuolia”¹⁸³ ja samalla yhtenäistämään ruotsalaisia kansankokonaisuutena. Ruotsalainen nationalismi ei rakentunut ulkoista uhkaa vastaan, vaan siinä korostettiin kansallisen yhteisön sisäistä suuruutta ja esikuvallisuutta. Kansankotiin sisältyi alusta lähtien pyrkimys luokkien väliseen konsensukseen, ja sen etuudet rajoitettiin Ruotsin kansalaisille. Se ei esimerkiksi rakentunut internationalismille ja pyrkinyt yhdistämään kaikkien maiden proletariaattia¹⁸⁴.¹⁸⁵ Jyrki Smolanderin mukaan vastaava integratiivisen nationalismin perinne on elänyt vahvasti myös Suomessa. Esimerkiksi sekä Urho Kekkonen että Pekka Kuusi näkivät sosiaalipolitiikan kansallisen eheyttämisen välineenä.¹⁸⁶ Sarita Friman-Korpelan mukaan tiettyjen vähemmistöjen kannalta tämä hyvinvointi-

---

¹⁸¹ Paulus 1996, 34–33.

¹⁸² Esim. Myrdal 1960, 117–130; Nordberg 2007, 21–23; Smolander 2001; Kansallisvaltion merkitys korostuu mm. Pekka Kuusen retoriikassa. Kuusi 1963, 13–53. Pauli Kettunen näkee hyvinvointivaltion juuret modernisoituvassa kansallisvaltiossa. Kettunen 2008, 132–138.

¹⁸³ Lainaukset Per Albin Hanssonin kansankoti-puheesta vuodelta 1928. Hansson toimi SAP:n puheenjohtajana v. 1925–1946 ja Ruotsin pääministerinä 1932–1936, 1936–1946. ”Folkshemstalet”, Per Albin Hansson 18.1.1928. [<http://www.svenskatal.se/1928011-per-albin-hansson-folkhemstalet/>]. Luettu 2.12.2014.

¹⁸⁴ Hobsbawn on puhunut erityisesti työväenliikkeen paradoksaalisesta suhteesta internationalismiin 1900-luvun alun Euroopassa: työväenliikkeen saavutukset ruokkivat samanaikaisesti uskoa aatteeseen ja internationalismiin kuin myös samaistumista kansallisvaltioon. Samaistumisen seurauksena työväenluokkaiset miehet olivat valmiita taistelemaan kansallisissa armeijoissa maailmansodissa luokkatovereitaan vastaan. Hobsbawn 1988, 8–16; myös Berman 2009, 564–568.

¹⁸⁵ Ruotsalaisesta hyvinvointivaltiosta mm. Berman 2006, 152–167; Esping-Andersen 1992, 38–42; Gidlund 1992, 98–99; Kettunen 2008, 150–153; Lundberg & Åmark 2010, 157–159; Myöhemmin maahanmuuton yleistyessä Ruotsilla säilyi edelleen näkemys kansallisesta edusta, jonka seurauksena mm. vaikeasti integroituviksi katsottujen ryhmien maahanmuuttoa pyrittiin rajoittamaan. Johansson 2013, 272–285; Sosiaalidemokraatit lainaisivat jo itse termin ”folkhemmet” porvaripoliitikoilta: Hilson 2008, 105–106; Smolander 2001.

¹⁸⁶ Ajatus, että sosiaalietuuksien avulla voitaisiin luoda voimakas ja yhtenäinen kansa Venäjän uhkaa vastaan oli tuttu jo Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen ja J.R. Danielson-Kalmarin kaltaisille fennomaaneille. Smolander 2001. Kansallinen sopeuttaminen korostui Suomessa toisen maailmansodan jälkeen, kun rintamalla olleet miehet tuli sopeuttaa työelä-

valtion luonne korostui, kun valtiot hyväksyivät YK:n ihmisoikeusjulistuksen: ”Valtiottomat epähenkilöt putosivat uuden maailmanjärjestyksen ulkopuolelle”.¹⁸⁷

Toisaalta akkulturaatio ei tähdännyt, J.W. Berryä mukaillen, romanien *sulauttamiseen* valtaväestöön, vaikka paikalleen asuttamisella, koulutuksella ja työllistämällä voidaan sosiaalisen aseman kohentamisen ohella nähdä myös tällaisia pyrkimyksiä. Tavoitteet olivat ensisijaisesti *sopeuttamisessa* eli integraatiossa.¹⁸⁸ Mustalaisasiain neuvottelukunta toimi aktiivisesti myös mustalaiskulttuurin vaalimiseksi. Huoli mustalaiskulttuurin katoamisesta näyttää olleen todellinen, sillä listatessaan vuonna 1971 komiteamietintöön valtion erityistoimenpiteitä vaativia ongelma-alueita, ”mustalaiskulttuurin säilyttäminen” sijoittui viidennelle sijalle asuttamisen, koulutuksen, työllisyyden ja toimeentulon jälkeen.¹⁸⁹

Mustalaisasiain neuvottelukunnan mustalaiskulttuurin vaaliminen ulottui myös valtakunnallisen politiikan ohjeistukseen, ja esimerkiksi Asuntohallitus näki mustalaiskulttuurin rikkautena ja vuoden 1975 erityisasuntolain lain mustalaiskulttuuria säilyttävänä tekijänä¹⁹⁰. Mustalaisasiain neuvottelukunnassa vähemmistökulttuurin huomioimiseen ei liittynyt ainoastaan huoli kulttuurin katoamisesta, vaan se nähtiin myös onnistuneen romanipolitiikan edellytyksenä. Neuvottelukunnan vuonna 1971 laatiman komiteamietinnön mukaan tukitoimenpiteitä suunniteltaessa oli otettava huomioon romanien vaatimukset, jotta kulttuurin säilyttäminen ja kehittäminen olisi mahdollista.

Mustalaispoliittisten toimenpiteiden on menestyäkseen aina mahdollisimman pitkälle vastattava mustalaisten omia toiveita ja odotuksia. Ilman tätä ei erilliskulttuuriin perustuvan vähemmistön aseman parantamiselle ole olemassa tarpeenmukaisia onnistumisen mahdollisuuksia.¹⁹¹

Vaikka neuvottelukunta korosti vuoden 1971 komiteamietinnössä mustalaiskulttuurin jatkuvuuden takaamista vähemmistön olemassaolon turvaamiseksi, suhtautuminen komiteamietinnössä mustalaiskulttuurin säilymiseen oli pessimistinen: ”Mustalaisperinteen järjestelmällinen tutkiminen olisi aloitettava heti, koska mustalaisväestön yhdentymisen muuhun väestöön lisääntyminen ja mustalais-

---

mään. Seurauksena oli mm. se, että sosiologia tieteenä omaksui tavoitteekseen kansallisen integraation. Kettunen 2008, 172–180.

¹⁸⁷ Friman-Korpela 2014, 51.

¹⁸⁸ Berry 2009, 43–44, 51–52.

¹⁸⁹ Esimerkkinä mustalaisasiain neuvottelukunnan kulttuuria vahvistaneesta työstä mm. vuonna 1976 neuvottelukunta vetosi Yleisradiota käynnistämään säännöllisesti esitettävää ja romaneille kohdistettua radio-ohjelmaa. Pöytäkirja mustalaisasiain neuvottelukunnan kokouksesta 9.4.1973, Mustalaisasiain neuvottelukunnan kokousmuistiot 1973, 7186/051/71; Toimintasuunnitelma 20.6.1971 asti. Mustalaisasiain neuvottelukunta 6.10.1970; Mustalaisasiainneuvottelukunnan toimintakertomukset 1976–1981; Mustalaisasiainneuvottelukunnan toimintakertomukset 1978–1981, RONK, STM; Kom 1971: B59.

¹⁹⁰ Asuntohallitus 1/80, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

¹⁹¹ Kom. 1971: B 59.

kulttuuri häviää sitä mukaa aste asteelta”.¹⁹² Neuvottelukunta näki mustalaiskulttuurin arvokkaana osana vähemmistön omaa kulttuuria, ja sen vuoksi se tuli tallentaa ja tutkia. Mustalaiskulttuurin huomioiminen nähtiin myös avaimena romanipolitiikan onnistumiselle. Kuitenkin neuvottelukunta tuntuu nähneen integroitumisen valtaväestöön vääjäämättömänä kehityskulkuna.

Miika Tervonen on selittänyt suhtautumista mustalaiskulttuuriin ”kuolevana kulttuurina” romani-tutkimuksen eurooppalaisessa tutkimustraditiossa aina 1700-luvulta lähtien vaalittua romanien ”eristäytymisteoriaa” vasten. Tällöin erilaiset kiertelevät ryhmät haluttiin nähdä yhtenäisenä, eksotisoidun kulttuurin omaavana, Intiasta kotoisin olevana kansakuntana. Essentialisoidun mustalaiskulttuurin ehtona nähtiin juuri sen eristäytyminen muusta yhteiskunnasta. Kun ajatus mustalaisuudesta ei kohdannut todellisuuden kanssa, alettiin puhua katoavista ”aidoista romaneista”. Suomesakin juuri eristäytynyt romani on nähty pitkään 1990-luvulle saakka aitona romanina¹⁹³. Kun viimeistään 1960-luvulla rakennemuutoksen aikana romanien elämäntapojen muuttuessa ”eristäytyminen” ja sitä kautta aito mustalaisuus näyttäytyi mahdottomalta, huoli koko kulttuurin katoamisesta tuntui perustellulta.¹⁹⁴

---

¹⁹² Kom. 1971: B 59. Nykytiede pitää käytännössä itsestään selvänä, ettei kulttuurikohtaaminen automaattisesti johda kulttuurilliseen ja psykologiseen samankaltaistumiseen. Tämä johtuu siitä, että kulttuurien kohtaaminen on saman aikaisesti luova, jossa syntyy uusia tapoja ja arvoja sekä vastarintaa synnyttävä tapahtuma. Berry 2009, 46–47.

¹⁹³ Esimerkiksi Nygård korostaa suomalaisten romanien alkuperäisyyttä ja rodullista sekoittumattomuutta. Nygård 1998, 98. Myös Tervonen 2005, 266.

¹⁹⁴ Tervonen 2005, 266–267.

4. ROMANIEN ASUTTAMINEN VANTAALLA 1970–1981

4.1. Romanien asuttaminen Helsingin maalaiskunnassa 1970–1973

Valtioneuvoston vuoden 1970 maaliskuussa laatima asetus mahdollisti valtionavustuksen saamisen romanien asunto-olojen parantamiseksi. Asetus käynnisti useilla paikkakunnilla kunnallistason romanipolitiikan, ja niin myös Helsingin maalaiskunnassa alettiin selvittää paikallisten romanien asuinoloja ja kunnan mahdollisuutta hakea valtion avustusta. Maalaiskunnan asuntotoimiston toimistopäällikkö Ben Grass laati toukokuussa 1970 kunnanhallitukselle muistion tätä koskien. Muistiossa Grass totesi, että kunnan alueella asui ”runsaasti” romaniperheitä, jotka olivat oikeutettuja valtionavustukseen.¹⁹⁵

Helsingin maalaiskunnan nopea reagointi valtioneuvoston asetukseen ja selvitystyön aloittaminen selittyvät osittain sillä, että kunnan romanipolitiikka kytkeytyi osaksi pääkaupunkiseudun romanipolitiikkaa, joka oli saanut ensisysäyksensä jo aiemmin. Vuonna 1969 asetettu epävirallinen mustalaistyöryhmä¹⁹⁶ laati toimintaluonnoksen pääkaupunkiseudun romanien ongelmien käsittelemisestä. Mustalaistyöryhmän selvityksen mukaan pääkaupunkiseudulla asui arviolta 768 romanialaista, jotka jakautuivat noin 240 ruokakuntaan. Helsingin maalaiskunnassa heistä asui noin 128, joista 74 oli alle 18-vuotiaita. Työryhmän mukaan 100–150 pääkaupunkiseudun romaniruokakunnista tarvitsi ”välitöntä” korjausta asunto-ongelmiin.¹⁹⁷

Ruokakunnat olivat selvityksen mukaan ”marginaaliperheitä”, jotka muuttivat usein alueen kuntarajoista piittaamatta. Selvityksessä korostettiin, ettei liikkuvuus johtunut romaneihin liitetyistä rodullisista erityisluonteenpiirteistä, vaan se oli seurausta puutteellisista asunto-oloista. Liikkuvuudesta johtuen useiden romanien asumisella oli ”tilapäissoleilun leima”, ja niiden luona joilla

---

¹⁹⁵ Ben Grass tiedottaa muistionlaatisesta Sten-Olof Westmania vastauskirjeessään ”Refererande till Edert brev 12.6.1970 får jag härmed hövligast meddela” kesäkuulta 1970; Ben Grassin laatima muistio kunnanhallitukselle ”Asia: Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”, Asuntoviraston/Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

¹⁹⁶ Työryhmän kokoonpano: Helsingin kaupungilta: Huoltotarkastaja Kastehelmi Haverinen ja tarkastaja Olavi Miettinen (asuntoasiaintoimisto), mustalaiskuraattori Kari Huttunen (huoltovirasto); Espoon kauppala: osastosihteeri Helena Haapala ja osastosihteeri (sosiaalitoimisto); Helsingin maalaiskunnasta: osastosihteeri Marjatta Kankaanpää ja osastosihteeri Vieno Mättö (sosiaalitoimisto); mustalaisasiantuntijana Voitto Ahlgren (Mustalaisasiain neuvottelukunta). Työryhmä kokoontui 3.4.–27.6.1969 yhteensä 13 kertaa. ”Mustalaiskysymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

¹⁹⁷ Tässä yhteydessä pääkaupunkiseutu käsittää Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan, Helsingin maalaiskunnan ja Kauniaisten kauppalan muodostaman alueen vuodelta 1969. Noin 600 romanialaista asui Helsingissä, Espoossa arviolta 40 ja Kauniaisissa 12 romanialaista. ”Mustalaiskysymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

asunto oli, kiersivät niin tuttavat kuin sukulaisetkin. Sisäinen muuttoliike oli syynä siihen, että monet romanit eivät täyttäneet niitä kunnallisia vaatimuksia, jotka vaadittiin kunnalliseen asumukseen pääsemiseksi.¹⁹⁸

Romaneihin kohdistuvaa asuntopolitiikkaa aloitettaessa korostettiin tärkeänä sitä, että kaikki pääkaupunkiseudun kunnat aloittaisivat asunto-olojen parannuksen yhtäaikaaisesti. Tämä johtui siitä, etteivät kunnat halunneet joutua yksin vastuuseen romanien asunto-olojen parantamisesta.¹⁹⁹ Näyttää siltä, ettei Helsinki halunnut kokea Tukholman kohtaloa 1950-luvulta. Kun Tukholma aktivoitui romanipolitiikan osalta, romanien muuttoliike kaupunkiin kasvoi. Muiden kuntien virkamiehet jopa painostivat oman kuntansa romanit muuttamaan maan pääkaupunkiin.²⁰⁰

Kunnan viranomaisten huoli oli osittain perusteltua, sillä aikakaudella sekä romanit että valtaväestöön kuuluvat suomalaiset todella liikkuvat parempien elinolosuhteiden perässä niin Suomen sisällä kuin ulkomaille. 1960–1970-luvuilla noin 700 000–800 000 suomalaista muutti Ruotsiin, ja tähän joukkoon arveltiin 1970-luvun lopulla kuuluneen noin puolet Suomen romaniväestöstä. Kyseessä on Pohjoismaiden historian laajin yksittäinen romaniryhmän muuttoliike, ja se on myös jättänyt leimansa romanien historian ymmärrykseen. Ulkomaille muuttaneiden lisäksi sadattuhannet ihmiset siirtyivät töiden perässä maaseudulta kaupunkiin. Miika Tervosen ja Inka Jeskasen mukaan varsinkin muuttoliikkeen alkuvaiheessa Ruotsiin siirtyneitä romaneja voi nimittää sosiaalipakolaisiksi. Suomessa romanit kärsivät rakennemuutoksen aiheuttamasta työttömyydestä ja asuntopulasta, mutta Ruotsissa teollisuus, rakennustyömaat ja palvelusektori tarjosivat työpaikkoja. Lisäksi asunnon saaminen koettiin helpommaksi kuin Suomessa.²⁰¹

Näissä oloissa Helsingin maalaiskunnan asuntotoimisto aloitti kunnan alueella asuvien romanien asunto-olojen selvityksen ja valtionavustuksen hakemisen. Selvityksen päätelmänä oli, että ”lähes kaikki” Helsingin maalaiskunnan alueella asuvista romaniruokakunnista olivat paremman asunnon

---

¹⁹⁸ ”Mustalaisyksymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaisyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

¹⁹⁹ ”Mustalaisyksymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaisyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁰⁰ Pulma 1999, 177–180.

²⁰¹ Tervonen & Jeskanen 2012, 183–191. Monien kohdalla kielitaidottomuus, koulutuksen ja tuttavaverkoston puuttuminen sekä ongelmat työn tai asunnonsaannissa johtivat paluumuuttoon. Paluumuuttajien määrä kasvoi entisestään öljykriisin jälkeisinä työttömyyden vuosina, jolloin ruotsalaisten ja ruotsalaisen ay-liikkeen suhtautuminen romaneihin jyrkkeni.

tarpeessa.²⁰² Helsingin maalaiskunnalle myönnettiin valtionavustusta asetuksen voimassaolo-
vuosien aikana 1970–1973 yhteensä 133 000 markkaa²⁰³, jonka avulla hankittiin seitsemän asun-
toa romanien tarpeisiin. Tämä oli yhteensä viisi prosenttia kaikista romaneille osoitetuista asun-
noista. Kaikkiaan Helsingin maalaiskunnan alueella asui tuolloin noin kaksi prosenttia Suomen
romaneista.²⁰⁴

Taulukko I: Valtiontuet vuosina 1970–1973

	1970	1971	1972	1973
Valtion määräraha (milj. mk)	0,5	1,0	1,5	1,5
Vuoden 1970 rahassa	0,5	0,940	1,32	1,18
Vantaalle myönnetty	0,06	0,073	0	0
Osuus määrärahadista	12,0 %	7,3 %	0,0 %	0,0 %
Vantaalle hankittujen asuntojen määrä	3	4	0	0

Lähteet: Asuntoviraston/Asuntolautakunnanarkisto/Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

Romanien asuttaminen lähti Helsingin maalaiskunnassa rivakasti käyntiin. Kunnan kunnanhallitus
päätti kesäkuussa 1970 varata viisi asuntoa kunnan rakentamista vuokra-asunnoista romanien tar-
peisiin ja hakea tätä varten Sosiaalihuoltolautakunnalta 100 000 markkaa²⁰⁵ avustusta. Samalla kunnan-
hallitus määräsi romanien asuntokysymyksen täytäntöönpanon Ben Grassin johtaman asuntotoi-
miston tehtäväksi.²⁰⁶

²⁰² Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirja 29.6.1970 63§: ”Valtionavustuksen anominen mustalaisten
asunto-olojen parantamiseksi” 3517/101/69. Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirjat 1970 VII.

²⁰³ Vuoden 2013 rahanarvossa n. 178 400 euroa. Nordean rahanarvonkerroin laskuri:

[<http://www.nordea.fi/henkilöasiakkaat/säästöt/sijoittaminen/rahanarvonkerroin+laskuri/42717.html>] Luettu
25.3.2015.

²⁰⁴ Asuntoviraston / Asuntolautakunnanarkisto / Mb. Vantaan kaupunginarkisto; ”Mustalaiskysymys Helsingin kau-
pungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkau-
punkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.
Prosenttiosuus on pienempi, 1,5 %, jos vantaalaisten romanien lukumäärän lähteenä käytetään: ”Vantaan mustalaisvä-
estön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1976–1980”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb.
Vantaan kaupunginarkisto.

²⁰⁵ Vuoden 2013 rahanarvossa n. 142 800 euroa. Nordean rahanarvonkerroin laskuri:

[<http://www.nordea.fi/henkilöasiakkaat/säästöt/sijoittaminen/rahanarvonkerroin+laskuri/42717.html>] Luettu
25.3.2015.

²⁰⁶ Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirja 29.6.1970 63§: ”Valtionavustuksen anominen mustalaisten
asunto-olojen parantamiseksi” 3517/101/69. Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirjat 1970 VII; Varsi-
nainen hakemus lähetettiin Sosiaalihuoltolautakunnan Kaarina Mäkelälle syyskuussa 1970. Helsingin maalaiskunnan kun-
nanhallituksen Kaarina Mäkelälle osoittama hakemus 14.9.1970. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb.
Vantaan kaupunginarkisto; Siltanen 2012, 38–41; Siltanen 2013, 92–97.

Huomioitaessa, että valtionavustuksille oli varattu vuonna 1970 yhteensä 500 000 markkaa²⁰⁷, ei ole ihme, ettei Helsingin maalaiskunnalle myönnetty sen anomaan 100 000 markan avustusta. Vaikka romanien olosuhteet kieltämättä olivat huonot juuri pääkaupunkiseudulla, oli viidesosan pyytäminen koko avustussummasta melko yläkanttiin haettu. Sosiaalihanke myönsi Helsingin maalaiskunnalle kuitenkin 60 000 markan avustuksen kolmea asuntoa varten. Asukkaat näihin kolmeen huoneistoon valittiin syksyllä 1971.²⁰⁸

Vuonna 1971 Helsingin maalaiskunta päätti anoa valtionavustusta neljään asuntoon. Sosiaalihanke myönsi avustusta kaikkiin näihin asuntoihin. Yhteensä avustusta kertyi 73 000 markkaa²⁰⁹. Nämä avustusrahat Helsingin maalaiskunta käytti vuosina 1972 ja 1973 valmistuneisiin uusien kunnallisten vuokra-asuntojen omarahoitukseen ja ensisijaislainoitukseen. Kaksi kolmiota varattiin romaniperheille. Toiset kaksi asuntoa olivat yksiöitä ja ne varattiin yksin asuville romaneille.²¹⁰

Valtio varasi määrärahoja kumpaisellekin vuodelle 1972 ja 1973 1,5 miljoonaa markkaa²¹¹. Tänä aikana Vantaan kauppala vuonna 1972 muuttuneen kunnan virkamiehet eivät kuitenkaan anoneet valtiolta avustusta.²¹² Vuosina 1971–1974 Vantaan alueelle valmistui 12 kunnallista vuokrataloa, joissa oli yhteensä 499 asuntoa. Vuosina 1972 ja 1973 Vantaan kauppalalla olisi voinut hakea valtion avustusta viiteen valmistuneeseen kerrostaloon, joissa oli yhteensä 258 asuntoa.²¹³ Lähdeaineistoni jättää epäselväksi²¹⁴, miksei Vantaa hakenut valtionavustusta kyseisinä vuosina, vaikka

---

²⁰⁷ Ben Grassin laatima muistio kunnanhallitukselle ”Asia: Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto. Vuoden 2013 rahanarvossa noin 714 000 euroa. Nordean rahanarvonkerroin laskuri: [<http://www.nordea.fi/henkilöasiakkaat/säästöt/sijoittaminen/rahanarvonkerroin+laskuri/42717.html>] Luettu 25.3.2015.

²⁰⁸ Ben Grassin lausunto Vantaan kauppalanhallitukselle 28.3.1972. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁰⁹ Vuoden 2013 rahanarvossa n. 98 000 euroa. Nordean rahanarvonkerroin laskuri: [<http://www.nordea.fi/henkilöasiakkaat/säästöt/sijoittaminen/rahanarvonkerroin+laskuri/42717.html>] Luettu 25.3.2015.

²¹⁰ Ben Grassin lausunto Vantaan kauppalanhallitukselle 28.3.1972. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²¹¹ Vuoden 2013 rahanarvossa n. 1 681 000–1 878 000 euroa. Nordean rahanarvonkerroin laskuri: [<http://www.nordea.fi/henkilöasiakkaat/säästöt/sijoittaminen/rahanarvonkerroin+laskuri/42717.html>] Luettu 25.3.2015.

²¹² ”Kunnalliset vuokratilat 1969–1974”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²¹³ Selvitys kunnallisista vuokrataloista ja romaneille osoitetuista asunnoista 1969–1974. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²¹⁴ Olen aiemmin arvellut yhtenä syynä olleen, että Sosiaalihanke maksoi avustukset kunnille vasta kun asunnot valmistuivat asuttavaan kuntoon. Vuoden 1971 valtionavustuksella lyhennetyt asunnot valmistuivat aikavälillä 30.6.1972–30.4.1973, ja ehkei kauppalan asuntotoimisto nähnyt tarpeelliseksi anoa lisää valtionavustusta, ennen kuin edelliset valtionavustukset oli käytetty. Siltanen 2012, 37–38. Tämä selitys ei kuitenkaan mielestäni selitä tyydyttävästi Vantaan päätöstä jättää valtionavustukset käyttämättä.

määrärahaakin nousi huomattavasti verrattuna edellisiin kahteen vuoteen. Lisäksi vuoden 1972 valtionneuvoston päätöksen myötä tuelle asetettu asuntokohtainen maksimisumma 20 000 markkaa poistettiin, ja siten avustusta olisi voinut saada enemmän kuin edellisinä vuosina.²¹⁵

4.2. Romanien asuttaminen Vantaalla 1976–1981

Vuonna 1976 voimaan tulleen romaneihin kohdistetun erityisasuntolain myötä myös kunnallinen romanipolitiikka muuttui kaksi vuotta aiemmin kaupungiksi nimitetyllä Vantaalla. Romanien asuttaminen siirtyi Ben Grassin asuntotoimiston alaisuudesta erillisen, romanien asuttamiseen keskittyneen, virkamiestyöryhmän hoidettavaksi. Hallinnonjohtaja Veikko Suojanen asetti huhtikuussa 1976 Marja-Liisa Kämpin johtaman työryhmän vastaamaan romanien asuntotuotantohjelman laatimisesta ja ylläpidosta. Suhde asuntotoimistoon kuitenkin säilyi, sillä Marja-Liisa Kämppi työskenteli juuri asuntotoimiston palveluksessa. Muut työryhmään kuuluneet olivat osastosihteeri Helvi Huttunen sosiaalitoimistosta ja tutkimussihteeri Jukka Pesonen kuntasuunnittelu- toimistosta. Työryhmä sai vielä myöhemmin syksyllä sihteerikseen Marita Lampisen. Ryhmän kokoonpano ei muuttunut merkittävästi vuosien 1976–1981 välisenä aikana.²¹⁶

Kämpin työryhmän tuli laatia vuosittain selvitys ja suunnitelma Vantaan romaniväestön asunto-oloista ja ensimmäisen suunnitelman tuli valmistua vuoden 1976 kesäkuuhun mennessä. Kun työryhmä sai selvityksensä ja suunnitelmansa valmiiksi, asuntolautakunta ja sosiaalilautakunta antoivat siitä oman lausuntonsa. Tämän jälkeen kaupunginhallitus käsitteli suunnitelman ja esitti sen kaupunginvaltuuston hyväksyttäväksi. Valtuuston hyväksynnän jälkeen suunnitelma lähetettiin vielä Asuntohallitukselle lopullista hyväksyntää varten.²¹⁷ Selvitysosiossa työryhmä selvitti oman toimintansa edellisen suunnitelman jälkeiseltä ajalta. Suunnitteluosiossa puolestaan asetettiin tavoitteet ajalle ennen seuraavaa suunnitelmaa. Työryhmä laati selvityksensä ja suunnitelmansa noin vuoden välein.²¹⁸

Kämpin johtama työryhmä tiedotti uuden romaneja koskevan lain voimaantulemisesta kaupungin kuukausittaisessa informaatiotilaisuudessa ja kevään 1976 aikana paikallislehdet ja alueradio kä-

---

²¹⁵ Suomen asetuskokoelma 1972 N:o 355 ”Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi annetun valtioneuvoston päätöksen 5§:n muuttamisesta”.

²¹⁶ Hallinnonjohtajan Veikko Suojasen päätöspöytäkirja 1976/ §3 ja kaupunginsihteeri Sakari Lylyn päätöspöytäkirja 10.11.1976. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto; Kastinen 1979, 5.

²¹⁷ Kastinen 1979, 5.

²¹⁸ ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskevat selvitykset ja suunnitelmat vuosilta 1978–1980.” Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

sittelivät asiaa. Myös sosiaalitoimisto informoi siellä asioineita romaneja, joita myös pyydettiin levittämään sanaa erityisasuntolainasta. Tämän lisäksi Kämpin työryhmä lähetti kirjeen kaikille tiedossaan olleille romaniruokakunnille. Kirjeessä työryhmä selosti lakia ja antoi yhteystietonsa lisäinformaation saamiseksi.²¹⁹

Ensimmäisen vuoden aikana työryhmällä oli tarkoitus hankkia romanien käyttöön kuusi vuokra-asuntoa ja lisäksi työryhmä puolsi erityisasuntolainaa viidelle romaniperheelle. Romanien asunto-olojen kehittämiseen tarvittiin suunnitelman mukaan ensimmäisenä vuonna erityislainaa yhteensä 1 316 000 markkaa²²⁰ ja kunnan varoja 136 000 markkaa²²¹. Kaikkiaan viiden vuoden aikana romanien asunto-olojen parantamiseen arvioitiin kuluvan 6 146 000 markkaa²²² erityisasuntolainaa ja 556 000 markkaa²²³ kunnan omia varoja. Erityisasuntolainasta 2 224 000 markkaa²²⁴ tulisi kaupungille ja 3 922 000 markkaa²²⁵ valtio lainaisi vantaalaisille romaneille. Lainan avulla oli tarkoitus hankkia 38 asuntoa kaupunginalueelta eli asunnot yli 75 prosentille vantaalaisista romaniruokakunnista. Vantaan kaupunginvaltuusto hyväksyi suunnitelman kokouksessaan 21.6.1976.²²⁶

Työryhmän suunnitelmat osoittautuivat vuosittain liian kunnianhimoisiksi. Ensimmäisenä toimintavuotenaan työryhmä onnistui hankkimaan ainoastaan yhden vuokra-asunnon suunnitellun kuuden sijaan. Omistusasunnon oli hankkinut kolme romaniruokakuntaa. Kaiken kaikkiaan ensimmäisen erityisasuntolainavuoden aikana kohentuivat neljän vantaalaisen ruokakunnan asuntotilanne, kun suunnitelman mukaan määrän olisi pitänyt olla 11.²²⁷ Toteutumattomat suunnitelmat kasvattivat tietenkin aina seuraavan vuoden tavoitetta. Taulukosta II havaitaan, että sama tendenssi jatkui koko työryhmän toiminnan ajan. Yhtenäkkään vuonna työryhmä ei saavuttanut tavoitteitaan.

---

²¹⁹ ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1976–80”. Ja työryhmän kirje ”Vantaan mustalaisille”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto Vantaan kaupunginarkisto.

²²⁰ Vuoden 2013 rahanarvossa n. 1 880 000 euroa. Nordean rahanarvonkerroin laskuri:

[<http://www.nordea.fi/henkilöasiakkaat/säästöt/sijoittaminen/rahanarvonkerroin+laskuri/42717.html>] Luettu 25.3.2015.

²²¹ Vuoden 2013 rahanarvossa n. 194 000 euroa.

²²² Vuoden 2013 rahanarvossa n. 8 778 000 euroa.

²²³ Vuoden 2013 rahanarvossa n. 794 000 euroa.

²²⁴ Vuoden 2013 rahanarvossa n. 3 177 000 euroa.

²²⁵ Vuoden 2013 rahanarvossa n. 5 602 000 euroa.

²²⁶ ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1976–80”; ”Suunnitelma mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta. Yhteenveto toimenpiteistä ja rahoituksesta vuosina 1976–1980”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto; Vantaan kaupunginvaltuuston pöytäkirja 21.6.1976.

²²⁷ ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1976–80”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto Vantaan kaupunginarkisto.

Taulukko II: Kämpin työryhmän suunnitelmat ja niiden toteutuminen

	Vuokra-asunnot			Omistusasunnot		
	<i>Suunnitelmat</i>	<i>Toteutuneet</i>	<i>%</i>	<i>Suunnitelmat</i>	<i>Toteutuneet</i>	<i>%</i>
1976	6	1	16,7	5	3	60,0
1977	7	4	57,1	5	0	0,0
1978	4	2	50,0	6	2	33,0
1979	9	1	11,1	5	2	40,0
1980	8	3	37,5	4	3	75,0
1981	3	1	33,3	0	5	
Ei tietoa					1	
Yht.	39	12	30,8	25	16	64,0

Huom. Suunnitelmissa on huomioitu suunnitelmien seuraavalle/kuluvalle vuodelle asetetut tavoitteet, esim. vuoden 1977 tiedot ovat vuoden 1976 toisesta suunnitelmasta 15.12.1976.

Lähteet: Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskevat selvitykset ja suunnitelmat 1976–1980; “Vantaan kaupungissa olevat romanasunnot 15.8.1988”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

Vuonna 1977 suunniteltiin hankittavaksi seitsemän vuokra-asuntoa ja viiden romaniruokakunnan oli tarkoitus hankkia omistusasunto. Suunnitelmassa esitetyistä seitsemästä ruokakunnasta vain neljälle saatiin hankittua vuokra-asunto. Omistusasuntoa ei yksikään viidestä suunnitelmassa mukana olleesta saanut hankittua.²²⁸

Vuoden 1978 suunnitelmassa oli tarkoitus hankkia vuokra-asunto neljälle ruokakunnalle. Edellisvuoden suunnitelmasta kolme ruokakuntaa oli jäänyt ilman vuokra-asuntoa. Vuoden 1978 suunnitelmaan omistusasuntojen kohdalle oli otettu mukaan ne ruokakunnat, jotka olivat ilmoittaneet halukkuutensa sellaisen hankkimiseen. Näitä oli yhteensä kuusi, joista neljä oli mukana jo edellisvuoden suunnitelmassa. Kaiken kaikkiaan kaupunki osoitti ainoastaan kaksi vuokra-asuntoa romanien tarpeisiin. Lisäksi kahdelle romaniruokakunnalle myönnettiin henkilökohtainen erityisasuntolaina.²²⁹

²²⁸ ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1978–1980 I” Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²²⁹ ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1978–1980 I” Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

Vuoden 1979 aikana Kämpin työryhmä aikoi hankkia yhdeksän²³⁰ asuntoa romaneille. Minkä lisäksi omistusasuntoja aikoi hankkia neljä ruokakuntaa, joista kaksi oli mukana jo edellisvuoden suunnitelmassa. Yksi ruokakunta puolestaan suunnitteli peruskorjaavansa oman asuntonsa.²³¹ Lopulta työryhmä sai hankittua ainoastaan yhden vuokra-asunnon romanien tarpeisiin. Lisäksi Asuntohallitus myönsi kahden omistusasunnon hankintaan erityisasuntolainaa.

Vuoden 1980 selvityksen mukaan Vantaalla asui vielä kymmenen ruokakuntaa puutteellisesti. Näistä seitsemän asunto-oloja oli tarkoitus parantaa samana vuonna. Yhteensä työryhmä suunnitteli, että vuoden 1980 aikana jopa 12 ruokakunnan asunto-olot paranisivat. Näistä kahdeksalle työryhmä hankkisi vuokra-asunnon, kaksi ruokakuntaa hakisi erityisasuntolainaa omistusasunnon hankintaan ja kaksi omistusasunnon korjaamiseen. Työryhmä katsoi 47 ruokakunnan asunto-olojen olevan laissa määrätyllä ”tydyttävällä” tasolla.²³² Vuoden 1980 aikana vuokra-asunto järjestyi kolmelle ruokakunnalle. Lisäksi kolmelle ruokakunnalle myönnettiin erityisasuntolainaa omistusasunnon hankkimiseksi.

Vuonna 1980 eduskunta katsoi parhaaksi jatkaa lain voimassaoloaikaa vuoden 1981 loppuun.²³³ Näin myös Kämpin johtama työryhmä laati vielä yhden selvityksen ja suunnitelman kaupungin romanien asunto-oloista ja niiden parantamisesta. Vuoden 1981 suunnitelmassa todettiin kunnan alueella asuvista 48 ruokakunnasta 45 olevan lain vaatimalla ”tydyttävällä” tasolla. Ainoastaan siis kolmen ruokakunnan asunto-olot olivat puutteelliset. Näistä yksi oli ”iäkäs mustalaismies, joka on viettänyt kiertelevää elämää”, toinen oli ”nuori mustalaisnainen lapsensa kanssa” ja kolmas ”nuori mustalaisnainen sulhasensa kanssa”. Kaikkia näitä puutteellisesti asuneita ruokakuntia yhdisti viranomaisten selvityksissä se, että he olivat majoittuneina sukulaistensa luokse. Työryhmän selvityksessä todettiin, että vuoden 1981 aikana pyrittäisiin hankkimaan näille kolmelle ruokakunnalle vuokra-asunnot. Viimeisenä erityisasuntolainavuotena työryhmä sai hankittua yhden vuokra-asunnon romanien tarpeisiin. Erityisasuntolainaa keskittyi kuitenkin pääasiassa omis-

---

²³⁰ Myöhemmin vuoden 1980 selvityksessä luku muuttui yhdeksäksi, tätä ennen tavoitteeksi oli kirjattu 7–8. ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1980”. Asuntoviraston/ Asunto-lautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²³¹ ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1979–1980 I”. Asuntoviraston/ Asunto-lautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²³² ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1980”. Asuntoviraston/ Asunto-lautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²³³ Suomen asetuskirja 1980, N:o 871 ”Laki mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta annetun lain muuttamisesta.”

tusasuntojen hankintaan, joita varten Asuntohallitus myönsi vantaalaisille romaneille yhteensä viisi erityisasuntolainaa.²³⁴

Erityisasuntolainalain voimassaoloaikana 1976–1981 Vantaalla osoitettiin romaniruokakunnille kunnan puolesta yhteensä 12 vuokra-asuntoa, minkä lisäksi 16 romaniruokakuntaa sai lainaa omistusasunnon hankkimiseksi.²³⁵ Tämä tarkoittaa, että työryhmän tiedossa olleista romaniruokakunnista 46–58 prosentin asunto-oloja parannettiin erityisasuntolainan avulla. Määrä on suuri, mutta verrattaessa sitä työryhmän laatimiin suunnitelmiin, asuntojen määrä jäi joka vuosi suunniteltua pienemmäksi: ainoastaan kolmannes suunniteluista vuokra-asunnoista kyettiin hankkimaan. Myös vuoden 1976 suunnitelmassa esiintyneestä 38 asunnon tavoitteesta jäätiin kymmenellä asunnolla.

Ylimoitetuista suunnitelmista huolimatta vuosien 1970–1981 kunnallinen ja valtiollinen romanipolitiikka kosketti asuttamisen näkökulmasta suoraan jopa 73 prosenttia vantaalaisista romaniruokakunnista.²³⁶ Tämän lisäksi voidaan liioittelematta todeta, että ajanjakson romanipolitiikalla oli epäsuora vaikutus kaikkiin suomalaisiin romaneihin kuten myös osaan valtaväestön edustajista. Kokonaisuudessaan romanien asuttaminen näyttäytyy varsin pienenä osana vantaalaista kunnallista asuntopolitiikkaa, sillä 1970-luvun aikana kunnan asukasluku kasvoi yli 51 000 asukkaalla eli lähes 40 prosentilla.²³⁷

---

²³⁴ ”Vantaan kaupungin mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma vuodelle 1981” Asuntoviraston/ Asunto-lautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²³⁵ ”Vantaan kaupungissa olevat romanasunnot 15.8.1988”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²³⁶ Luku perustuu vuoden 1981 selvitykseen jonka mukaan Vantaalla asui yhteensä 156 romania jakautuen 48 ruokakuntaan. ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1981 II ” Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto. Mikäli vantaalaisten romanien lukumääränä käytetään vuosien 1978–1980 arviota romanien todellisesta määrästä, joka oli ”noin 200”, prosentuaalinen osuus on luonnollisesti pienempi.

²³⁷ Ahtiainen & Tervonen 2002, 220, 517.

5. ROMANIEN ASUTTAMISEN TASA-ARVOPOLIITTINEN ULOTTUVUUS

5.1. Viranomaisten tekstit poliittisena toimintana

Poliittinen kieli ja poliittiset kirjoitukset ovat yksi poliittisen toiminnan muoto. *Poliittinen luenta* perustuu tekstin kontekstisidonnaisen luonteen ymmärtämiseen. Poliittisessa luennassa otetaan huomioon kenelle teksti on suunnattu, miksi se on laadittu, ja huomioidaan mahdollisuudet tulkita tekstiä eri tavoin.²³⁸ Tulkitsen seuraavaksi vantaalaisten viranomaisten suorittamaa romanipoliittikkaa poliittisen luennan teoriaa vasten, jolloin heidän tuottamansa tekstit näyttävät poliittisena toimintana. Tämä mahdollistaa yhdeltä kantilta toiminnan tasa-arvopoliittisen ulottuvuuden tarkastelun.

Kuten valtakunnallista romanipoliittikkaa myös kunnallista romanien asuttamista perusteltiin sosiaalisuudella. Vuonna 1970 Ben Grassin kunnanhallitukselle laatimassa muistiossa todetaan, että valtionavustukset tulisi kohdentaa vähävaraisille lapsiperheille, joiden ”asuntotarpeen tyydyttäminen on yhteiskunnan avustuksen turvin katsottava sosiaalisesti tarkoituksenmukaiseksi ja taloudellisesti tarpeelliseksi.” Grass myös viittaa muistiossaan Sosiaalihuollon yleiskirjeeseen huhtikuulta 1970, jossa kehoitetaan kuntia tekemään avustushakemukset mahdollisimman nopeasti, ”jotta määrärahan turvin hankittavat asunnot olisivat käytössä jo ensi talvikautena.”²³⁹ Nämä Ben Grassin sosiaalisuutta korostaneet vaatimukset siirtyivät sellaisinaan kunnanhallituksen pöytäkirjaan kesäkuussa 1970²⁴⁰, minkä tulkitsen tarkoittavan sitä, että vähävaraisten lapsiperheiden aseman parantamisesta tuli myös virallisen vantaalaisen romanipoliittikan ohjenuora.

Elokuussa 1970 Helsingin maalaiskunnan sosiaalitoimisto esitti kunnanhallitukselle, että avustusta saavat vähävaraiset romaniperheet, joissa on kolme lasta tai enemmän, tulisi asuttaa vähintään kolme huonetta ja keittöön käsittäviin asuntoihin. Tällöin he olisivat oikeutettuja saamaan lapsiperheiden asumistukea. Kunnanhallitus päätti syyskuussa järjestämässään kokouksessaan, että valti-

---

²³⁸ Olen tutustunut Quentin Skinnerin ajatukseen poliittisesta luennasta Sarita Friman-Korpelan väitöskirjan kautta. Friman-Korpela tutkii romanien poliittista toimijuutta juuri poliittisen tekstianalyysin kautta. Friman-Korpela 2014, 17–18.

²³⁹ Ben Grassin laatima muistio kunnanhallitukselle ”Asia: Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁴⁰ Valtionavustuksen anominen mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi 63§ (3517/101/69), Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirjat 1970.

onavustuksella romanilapsiperheille hankittavat asunnot olisivat sosiaalitoimiston ehdotuksen mukaisia.²⁴¹

Vaikka asuttamisessa pyrittiin huomioimaan vähävaraisimmat ja kaikkein heikoimmista asunto-oloista kärsineet, ei sosiaalisuus aina näyttäytynyt konkretian tasolla. Kun Helsingin maalaiskunnalle myönnettiin 60 000 markkaa²⁴² avustusta kolmen asunnon hankkimiseksi vuonna 1970, valittiin asukkaat näihin kolmeen huoneistoon lopulta vasta syksyllä 1971 – vuosi hakemuksen jälkeen, jolloin romaniperheet joutuivat sinnittelemään talven yli puutteellisissa asunnoissaan. Näin tapahtui huolimatta siitä, että Ben Grass oli aiemmin korostanut valtionavustuksen hakemisen kiireellisyyttä.²⁴³

Sosiaalisuutta korostaneet argumentit vähenevät kunnallisesta romanipolitiikasta sitä mukaa kun politiikka ja asuttaminen kehittyvät tehokkaammiksi. Vaikka valtion tasolla vuonna 1976 voimaantunutta erityisasuntolainlakia perusteltiin puutteilla romanien taloudellisessa ja sosiaalisessa tasa-arvossa, vuosina 1976–1981 Kämpin työryhmän tai kaupungin viranomaisten argumenteista puuttuivat lähes täysin politiikan oikeutuksen perustelut tasa-arvoargumenteilla. Poikkeuksen tekevät vuosien 1976 ja 1977 suunnitelmat, joissa romanien asunto-oloja verrataan valtaväestöön ja esitellään vuoden 1970 väestölaskennan tietoja, joiden mukaan 66 prosentissa romanien asuntoja ei ollut ”lainkaan mukavuuksia”.²⁴⁴

Viestintävälineissä kunnallista romanien asuttamista perusteltiin yleisesti vetoamalla lakiin. Helsingin Seudussa helmikuussa 1978 julkaistussa jutussa esitellään Kämpin työryhmän toimintaa ja kehoitetaan vantaalaisia romaneja olemaan työryhmään yhteydessä, mikäli he haluavat kohentaa asumistaan. Sen sijaan, että jutussa kerrottaisiin lain olevan perusteltu tasa-arvon näkökulmasta, korostuu jutussa, että ”laki velvoittaa kuntia huolehtimaan alueellaan asuvien mustalaisten asunto-olojen parantamisesta”.²⁴⁵ Myös Pääkaupunki-lehden julkaisemassa asuntotoimiston toimistopääl-

---

²⁴¹ Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirja 7 ja 8.9.1970 103§: ”Vuokra-asuntojen hankkiminen mustalaisille” 3517/101/1969. Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirjat 1970 VIII.

²⁴² Vuoden 2013 rahanarvossa n. 86 000 euroa. ”Nordean rahanarvonkerroin laskuri”: [<http://service.nordea.com/nordea-openpages/fi/calculators/moneyValueCount.action>] Luettu 25.3.2015.

²⁴³ Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen Kaarina Mäkelälle osoittama hakemus 14.9.1970; Ben Grassin lausunto Vantaan kauppalanhallitukselle 28.3.1972. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto. Onneksi sää oli tuona talvena historiallisen lauha ja tammikuussa 1971 mitattiin historiallisen korkeita lämpötiloja. Hotakainen 2010, 114–115.

²⁴⁴ Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskevat selvitykset ja suunnitelmat 1976–1977, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁴⁵ Helsingin Seutu 4.2.1978.

likkö Risto Koivunoksen vastauksessa, jossa hän selvittää miksi Vantaa sijoittaa romaneja arava-asuntoihin, romanien asuttamisen perustelu on laissa määritetty velvollisuus.²⁴⁶

Lakivelvoitteeseen vetoaminen saattoi perustua pelkoon siitä, että tasa-arvon ja positiivisen diskriminaation mainostaminen olisi kasvattanut suvaitsemattomuutta romaneja ja romanien asutustoimenpiteitä kohtaan. Muun muassa Helsingin Sanomien lokakuussa 1973 haastattelema *Pablo* näki vuosien 1970–1973 valtionavustuksen heikentäneen osittain tätä suhdetta: ”Ryhmä jota tuetaan saa valtaväestön vihat päälleen, koska katsotaan että muut maksavat meidän asumisen.” Helsingin Sanomien uutisoinnissa Pablon mielestä ”erityisillä tukitoimilla ei koskaan saada mustalaisien asioita kuntoon, vaan vain silitellään pahimpia ongelmia”.²⁴⁷

Täysin sosiaalisuus ei kuitenkaan hävinnyt vantaalaisten viranomaisten suunnitelmista. Vuosien 1976–1979 suunnitelmissa asuttamistoimenpiteitä perustellaan usein joko yksinhuoltajuudella, invaliditeetillä, perheenjäsenen kehitysvammaisuudella tai poikkeuksellisen huonoilla asunto-oloilla.²⁴⁸ Vuonna 1980 työryhmän sävy muuttui huomattavasti ankarammaksi, sillä nyt selvityksessä todettiin, että osa vantaalaisista romaneista oli ”omasta syystä asunnottomia”, eikä heille tästä syystä esitetty asunto-olojen parantamistoimenpiteitä.²⁴⁹

Mielenkiintoista viranomaisten tekstejä tarkastellessa on se, etteivät vantaalaiset viranomaiset nostaa suoraan esille tavoitettaan romanien saattamista tasa-arvoiseen asemaan muiden vantaalaisten kanssa. Käytännötasolla romanien asuntojen kuntoa peilattiin keskivertovantaalaisten asuntoihin ja tämä vertailu asetti myös kunnallisen romanipolitiikan tavoitteet. Näin ollen tasa-arvopyrkimys oli erottamattomasti läsnä vantaalaisessa romanien asuttamisessa, vaikkei sitä alleviivattukaan viranomaisten teksteissä.

5.2. Romanien asunto-oloissa tapahtunut muutos 1970–1981

Vuosien 1970–1981 aikana vantaalaisten romanien asunto-olot kehittyivät merkittävästi. Vuonna 1969 Helsingin maalaiskunnan alueella asuneista 28 romaniruokakunnasta oli paremman asunnon tarpeessa 25. Ainoastaan kolmella oli asumiseen kelpaava asunto, eikä yksikään näistä ruokakun-

---

²⁴⁶ Pääkaupunki 25.4.1979.

²⁴⁷ HS 29.10.1973.

²⁴⁸ Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitykset ja suunnitelmat 1976–1979, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁴⁹ Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1980, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

nista myöskään asunut kunnan omistamissa asunnoissa.²⁵⁰ Vuonna 1981 Marja-Liisa Kämpin vantaalaisten romanien asuttamisesta vastanneen työryhmän mukaan kunnan alueella asuvista 48 ruokakunnasta 45 oli lain vaatimalla ”tydyttävällä” tasolla.²⁵¹ Näin ollen vähän yli kymmenessä vuodessa tilanne oli muuttunut ääripäästä toiseen.

Vuonna 1969 pääkaupunkiseudun romanit kärsivät tilanpuutteesta, jopa lähes neljännes pääkaupunkiseudun romaniruokakunnista asui tilapäisesti tuttaviansa luona. Selvityksessä puhutaan muistakin ”slummiutumisen piirteistä”, joita olivat ”puutteellinen hygienia, krooniset sairaudet, epäjärjestys, työkyvyttömyys, rikollisuus ja koulupinnaus”. Heikot asunto-olot olivat myös romanilasten huostaanoton yleisin syy Helsingin maalaiskunnassa. Selvityksessä todetaan, että romanien huonot asunto-olot pääkaupunkiseudulla aiheuttivat vuosittain ”yhteiskunnalle suunnattomia itsestään tarpeettomia kustannuseriä”.²⁵²

Vuonna 1969 pääkaupunkiseudun romanit asuivat pääosin – 43,8 prosenttia – omakotitaloissa, kun 18,1 prosenttia asui kerrostaloissa ja 5,2 prosenttia asui laitoksissa ja loput asuivat muissa asuntoratkaisuissa. Verrattaessa muuhun Suomeen, tilapäiset asumukset ja piha-, teollisuus- ja liikerakennukset olivat pääkaupunkiseudulla varsin yleisiä: ne muodostivat yhteensä 38,2 prosenttia kaikista asunnoista, kun kaikista Suomen romanien asunnoista osuus oli 24,5 prosenttia.²⁵³ Panu Pulman mukaan Helsingillä oli 1970-luvulle tultaessa todella kiire ratkaista romanien asuntokysymys, sillä 50 romaniperhettä oli välittömän asunnon tarpeessa ja näistä 30 oli käytännössä asunnottomia.²⁵⁴

Kaupunginvaltuutettu Erkki Tuomiojan kesäkuussa 1969 Helsingin kaupunginvaltuustolle tekemän aloitteen mukaan romanien asunnot olivat tasoltaan alle helsinkiläisten keskimääräisen asu-
mistason:

---

²⁵⁰ Ben Grassin laatima muistio kunnanhallitukselle ”Asia: Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”; Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirja 29.6.1970 63§: ”Valtionavustuksen anominen mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi” 3517/101/69, Helsingin maalaiskunnan kunnanhallituksen pöytäkirjat 1970 VII; Helsingin maalaiskunnan sosiaalilautakunnan huolto-osaston pöytäkirja 24.6.1970, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁵¹ ”Vantaan kaupungin mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma vuodelle 1981” Asuntoviraston/ Asunto-lautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁵² ”Mustalaisyksitys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalaan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaisyksityöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁵³ ”Mustalaisyksitys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalaan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaisyksityöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁵⁴ Pulma 2000, 238–239.

Tällä hetkellä on arviolta 50–60 ruokakuntaa vailla asuntoa. He saattavat asua tilapäisesti varsinaisten asukkaiden luona, toiset pitkiäkin aikoja. Muutamat lapsiperheet joutuvat vaihtamaan asuntoa miltei joka yö. [–] Helsingin mustalaisilla on myös jokunen omistusasunto, joista muutamat ovat hyväkuntoisia. Todennäköisemmin ”omistusasunto” kuitenkin merkitsee varsin tilapäisluontoista parakkia tai kojua.²⁵⁵

Tilanteen ratkaisemiseksi tarvittiin Tuomiojan näkemyksen mukaan muutosta vallitsevissa toimintatavoissa ja pitkäkestoisia toimenpiteitä, joiden ansiosta romanit voisivat muuttaa kaupungin vuokra-asuntoihin.²⁵⁶

Taulukosta III voidaan lukea, että romanit asuivat pääkaupunkiseudulla valtaväestöä ahtaammin. Valtaväestö majoittui romaneja tasaisemmin erikokoisiin asuntoihin. Pienempien asuntojen kohdalla osuudet eivät merkittävästi eroa, mutta mitä suurempiin asuntoihin siirrytään, sitä harvinaisempia ne romanien keskuudessa olivat. Viiden huoneen asuntoja ei selvityksen mukaan ollut romanien käytössä, kun taas kaikista pääkaupunkiseudun asunnoista niitä oli 10,2 prosenttia.

Taulukko III: Romanien ja valtaväestön asuntojen koko huoneluviittain pk-seudulla

Asuntojen koko	Romanit v. 1969	Kaikki asukkaat v. 1960
1h	28,0 %	26,9 %
2h	47,3 %	31,7 %
3h	13,7 %	19,8 %
4h	5,5 %	11,3 %
5h	0,0 %	10,2 %

Lähteet: ”Mustalaiskysymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

Huomionarvoista taulukossa on, että tiedot pääkaupunkiseudun väestön asunnoista on kerätty vuonna 1960 ja romanien tiedot on kerätty vuonna 1969. Merkittävän tästä yhdeksän vuoden erosta tekee se, että 1950-luvun loppu ja 1960-luku olivat tehokkaasti elementtirakentamisen ja lähiörakentamisen läpimurtoaikaa Suomessa. Pääkaupunkiseudulla tämä näkyi muun muassa monien lähiöprojektien, kuten Pihlajamäen Kaivoksen, Kontulan, Myllypuron ja Jakomäen rakentamisessa. Rakentamisen seurauksena myös asuntojen väljyys ja varustelutaso paranivat. Tehostunut ja

²⁵⁵ Lausunnon antaminen Erkki Tuomiojan ym. Mustalaisten asuntokysymystä koskevan valtuustoaloitteen johdosta. (3519/730-69), Tonttiosaston päällikön esittely 23.6.1970, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁵⁶ Helsingin kiinteistölautakunnan pöytäkirja 23.6.1970. ”Lausunnon antaminen Erkki Tuomiojan ym. mustalaisten asuntokysymystä koskevan valtuustoaloitteen johdosta. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

väljien lähiöiden rakentaminen johti siihen, että neliömäärä yhtä asukasta kohden nousi Helsingissä 1960-luvun kuluessa 17m²:stä 21m²:iin.²⁵⁷ Näin ollen Taulukon III pohjalta voidaan todeta romanien olleen asuntojen väljyyden osalta reilusti kymmenen vuotta valtaväestön asuntokehitystä jäljessä.

Romanien asuntojen varustelutaso oli puutteellinen, pääkaupunkiseudulla suurimpia puutteita esiintyi vesijohdon, lämpimän veden, viemärin, keskuslämmityksen ja peseytymismahdollisuuksien puuttumisessa. 20 prosenttiin romanien asunnoista tuli lämmin vesi, viemäri löytyi 34,4 prosentista asuntoja ja saunomis- tai peseytymismahdollisuus oli 22,6 prosentissa romanien asunnoista. Ruoanlaittomahdollisuudet puolestaan olivat hiukan paremmalla tasolla, sillä keittiö tai keittokomero oli 69,7 prosentissa asuntoja, mikä oli kuitenkin lähes kymmenen prosenttia vähemmän kuin koko maan romanien kohdalla. Pääkaupunkiseudun romaneista 2,7 prosenttia oli täysin vailla keittomahdollisuuksia.²⁵⁸

Kari Huttunen ja Gunni Nordström-Holm kuvailivat pamfletissaan *Mustalaiselämää* vuodelta 1969 Helsingin maalaiskunnassa asuneen Nymanin perheen asuinolojen kurjuutta:

Syksyllä 1967 ja talvella 1967–1968 Alarik Nyman, Fanny Nyman ja heidän kaksi poikaansa perheineen asuivat kangaskappaleista ja muovinpaloista tehdyssä kojussa Ruskeasannan hiekkakuopilla. – Mikäli joku hyvinvointi-Suomeen saapuva vieras olisi halunnut tutustua pahoinvointi-Suomeen, ei olisi tarvittu muuta kuin että hän olisi kävellyt nuo muutamat metrit kiitoradan laidoilta suoraan Nymanien talviasuntoon, jossa priimuskeitin oli ainoa lämmönlähde, ja nuorin perheenjäsen 3-vuotias, muut invalideja, vanhoja, työkyvyttömiä.²⁵⁹

Tuula Lind kuvailee asumisen vaikeuksia yhden huoneen röttelössä Helsingin Vanhassakaupungissa vuonna 1970. Asunnon ulko-oven ja kynnyksen välillä oli kaksi isoa reikää, joista näkyi maapohja ja joiden vuoksi sisällä veti ja talvisin seisova vesi jäättyi. Ainoa vesi asunnossa oli kylmä kaivovesi, jonka vuoksi Tuula kävi tätinsä kanssa peseytymässä yleisessä saunassa. Mustalaiskulttuurissa nuori ihminen ei saa näyttäytyä vanhemmalle vähäpukeutuneena, mutta tässä tapauksessa puhtaus meni kulttuurisäännösten edelle. Lindin mukaan eläminen asunnossa tuntui sukulaisten ja muiden tuttujen vierailujen vuoksi aluksi ”kaoottiselta”: ”paikka oli kuin maailman pie-

²⁵⁷ Hankonen 1994, 139–224; Hurme 1991, 137–173; Saarikangas 2003, 401; Schulman 2000, 23.

²⁵⁸ ”Mustalaisyksymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaistyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁵⁹ Huttunen & Nordström-Holm 1969, 27. Kirjoitushetkellä 1969 Huttunen oli Helsingin kaupungin mustalaiskuraattori ja Mustalaisyhdistyksen puheenjohtaja ja Nordström-Holm oli toimittaja ja Tukholmassa toimivan suomenkielisen mustalaistyöryhmän jäsen.

nin rautatieasema”. Öisin Tuulan mummo nukkui vanhimpana vuodesohvalla ja muut yöpyjät asettuivat lattialle. Tuulan muistelmissa pieni asunto oli joskus niin täynnä, että ”liikkuessa oli sovitettava jalkansa tarkasti, ettei vain astuisi toisen, jo nukkuvan päälle”.²⁶⁰

Asunnonsaanti ei ollut romaneille helppoa. Omistusasuntoihin romaneilla ei usein ollut varaa ja vuokra-asuntojen saanti oli vaikeaa romaneihin kohdistettujen ennakkoluulojen ja suuren lapsiluvun vuoksi. Vuokra-asuntojen saaminen oli vaikeaa myös siksi, ettei romaneilla ollut mahdollisuutta kilpailla taloudellisesti samoilla vuokramarkkinoilla valtaväestön kanssa. Taloudellista tilannetta vaikeutti muun muassa se, että romaniperheiden kohdalla yksinhuoltajuus oli paljon yleisempää kuin valtaväestön kohdalla, jopa 61,9 prosentilla romaniperheistä oli vain yksi huoltaja, keskiarvoväestöllä tämä osuus oli 14,4 prosenttia.²⁶¹

Vuokra-asuntoja on perinteisesti ollut Suomessa vain vähän tarjolla, mikä vaikutti luonnollisesti omalta osaltaan romanien tilanteeseen. Asuntovajetta vaikeutti entisestään suurten ikäluokkien aikuistuminen ja rakennemuutos 1960-luvun lopulla: nuoret aikuiset vyöryivät asuntomarkkinoille ja kaupunkien väestö kasvoi vauhdilla. Suomessa asumiselle annettu tuki oli Euroopan pienimpiä, mutta asumiskustannukset puolestaan korkeimpia. Suomen asumistaso oli vuonna 1965 kansantu-
loon suhtautettuna Euroopan alhaisin.²⁶²

Vantaalla vuosien 1970–1981 aikana romanit asutettiin kunnan toimesta pääosin lähiöiden kerrostaloihin: 18 asunnosta ainoastaan kaksi oli omakotitaloja. Kerrostaloasunnot olivat asuttamishetkellä uusia ja ne oli rakennettu vuosina 1969–1976.²⁶³ Tämä on kytköksissä rakennemuutoksen asuntopolitiikalle luomaan paineeseen. Johanna Hankonen on todennut, että lähiöistyminen oli sekä rakennemuutoksen tulos että edellytys, jolloin Suomi kaupungistui lähiöistymällä. Vaikka vantaalaiset viranomaiset toisinaan pyrkivät asuttamaan romaneja omakotitaloihin, ei sopivan hin-
taisia tuntunut riittävän.²⁶⁴ Tuotannon määrä, tasa-arvotavoitteet ja sosiaalisuus nousivat asuntopolitiikan keskiöön. Valtion asuntopolitiikan tavoitteeksi oli asetettu puoli miljoonaa uutta asuntoa vuosina 1966–1975. Tämä tavoite myös saavutettiin. 1970-luvun alun Suomessa rakennettiin niin paljon, että työvoimasta, materiaalista ja rakennustarvikkeista oli pulaa. Lähiörakentaminen koros-

²⁶⁰ Tanner & Lind 2009, 161–164.

²⁶¹ ”Mustalaisyksymys Helsingin kaupungin, Espoon kauppalan ja Helsingin maalaiskunnan alueella”. Epävirallisen mustalaisyöryhmän selvitys pääkaupunkiseudun romaneista vuodelta 1969. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁶² Juntto 1990, 233–234.

²⁶³ ”Vantaan kaupungissa olevat romanasunnot 15.8.1988”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁶⁴ ”Asuntotoimisto vastaa: Mustalaiset omakotitaloihin”, Pääkaupunki 25.4.1979.

tui erityisesti Vantaalla, jonka asukasluku kaksinkertaistui vuosien 1960–1970 välisenä aikana.²⁶⁵ Näin myös romanien asuttamiseen riitti uusia kerrostaloja.

Vaikka lähiöasumista on arvosteltu historian saatossa voimakkaasti milloin nukkumalähiöksi ja milloin puolestaan on korostettu asuinalueiden sosiaalisia ongelmia, on lähiöasumisen taustalla nähtävissä vahvat tasa-arvoperusteet, eikä romanien sijoittamista lähiöihin voida nähdä epäsosiaalisena, ennemminkin päinvastoin.²⁶⁶ Juuri asuttamalla romanit lähiökerrostaloihin heille luotiin paremmat edellytykset sopeutua valtaväestöön.

Erityisasuntolainain voimassaolon loppupuolella vuonna 1979 Marja-Liisa Kämpin työryhmä vertasi tiedossaan olleiden vantaalaisten romanien asumisoloja kaikkien vantaalaisten asunto-oloihin vuodelta 1975. Vertailussa käy ilmi, että romaneilla oli omistusasuntoja vähemmän kuin keskivertovantaalaisilla. 21 prosentilla romaneista oli omistusasunto, kun vantaalaisilla puolestaan osuus oli 58 prosenttia. Yleisimpänä asumismuotona molemmilla ryhmillä oli jo tuolloin kerrostalo, ja osuus oli suunnilleen sama eli 64 prosenttia ja 63 prosenttia. Romanit erottuivat keskivertovantaalaisista yhä ahtaiden asuntojen vuoksi: ahtaasti asuvia henkilöitä oli kaikista vantaalaisista kolme prosenttia, mutta romaneilla osuus oli 13 prosenttia. Huomion työryhmän laatimassa selvityksessä kiinnittää se, että selvityksen mukaan romanien asunnoista 17 prosenttia olisi ollut huonosti varusteltuja, mutta kaikkien vantaalaisten kohdalla osuus olisi ollut jopa 22 prosenttia.²⁶⁷ Työryhmän selvitystä analysoitaessa tulee kuitenkin huomioda se, että työryhmä ei ollut tietoinen kaikkien vantaalaisten romanien asuinoloista. Noin 50 romania jäi työryhmän arvioiden mukaan selvityksen ulkopuolelle, mikä tarkoitti noin neljännestä kaikista Vantaalla asuneista romaneista.

Vuosien 1970–1981 välisellä ajanjaksolla vantaalaisten romanien asunto-olot kohenivat paikallisten virkamiesten arvion mukaan ”tydyttävälle” tasolle. Kuten edellä mainitsin, vantaalainen romanipolitiikka kosketti noin 70 prosenttia vantaalaisista romaneista. Päätelen asunto-olojen paranemisen johtuneen pitkälti kunnallisen romanipolitiikan onnistumisesta. Yleisellä asumistason

---

²⁶⁵ Vuosina 1971–1975 valtio lainoitti yhteensä 83 000 uutta aravavuokra-asuntoa, eli enemmän kuin aikaisempien 20 vuoden aikana yhteensä. Vuoden 1985 asutokannasta yli puolet oli rakennettu vuoden 1970 jälkeen. Ahtiainen & Tervonen 2002, 220, 517; Hankonen 1994, 217–223, 467–468; Hurme 1991, 96–136; Juntto 1990, 259–270, 275–297, 333.

²⁶⁶ Hyvänä esimerkkinä lähiöasumisen populaarista kritiikistä käy Eppu Normaalin kappale ”Puhtoinen lähiöni”, jossa lähiöasunto rinnastetaan vankilan selliin. Kappale julkaistiin singlenä vuonna 1979 ja esiintyy myös Eppu Normaalin albumilla ”Akun tehdas” vuodelta 1980. Katso kritiikistä myös: Ahtiainen & Tervonen 2002, 485–489; Saarikangas 2003, 410. Lähiörakentamisen tasa-arvoperusteista: Sculman 2000, 46, 62–63. Lähiöiden asumistasoa kohentavasta vaikutuksesta mm: Ahtiainen & Tervonen 2002, 492; Saarikangas 2003, 397–399.

²⁶⁷ ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1979–1980 I”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

parantumisella oli vaikutuksensa myös romaneihin. Elävähän romanit, kuten muutkin vähemmistöt, osana samaa yhteiskuntaa valtaväestön kanssa, ja samat yhteiskunnalliset rakenteet ja kehityskulut vaikuttavat niin enemmistöön kuin vähemmistöihinkin. Sarilta Friman-Korpela onkin todennut, että romanien elinolosuhteiden parantuminen – lukuun ottamatta asunto-olojen kehitystä ja vuoden 1975 erityisasuntolakia – on ensisijaisesti tapahtunut hyvinvointivaltion sivutuotteena, ja että suoraan romaneihin kohdistettuja sosiaalipoliittisia keinoja on käytetty myönteisessä mielessä verrattain vähän.²⁶⁸

Kunnallisen romanipolitiikan onnistuneisuuden arvioiminen perustuu romanien asuttamisesta vastanneiden virkamiesten selvityksiin. Kuten johdanto-luvussani totesin, näihin virkamiesten arvioihin nojaaminen lähdeaineistona ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton, mikä jo yksistään luo haasteita luotettavan tiedon saamiselle vantaalaisesta romanipolitiikasta. Tästä huolimatta ei käy kiistämisen, etteivätkö vantaalaisten romanien asunto-olot parantuneet huomattavasti lain voimassaoloaikana. Friman-Korpela on arvioinut, että romaniväestön asunto-olojen parantaminen oli ehkä merkittävin yksittäinen tekijä, jolla romanien asemaa parannettiin 1960–1970-lukujen Suomessa tuntuvasti ja nopeasti. Pysyvä ja kohtuullisen tasokas asuminen antoi paremmat edellytykset koulutukseen, moderniin työssäkäyntiin ja terveydenhuoltoon.²⁶⁹

5.3. Romanipolitiikka Asuntohallituksen ohjauksessa

Hallintotieteilijä Inga Nyholm kirjoittaa, että 1970–1980-lukujen Suomessa valtionohjaus tapahtui varsin yksityiskohtaisen lainsäädännön kautta, mitä täydensivät valtionosuusjärjestelmä ja toiminnallinen ohjaus yleiskirjeillä ja ohjeilla. Valtion ja yksilön etu näyttäytyi tärkeämpänä kuin kunnallinen itsehallinto.²⁷⁰ Vuosien 1970–1981 romanipolitiikka ja romaneihin kohdistettu asuntopolitiikka ovat oman aikansa ilmiöitä, mikä ilmenee muun muassa erillisenä lainsäädäntönä ja Sosiaalihuollon ja Asuntohallituksen tarkassa ohjauksessa ja kuntien toimien kontrolloimisessa.

Kuitenkin kuntien välillä on havaittavissa eroja. Näiden erojen tarkastelu mahdollistaa vantaalaisen toiminnan erityislaatuisuuden hahmottamisen. Vertailtaessa Helsingin maalaiskuntaa ja myöhemmin Vantaata muihin kuntiin, toiminta näyttäytyy asutustoimenpiteiden valossa Vantaanjoen varrella varsinkin 1970-luvun alussa melko tehokkaana. Ensimmäisenä valtionavustusvuonna 1970 avustusta myönnettiin 17 kunnalle ja yhdelle yhdistykselle, joiden joukossa Helsingin maa-

---

²⁶⁸ Friman-Korpela 2014, 31.

²⁶⁹ Friman-Korpela 2014, 105.

²⁷⁰ Nyholm 2011, 131.

laiskuntakin oli. Kunnalle myönnettiin kaikkiaan 12 prosenttia koko puolen miljoonan määrärahasta. Kaikkiaan asuntoja varattiin ensimmäisenä vuotena 31, joista noin kymmenes sijaitsi Helsingin maalaiskunnassa.²⁷¹ Kaiken kaikkiaan valtionavustuksen turvin parannettiin 140 romaniruokakunnan asuinoloja, jolloin kaikkiaan viisi prosenttia tuettavista ruokakunnista asui Vantaan alueella. Alueella asui tuolloin noin 2,1 prosenttia kaikista maan romaneista.²⁷²

Vantaalaiset virkamiehet olisivat voineet tehdä enemmänkin romanien asuttamiseksi, mistä kertoo esimerkiksi se, ettei vuosina 1972–1973 haettu laisinkaan valtionavustusta, vaikka lähes kaikkien kunnan alueella asuneiden romaniruokakuntien nähtiin olleen paremman asunnon tarpeessa. Toisaalta, jos vantaalaisten toimintaa verrataan esimerkiksi toiseen merkittävään romanikuntaan Tampereeseen, näyttäytyy vantaalainen asutustoiminta erittäin tehokkaana. Kun Helsingin maalaiskunnassa romanipolitiikka aloitettiin virallisesti vuonna 1970 ja epäviralliset selvitykset jo aiemmin, Tampereella toimeen tartuttiin vasta vuonna 1972. Toisin kuin Helsingin maalaiskunnassa, Tampereella asuttamista suunnitelleen mustalaistoimikunnan toimintakenttä oli täysin rajaamaton, jolloin toiminta keskittyi asuttamisen lisäksi myös muun muassa koulutus- ja työllisyyskysymyksiin. Tampereen mustalaistoimikunta koostui pääasiassa sosiaalipuolen työntekijöistä, Tampereen yliopiston tutkijoista ja paikallisista romaneista, minkä johdosta toimikunta nosti esille tärkeitä yhteiskunnallisia kysymyksiä, muttei onnistunut ajamaan konkreettisia tuloksia asuttamiseen liittyen. Kun Vantaalla parannettiin valtionavustuksella seitsemän ruokakunnan asunto-oloja, Tampereella ei yhdenkään, vaikka reilusti yli puolet kaupungin romaneista asui ”heikoiksi” tai ”kohtalaisiksi” määritellyissä asunto-oloissa.²⁷³

Vaikka vuoden 1975 erityisasuntolainlaki velvoitti kunnat parantamaan romanien asunto-oloja, eivät erot kuntien toiminnassa poistuneet. Asuntohallitus valvoi, että kunnat toteuttivat lain sisältämiä tasa-arvoisuus- ja sosiaalisuusvelvoitteita. Yleensä Asuntohallitus hyväksyi Kämpin työryhmän tekemät selvitykset, mutta vaati joitakin selvennyksiä tai tehokkaampaa toimintaa. Ensimmäinen suunnitelma vuodelta 1976 sai palautetta siitä, että työryhmä oli listannut paperille 28 ruokakuntaa, mutta oli suunnitellut tehtäväksi 42 toimenpidettä.²⁷⁴

---

²⁷¹ ”Valtion avustus mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto. Helsingille myönnettiin lähes 38 prosenttia ja Espoolle 3 prosenttia.

²⁷² Siltanen 2013, 94–95.

²⁷³ Siltanen 2013, 94–96.

²⁷⁴ Asuntohallituksen Vantaan kaupunginhallitukselle 17.2.1977 lähettämä kirje ”Mustalaisväestön asunto-oloja koskevan suunnitelman hyväksyminen”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto. Kuntien eroista esim. Lindberg & Putkonen 2012, 74–75.

Hyväksyessään suunnitelman vuonna 1977 Asuntohallitus vaati Vantaan kaupunkia hankkimaan vuokra-asunnot kahdelle ruokakunnalle, jotka olivat jääneet suunnitelman ulkopuolelle. Molemmat näistä ruokakunnista asuivat ”välttävässä” asunto-oloissa. Asuntohallitus vaati myös selvitystä kahden muun ruokakunnan tilanteesta. Toinen ruokakunnista oli edellisvuoden selvityksessä merkitty asunnottomaksi ja toisen asunto-olot ”heikoiksi”. Asuntohallituksen huomautukset eivät kuitenkaan välttämättä johtaneet toimintaan, ja esimerkiksi työryhmän vuoden 1977 uudessa selvityksessä asunnottomasta ruokakunnasta ei ollut mainintaa ja toinen oli merkitty selvitykseen, mutta asuntoa ei ollut luokiteltu. Asuntohallitus oli myös huolissaan yhdestä romaniruokakunnasta, joka oli hakenut erityisasuntolainaa, mutta tämä hakemus oli rauennut. Asuntohallitus tiedusteli Vantaalta, josko ruokakunnan asunto-olot voitaisiin saattaa ”tydyttävälle” tasolle muilla keinoin. Asuntohallitus myös muistutti, että kaupunki oli velvollinen toimimaan niin, että suunnitelmassa esitetyt toimenpiteet toteutuivat. Se jopa uhkasi kaupunkia: mikäli kunta jättää ilman pätevää syytä toimenpiteet suorittamatta, Asuntohallitus ”tulee kääntymään” lääninhallituksen puoleen.²⁷⁵

Asuntohallituksessa tehtiin kaikesta päätellen paljon töitä romanipolitiikan suhteen. Sen lähettämästä kirjeestä kuvastui närkästys kuntia kohtaan, jotka tekivät suunnitelmia, mutta eivät toteuttaneet niitä. Asuntohallituksessa käytiin tarkasti läpi Vantaan työryhmän tekemät suunnitelmat kahdelta vuodelta. Löydettyään suunnitelmista epäkohtia Asuntohallitus ilmoitti niistä vaatien toimenpiteitä. Jo yksin Vantaan selvitysten ja suunnitelmien yksityiskohtainen läpikäyminen vaatii pitkäjänteisyyttä, joten urakka oli suuri, jos sama tehtiin kaikkien Suomen kuntien selvitysten kohdalla.

Asuntohallitus lähetti yleiskirjeen kunnanhallituksille joulukuun 14. päivänä vuonna 1978, jossa se vaati tehokkaampaa toimintaa etenkin vuokra-asuntojen hankkimiseksi. Asuntohallitus muistutti, että romanien asunto-olot tuli saattaa tyydyttävälle tasolle vuosien 1979 ja 1980 aikana. ”Ei riitä, että suunnitellaan mitä pitäisi tehdä, vaan myös se, miten suunnitelma tullaan toteuttamaan”. Asuntohallitus myös kehotti kuntia parantamaan romanien asunto-oloja juuri valtion lainoituksella. Jotkut kunnat olivat antaneet romanien vuokra-asunnoiksi jo kuntien omistuksessa olleita

---

²⁷⁵ Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitykset ja suunnitelmat 1976–80; Asuntohallituksen Vantaan kaupunginhallitukselle 28.3.1978 lähettämä kirje ”Vuosisia 1977–80 koskevan mustalaisväestön asunto-olojen parantamissuunnitelman hyväksyminen”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

vuokra-asuntoja, ja näissä tapauksissa asunnot olivat monesti ”hyvin huonokuntoisia” ja romanien asuminen näissä asunnoissa jäi tilapäiseksi.²⁷⁶

Helmikuun 11. päivänä vuonna 1981 Asuntohallitus lähetti kunnanhallituksille kirjeen, jossa se informoi kuntia lain jatkamisesta vuoden 1981 loppuun. Tämä johtui siitä, että vuoden 1980 tehtyjen selvitysten mukaan koko maassa oli vielä noin 350 romaniruokakuntaa, jotka asuivat puutteellisesti. Asuntohallitus tiedosti tässä vaiheessa, etteivät toimenpiteet olleet kohdistuneet kaikkein huonoimmassa asemassa olleisiin ja kehottikin kuntia kohdistamaan toimenpiteet näille ruokakunnille. Koska oli selvinnyt, etteivät kaikkein heikoimmassa tilanteessa olleet romanit kyenneet hankkimaan omistusasuntoa, Asuntohallitus käski kohdentamaan viimeisen vuoden lainan vuokra-asuntojen hankintaan ja omistusasuntojen korjaukseen. Asuntohallitus liitti mukaan vielä listan kunnista, joissa asui romaneja puutteellisissa oloissa, Vantaakin oli tällä listalla.²⁷⁷

Huhtikuussa 1981 Asuntohallitus informoi kuntia romanipolitiikan onnistuneisuudesta. Suunniteluista asuttamistoimenpiteistä vuosilta 1976–1979 oli toteutunut vain puolet. Vantaan kohdalla osuus oli ainoastaan noin 34 prosenttia. Asuntohallitus kannusti kuntia toimimaan, sillä ”kunnan aktiivinen toiminta on usein välttämätöntä, jotta asunto-olot saadaan lain edellyttämälle tasolle vuoden 1981 loppuun mennessä”. Tähän mennessä erityisasuntolainoista oli vajaat 30 prosenttia myönnetty kunnille.²⁷⁸ Tämä tarkoittaa, että vuoteen 1979 mennessä 70 prosenttia erityisasuntolainoista oli osoitettu yksityishenkilöille omistusasuntojen hankintaan eli korkeintaan 30 prosenttia lainoista oli kohdistunut niille kaikkein heikoimmin asuville romaneille, joilla ei ollut varaa asua omistusasunnossa.

Vantaalla Asuntohallituksen kehoitus ei johtanut pikaisiin toimenpiteisiin. Heinäkuun alussa vuonna 1981 Asuntohallitus muistutti Vantaan kaupunginhallitusta, että erityisasuntolakia oli jatkettu vuodella eteenpäin. Asuntohallitus oli pyytänyt kuntia lähettämään suunnitelman kyseisen vuoden huhtikuun loppuun mennessä, mutta Vantaalta selvitystä ei ollut vielä kuulunut. Vantaalta ei myöskään kuulunut mitään tietoja niistä tehostetuista toimenpiteistä, joita Asuntohallitus oli vaati-

---

²⁷⁶ Asuntohallituksen kunnanhallituksille lähettämä kirje 14.12.1978 N:o 30/2/78 ”Mustalaisväestön asunto-oloja koskevan suunnitelman tarkistaminen vuonna 1979. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁷⁷ Asuntohallituksen kunnanhallituksille lähettämä kirje 11.2.1981 N:o 10/2/81 ”Mustalaisväestön asunto-olojen parantamista koskevien suunnitelmien tarkistaminen”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁷⁸ Asuntohallituksen kunnanhallituksille lähettämä kirje 15.4.1981 N:o 26/2/81 ”Mustalaisväestön asunto-olojen parantamiseksi myönnettävät erityisasuntolainat”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

nut elokuun 6. päivänä kuntaa tekemään. Nyt Asuntohallitus vaati, että vaadittavat asiakirjat lähetettäisiin viimeistään elokuun 15. päivänä 1981.²⁷⁹

On vaikea arvioida ilman perusteellista lisäselvitystä, minkälainen suhde Vantaalla ja työryhmällä oli Asuntohallitukseen verrattuna muihin kuntiin. Vaikka Vantaan toiminta näyttäytyy varsin tehokkaana vuosina 1970–1973, on kuitenkin varsin selvää, ettei Vantaa erottunut kuntien joukosta mallioppilaana, jos tarkastellaan romanien asuttamista vuosina 1970–1981. Erityisasuntolainan vuosina 1976–1981 kuudesta työryhmän suunnitelmasta ainoastaan vuoden 1978 suunnitelma meni Asuntohallituksessa läpi ilman huomautuksia²⁸⁰. Yleisempää olikin, että jotain huomautettavaa löytyi. Asuntohallitus joutui myös antamaan huomautuksen Vantaan kaupunginhallitukselle koskien sovituista määräajoista viivästymisiä ja tehotonta toimintaa.

5.4. Oliko asuttaminen sosiaalista vai ei?

Aikakauden sosiaalipolitiikkaan kuului vahvasti ajatus universalismista ja elinikäisestä turvasta, jotka olivat sidoksissa ihmisten kansalaisuuteen.²⁸¹ Kun romanit ikään kuin hyväksyttiin hyvinvointivaltion piiriin 1960-luvun lopulla, tuli heidän hyvinvointinsa²⁸² saattaa samalle tasolle muun väestön kanssa. Erik Allardt määrittelee hyvinvoinnin ihmisen tarpeiden luokittelun avulla käyttäen kolmea perusluokkaa: 1) *Elintaso* (Having), 2) *Yhteisyysuhteet* (Loving) ja 3) *Itsensä toteuttamisen muodot* (Being). *Elintason* osatekijät ilmaisevat sen, mitä kaikki ihmiset tarvitsevat eli mikä on perustavaa hyvinvoinnille. Allardt jakaa aikaudelleen ominaisen uskon suunnitteluyhteiskuntaan, sillä hänen mukaansa elintason liittyviä arvoja ”voidaan tuskin toteuttaa ilman sosiaalista suunnittelua”. Vuonna 1970 laaditun elintasoluettelon mukaan elintason kuuluvat viisi tärkeintä arvoa olivat tärkeysjärjestyksessä: terveys, ravintotottumukset, koulutus, työllisyys ja työolot ja asunto.²⁸³ Mielenkiintoista tutkielmani kannalta on se, että näistä viidestä suomalaisten romanien hyvinvoinnin kohdalla nähtiin puutteita kaikissa.²⁸⁴

---

²⁷⁹ Asuntohallituksen Vantaan kaupunginhallitukselle 3.7.1981 lähettämä kirje ”Mustalaisväestön asunto-olojen parantamista koskevien suunnitelmien tarkistaminen”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁸⁰ Asuntohallituksen Vantaan kaupunginhallitukselle lähettämät kirjeet 1977–1981 ”mustalaisväestön asunto-olojen parantamissuunnitelman hyväksyminen”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁸¹ Siltala 2007, 81.

²⁸² Ymmärrän hyvinvoinnin määräytyvän historiallisesti, jolloin se täytyy määritellä uudestaan historiallisten olosuhteiden muuttuessa. On siis mahdollista määritellä hyvinvoinnille ehdottomia ja ikuisia universaaleja määreitä. Allardt 1976, 13–26; Haapala 1993, 6–7.

²⁸³ Allardt 1976, 32–49. Helsingin yliopiston sosiologian professorina Allardtin näkemykset hyvinvoinnista edustivat 1970-luvun suomalaisen tiedemaailman yhtä auktoriteettia. Tutkielmani kannalta Allardtin näkemykset tekee mielenkiintoiseksi se, että mustalaisasiain neuvottelukunta käytti häntä asiantuntijanaan perehtyessään suomalaisten romanien elinoloihin vuosina 1968–1969. Mustalaisasiain neuvottelukunnan kokous 16.1.1969, Mustalaistoimikunnan

Yhteisyyssuhteet ja itsensä toteuttaminen ovat yhtäläillä tärkeitä ihmisen hyvinvoinnille, mutta niihin vaikuttaminen yhteiskunnallisin toimin on huomattavasti haasteellisempaa kuin konkreettisiin helposti laskettavissa oleviin puutteisiin, kuten asunto-oloihin tai työllisyyteen. 1960–1980-lukujen romanipolitiikassa lähdettiin korjaamaan romanien elintasoon liittyviä tasa-arvo-ongelmia, ja ne nähtiin väylänä myös yhteisyyssuhteiden ja itsensä toteuttamisen parantamiseksi.

Merja Kastinen laati vuonna 1979 seminaaritutkielmansa Helsingin sihteeripistolle aiheesta *Mustalaisten asunto-olot Vantaalla*. Kastisen tutkielmasta selviää, että vuonna 1979 työryhmän tiedossa oli 160 Vantaalla asunutta romania, jotka jakaantuvat 64 ruokakuntaan. Niiden päämiehistä ainoastaan 20:llä oli vakituinen tai tilapäinen työpaikka. Kastisen mukaan suuri osa työikäisistä romaneista oli sairaseläkkeellä. 40 prosenttia romaneista oli 16-vuotiaita tai nuorempia.²⁸⁵ Kastisen seminaarityön tarjoaman tiedon valossa voidaan päätellä, että noin 70 prosenttia romaniruokakunnista kuului vuonna 1979 työmarkkinatilanteensa puolesta sellaiseen asemaan, että heidän auttamisensa oli sosiaalisesti tarkoituksenmukaista. Huomioitaessa 1970-luvun alussa tehdyt selvitykset, joiden mukaan 30 prosenttia Helsingin seudun ansiotyössä käyvistä romaneista oli riippuvaisia huoltoavusta²⁸⁶, oli sosiaalista tukea tarvitsevien osuus suurempi kuin 70 prosenttia.

Kuten aiemmin osoitin, vantaalainenkin romanipolitiikka lähti siitä oletuksesta, että ”lähes kaikki” romanit ovat parempien asuntojen tarpeessa. Vaikka valtionavustuksessa ja erityisasuntolainalaisissa korostettiin ”sosiaalista tarkoituksenmukaisuutta”, sekä mustalaisasiain neuvottelukunta että erityisasuntolainaa valmistellut komiteamietintö korostivat käytännössä katsoen koko vähemmistön tarvitsevan yhteiskunnan asuttamistoimenpiteitä. Kuitenkin myöhemmin tehtyjen selvitysten mukaan romanien toimeentulossa ja asunto-oloissa huomattiin eroavaisuuksia. Vuonna 1981 tehdyn selvityksen mukaan romanien asuttamisen toimenpiteet kohdentuivat koko Suomen mittapuulla huomattavissa määrin parempiosaisille romaneille: jopa 45 prosenttia toimenpiteistä kohdentui ”hyvin” asuville ruokakunnille, kun samaan aikaan toimenpiteiden ulkopuolelle jäi 44 pro-

---

kokousmuistiot 1969, no 3443/902-68, 1365/943-68, 1655/949-68, RONK, STM. Suunnittelyyhteiskunnasta mm. Alasuutari 1996, 108–111; Saloniemi 1996.

²⁸⁴ Kom. 1971: B 59.

²⁸⁵ Kastinen suoritti työharjoittelunsa Vantaan kaupungin asuntotoimistossa, jolloin hän pääsi käsiksi asuntotoimiston romaneita käsitteleviin tiedostoihin ja oli tekemisissä romanipolitiikkaa harjoittaneiden vantaalaisten virkamiesten kanssa. Kastinen 1979, 2.

²⁸⁶ Kom. 1971: B 59.

senttia ”heikosti” tai ”välttävästi” asuneista. Jo toimenpiteiden suunnitteluvaiheessa kunnissa jäi vuosittain ulkopuolelle juuri heikosti tai välttävästi asuvia ruokakuntia.²⁸⁷

Ilkka Paulus on vuonna 1996 ympäristöministeriölle laatimassa selvityksessään arvioinut, ettei vuosina 1976–1981 voimassa ollut erityisasuntolaki saavuttanut tavoitteitaan. Hänen mukaansa lain mahdollistamat toimenpiteet eivät kohdistuneet riittävästi sosiaalisin perustein kaikkein heikoimmin asuneille, ja eniten hyötyivätkin jo entuudestaan kohtuullisen hyvin asuneet ruokakunnat. Liki puolet heikosti tai välttävästi asuneista ruokakunnista jäi toimenpiteiden ulkopuolelle. Lisäksi erityisasuntolainan tavoitteiden katsottiin toteutuneen huomattavasti paremmin maaseudulla kuin kaupungeissa, joissa asui myös 70 prosenttia heikosti asuvista romaneista.²⁸⁸

Vantaa ei muodostanut kaupunkien joukossa poikkeusta, sillä suuri osa erityisasuntolainoista kohdentui ”hyvissä” asunto-oloissa asuneille. Kaiken kaikkiaan Kämpin työryhmä listasi vuosien 1976–1981 selvityksiinsä 23 romaniruokakuntaa, jotka asuivat erityisasuntolainalla hankituissa omistus- tai vuokra-asunnoissa. Ainoastaan 11 ruokakunnan kohdalta löytyi tietoa edellisen asunnon kunnosta, ja näistä peräti kahdeksan ruokakuntaa oli asunut ”hyvässä” asunnossa ennen erityisasuntolainoitettuun asuntoon muuttamista. Romanien asunto-oloissa tapahtunutta muutosta tarkastelemalla selviää, että lain tullessa voimaan se kohdentui Vantaalla enemmän ”sosiaalisen tarkoituksenmukaisuuden” perusteella, mutta lain voimassaolon loppupuolella se kohdentui enemmän parempiosaisille.²⁸⁹

Todennäköistä on, että erityisasuntolainasta hyötyivät ne romanit, joilla oli parhaat edellytykset hakea sitä. Romanit, jotka osasivat toimia viranomaisten kanssa, ja jotka osoittivat ”yhteistyöhalukkuutta”²⁹⁰ ja täyttivät hakemukset oikein, saivat myös helpommin lainaa. Nämä romanit olivat todennäköisesti muutenkin paremmassa yhteiskunnallisessa asemassa ja asuivat paremmin kuin sellaiset romanit, jotka eivät olleet tottuneet toimimaan byrokraattisessa järjestelmässä ja viranomaisten kanssa.

---

²⁸⁷ Niemi 1980, 41–42.

²⁸⁸ Niemi 1981, 41–42; Paulus 1996, 11.

²⁸⁹ Marja-Liisa Kämpin työryhmä listasi vuosien 1976–1981 selvityksiinsä yhteensä 23 romaniruokakuntaa, jotka asuivat erityisasuntolainalla hankituissa omistus- tai vuokra-asunnoissa. Ainoastaan 11 ruokakunnan kohdalta löytyi tietoa edellisen asunnon kunnosta, ja näistä peräti kahdeksan ruokakuntaa oli asunut ”hyvässä” asunnossa ennen erityisasuntolainoitettuun asuntoon muuttamista. Vantaan kaupungin mustalaisväestön asunto-oloja koskevat selvitykset ja suunnitelmat vuosilta 1976–1981 II. Asuntoviraston/ Asunto-lautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

²⁹⁰ Kastinen 1979, 6.

Miika Tervonen on kirjoittanut, että 1960-luvulla Suomessa syntynyt ”uudenlainen vähemmistöpolitiikka” eli mahdollisuuksien tasa-arvoon tähtäävä hyvinvointipolitiikka ei luonut tulosten tasa-arvoa. Hänen mukaansa vähemmistöryhmät jakaantuivat vahvasti häviäjiin ja voittajiin.²⁹¹ Harjoitettu uudenlainen vähemmistöpolitiikka aiheutti siis jakokuilua eri vähemmistöryhmien välillä. Toisaalta, kuten romanien kohdalla on nähtävissä, uudenlainen vähemmistöpolitiikka aiheutti jakoa myös vähemmistöryhmien sisällä: toiset romaneista hyötyivät erityisasuntolainasta, toiset puolestaan eivät, minkä seurauksena romanien väliset toimeentuloerot kasvoivat.

Vaikka romanivähemmistön keskuuteen syntyi jakolinjoja parempi- ja huonompiosaisten välille, ei romanipolitiikan sosiaalista ulottuvuutta voida tuomita täysin epäonnistuneeksi. Vuosien 1970–1981 kunnallinen romanipolitiikka kosketti asuttamisen näkökulmasta suoraan jopa 73 prosenttia vantaalaisista romaniruokakunnista,²⁹² jolloin romanien asuinolot kohenivat viranomaisten selvitusten mukaan ”tydyttävälle” tasolle. Vuoden 1979 tilastoissa vantaalaisten romanien asunnoista 17 prosenttia oli yhä heikkoja tai välttäviä, kun vuonna 1970 sen arveltiin olevan lähemmäs sata prosenttia. Vuoden 1979 osuus näyttää melko vähäiseltä, kun sitä verrataan suurimpien romanikaupunkien keskiarvoon eli 30 prosenttiin. Viiden suurimman romanikaupungin heikkojen ja välttävien asuntojen osuus oli Helsingissä 26 prosenttia, Tampereella 35 prosenttia, Vantaalla 17 prosenttia, Lappeenrannassa 64 prosenttia ja Lahdessa 43 prosenttia.²⁹³ Tässä valossa Vantaa näyttää erittäin onnistuneelta ja sosiaalista tasa-arvoa toteuttaneelta.

Kuitenkin myös Suomen mittakaavassa romanipolitiikan avulla parannettiin heikossa asemassa olevien romanien asunto-oloja. Vuodesta 1976 vuoteen 1979 heikkojen ja välttävien asuntojen osuus laski maalaiskunnissa 53 prosentista 16 prosenttiin, kaupungeissa 45 prosentista 25 prosenttiin ja suurimmissa romanikaupungeissa 50 prosentista 30 prosenttiin.²⁹⁴ Kaiken kaikkiaan vuosina 1970–1981 parannettiin valtion romanien asuttamistoimenpiteillä tai henkilökohtaisen erityis-

---

²⁹¹ Tervonen 2005b, 471.

²⁹² Luku perustuu vuoden 1981 selvitykseen jonka mukaan Vantaalla asui yhteensä 156 romania jakautuen 48 ruokakuntaan. ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1981 II ” Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto. Mikäli vantaalaisten romanien lukumääränä käytetään vuosien 1978–1980 arviota romanien todellisesta määrästä, joka oli ”noin 200”, prosentuaalinen osuus on luonnollisesti pienempi.

²⁹³ Niemi 1981, 19. Romanikaupungit suurimmasta pienimpään, suluissa romanien lukumäärä: Helsinki (766), Tampere (178), Vantaa (163), Lappeenranta (152), Lahti (132), Pori (112), Oulu (88), Jyväskylä (81), Kurikka (79), Kajaani (72), Kotka (72), Mikkeli (66), Espoo (65), Forssa (62), Kuopio (58), Ähtäri (58), Kouvola (53), Turku (49) ja Järvenpää (44). Niemi 1981, 19.

²⁹⁴ Niemi 1981, 20.

asuntolainan avulla noin 815 romaniruokakunnan asunto-oloja.²⁹⁵ Vuonna 1981 Suomessa oli 1627 romaniruokakuntaa, jolloin asutustoimenpiteet kohdentuivat noin 50 prosenttiin koko Suomen romaniruokakunnista. Vuoden 1981 loppuun mennessä romanien asunto-olojen katsottiin parantuneen siinä määrin, ettei väliaikaiseksi tarkoitettun erityisasuntolainoitusjärjestelmän ylläpitoa pidetty enää perusteltuna.²⁹⁶ Joten romanien asuttamisen voidaan nähdä kohentaneen huomattavasti romanien elintasoja ainakin yhden Erik Allardtin määrittelemän perustarpeen osalta.

---

²⁹⁵ Sosiaalihuollon kirje Asuntopäivätoimikunnalle 11.2.1988 ”Mustalaisväestön valtionavustusasunnot”. Asuntoviraston/Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto; Paulus 1996, 31.

²⁹⁶ Niemi 1981, 3; Paulus 1996, 11.

6. ROMANIEN ASUTTAMISEN SOPEUTTAMISPOLIITTINEN ULOTTUVUUS

6.1. Taloudelliset ongelmat romanien sopeuttamisessa

Romanien asuttaminen ja sitä kautta sopeuttaminen kohtasi Vantaalla ongelmia johtuen romanien heikosta taloudellisesta tilanteesta. Erityisasuntolainan oli tarkoitus tarjota halpakorkoista lainaa romaneille ja tällä tavoin mahdollistaa romanien asuminen omistusasunnoissa, mutta laina on kuitenkin aina laina. Koska työikäisten romanien toimeentulo koostui pääosin eläkemaksuista ja romanien huoltosuhde oli haasteellinen yli 40 prosentin vantaalaisista romaneista ollessa alaikäisiä, omistusasunnon hankinta oli monille vaikeaa. Laissa määrättiin, että lainansaajalle jäävä 20 prosentin alkurahoitus muodostui omista varoista ja yksityisiltä luottomarkkinoilta hankituista lainoista. Erityisasuntolainan korko oli kolme prosenttia. Jos lainan koron tai lyhennyksen suorittaminen viivästyi, tuli maksaa kahden prosentin viivästyskorko.²⁹⁷

Huono työllisyystilanne huomioon ottaen ei ole ihme, että romaneille kaavaillut omistusasunnot jäivät usein hankkimatta. Myös muutokset työtilanteessa saattoivat vaikuttaa omistusasuntojen hankintaan ja ylläpitoon. Esimerkiksi työryhmän vuoden 1979 suunnitelmassa mainitaan, että yhden ruokakunnan haaveet omistusasunnosta kaatuivat, kun ruokakunnan päämies jäi työttömäksi.²⁹⁸ Omistusasunnon kohdalla ainoa menoerä ei koostu asunnon hankinnasta, vaan sen ylläpitoonkin maksaa. Nämä kustannukset saattavat vaihdella kerrostalojen yhtiövastikkeista isojen omakotitalojen suuriin lämmitys- ja korjauskustannuksiin. Vaikka valtiollisen romanipolitiikan näkökulmasta romanien asuttaminen nähtiin työllisyyden edellytyksenä, työttömyys toimi myös asuttamista vaikeuttaneena ilmiönä.

Mustalaisasiain neuvottelukunnan näkökulmasta puutteet romanien koulutuksessa eivät olleet ainoa syy romanien huonolle työllisyystilanteelle, vaan taustalla vaikutti myös etnisyyteen perustuva syrjintä²⁹⁹:

²⁹⁷ Kom .1973: 82; Asetus mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta. 23.1.1976 N:o 45; Kastinen 1979, 2.

²⁹⁸ ”Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskeva selvitys ja suunnitelma 1979–1980 I”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto; Kom .1973: 82.

²⁹⁹ Mustalaisasiain neuvottelukunta määritteli syrjinnän ILO:n määrittelemällä tavalla: ”Syrjinnällä tarkoitetaan kaikkea erottelua, hyljeksintää tai suosintaa, mikä tapahtuu rodun, ihonvärin, sukupuolen, uskonnon, poliittisten mielipiteiden tai kansallisen alkuperän perusteella ja josta on seurauksena, että työmarkkinoilla tai ammatin harjoittamisen yhteydessä ei täysin noudateta yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.” ILO:n sopimus no 111/1958, RONK, STM.

Vaikka virallisia selvityksiä ja tutkimuksia syrjinnästä ei olekaan osoitettavana, neuvottelukunta pitää notoorisena olosuhteena sitä, että mustalaisväestö ei ole työhön ja määrättyyn ammattiin pääsemisen nähden tasaveroisessa asemassa muun väestön kanssa.³⁰⁰

Vantaalla romanien asuttamisesta vastanneiden viranomaisten mielestä romanien huono työllisyys- ja taloustilanne vaikeutti heidän asuttamistaan. Työelämän syrjinnän ehkäiseminen tai työllisyyden parantaminen ei kuulunut asuttamisesta vastanneiden viranomaisten toimenkuvaan, eikä siitä keskusteltu Kämpin työryhmän tuottamassa aineistossa.

6.2. Romanien sopeuttaminen hajauttamalla

Yhtenä romanien asuttamisen ja sopeuttamisen tavoitteena oli välttää romanien asuttamista ”mustalaisyliin” tai ”mustalaisaloihin”. Tämä oli myös vantaalaisen romanipolitiikan lähtökohta, sillä Ben Grass korosti toukokuussa 1970 Helsingin maalaiskunnan kunnanhallitukselle laatimassaan muistiossa, että asuntoja hankittaessa tulisi estää romanien ”eristäytyminen” hankkimalla asuntoja kunnan eri osista.³⁰¹ Vantaalla ei syntynytkään vuosien 1970–1981 asuttamisen seurauksena romanikaupunginosia, mikä toisaalta johtui jo yksin paikallisten romanien vähäisestä lukumäärästä. Toisaalta romanikaupunginosia tai keskittymiä ei syntynyt muuallakaan Suomessa, joten politiikan linjaus näyttää tältä osin saavuttaneen päämääränsä.

Romanien hajauttaminen ei ollut vantaalaisen asuttamispolitiikan tärkein kriteeri. 1970-luvun lopulla romanit asuivat suurimmaksi osaksi köyhemmällä Itä-Vantaalla. Kastisen mukaan ainoastaan ”murto-osa” asui Länsi-Vantaalla.³⁰² Vantaa jakaantui niin maantieteellisesti, taloudellisesti kuin poliittisestikin kahtia. Esimerkiksi 1975 eduskuntavaaleissa oikeisto sai yli puolet Vantaan äänistä Myyrmäeltä eli Länsi-Vantaalta. Tämä selittyy sillä, että alueella asui suhteessa hyväosaisempia kuin muualla Vantaalla. Vasemmistolaisimmat kunnat keskittyivät puolestaan Itä-Vantaalle junaradan varrelle, kuten Rekolaan, Korsoon ja Tikkurilaan. Näillä alueilla oli vahvat työväenyhdistyksen perinteet.³⁰³

Iris Marion Youngin mukaan asumisella ja olemisen tilalla on suora suhde demokratian toteutumiseen. Prosessit, jotka tuottavat ja uudelleentuottavat asumiseen liittyvää erottelua, tuottavat samal-

---

³⁰⁰ Kirje sosiaali- ja terveysministeriölle 7.3.1969. Lähettäjä Mustalaisasiain neuvottelukunta, Saapuneet ja lähetetyt asiakirjat 1969, Mustalaisasiain neuvottelukunta, no 3443/902-68, 1365/943-68, 1655/949-68, RONK, STM.

³⁰¹ Ben Grassin laatima muistio kunnanhallitukselle ”Asia: Valtioneuvoston päätös valtionavustuksesta mustalaisten asunto-olojen parantamiseksi”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

³⁰² Kastinen 1979, 2.

³⁰³ Ahtiainen & Tervonen 2002, 154–157, 228.

la taloudellista ja poliittista epätasa-arvoa. Alueellisen erottelun seurauksena esimerkiksi taloudelliset mahdollisuudet, parempi elämänlaatu ja mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnallisesti jakautuvat epätasaisesti. Samalla kun segregatio mahdollistaa nämä osalle väestöstä, se sulkee osan väestöstä mahdollisuuksien ulkopuolelle tai ainakin vähentää todennäköisyyttä näiden mahdollisuuksien saavuttamiseen. Alueellinen erottelu on itseään ruokkiva ilmiö, sillä asumiseen tietyllä alueella liittyy helposti stigma. Lisäksi yksityisillä ja julkisilla varoilla on tapana kasaantua hyväosaisten asuinsijoille, mikä vaikuttaa palvelujen laatuun. Erottelu myös työntää eri ryhmiä kauemmas toisistaan, jolloin vuoropuhelu näiden välillä vaikeutuu, ja ymmärrys muista yhteiskuntaryhmistä tai muiden alueiden asumisolosta hämärtyy. Tällä on suora vaikutuksensa demokratian toteutumiseen.³⁰⁴

Vaikka Itä-Vantaata ei 1970-luvulla tai 2010-luvulla voida rinnastaa Youngin kotimaan Yhdysvaltojen suurkaupunkien kaupunginosiin tai lähiöihin, joista osissa kärsittiin alueellisen erottelun aiheuttamista ongelmista, voidaan Youngin segregatioteorian avulla analysoida vantaalaisen romanipolitiikan onnistumista. Olihan romanien sopeuttaminen haja-asuttamisen keinoin yksi kansallisen ja vantaalaisen romanipolitiikan tavoitteista.

Vuosien 1970–1973 valtionavustuksen avulla romaneille hankitut seitsemän vuokra-asuntoa keskittyivät vahvasti samoihin kaupunginosiin ja osittain myös samaan taloyhtiöön. Kartasta I (Liite 1) nähdään, kuinka kolme asunnoista sijaitsi muutaman sadan metrin säteellä toisistaan Havukosken kaupunginosassa, kolme asunnoista sijaitsi samassa taloyhtiössä Simonkylässä ja yksi asunnoista sijaitsi Mikkolassa. Kaikki seitsemän asuntoa sijaitsivat radan tuntumassa Itä-Vantaalla.³⁰⁵ Näin ollen voidaan todeta, ettei Ben Grassin esittämä tavoite romanasuntojen hankkimisesta kunnan eri osista täysin toteutunut.

Vuosina 1976–1981 erityisasuntolainalla hankitut 11 vuokra-asuntoa sijaitsivat hieman hajaute-
tummin kuin valtionavustuksella hankitut asunnot. Kaksi asunnoista sijaitsi Havukoskella, kaksi Mikkolassa, kaksi Simonkylässä, kaksi Länsimäellä ja yksittäiset asunnot sijaitsivat Hakunilassa, Päiväkummussa, Sotungissa ja Vapaalassa. Vapaalan poikkeusta lukuun ottamatta muut asunnot sijaitsivat Itä-Vantaalla. Näistä kymmenestä Itä-Vantaan asunnosta viisi sijaitsi samoissa kaupun-

---

³⁰⁴ Young ei kuitenkaan tarjoa vaihtoehdoksi pakkoon liittyvää integraatiopolitiikkaa. Young 2000, 196–210.

³⁰⁵ ”Vantaan kaupungissa olevat romanasunnot”, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

ginosissa, joihin oli asutettu romaneja vuosein 1970–1971 valtionavustuksella.³⁰⁶ Noin 80 prosenttia Vantaalla vuosina 1970–1981 vuokra-asuntoihin asutetuista romaneista asui seitsemän kilometrin säteellä toisistaan Itä-Vantaalla. Suurimpia keskittymiä olivat Havukoski ja Simonkylä viidellä asunnolla. Vaikka kyseessä ei ole merkittäviä keskittymiä – eihän romaneille osoitettukaan kuin 19 vuokra-asuntoa vuosien aikana – voidaan päätellä, ettei romanien sopeuttaminen ympäri kuntaa asuttamalla ollut kunnallisen romanipolitiikan tärkein prioriteetti.

Taulukko IV: Romaneille v. 1970–1981 hankitut asunnot kaupunginosittain

	Vuokra-asunnot 1970-1973	Vuokra-asunnot 1976-1981	Omistusasunnot 1976-1981
Havukoski	3	2	
Mikkola	1	2	1
Simonkylä	3	2	1
Länsimäki		2	1
Päiväkumpu		1	1
Hakunila		1	1
Vapaala		1	1
Askisto			1
Hiekkaharju			1
Itä-Hakkila			1
Kuninkaanmäki			1
Leppäkorpi			1
Martinlaakso			1
Matari			1
Niikinmäki			1
Sotunki		1	
Tikkurila			1
Vierumäki			1

Lähteet: ”Vantaan kaupungissa olevat romanasunnot”, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

Toisaalta myös romanien 16 erityisasuntolainalla lainoitetusta omistusasunnosta 13 sijaitsi niin ikään Itä-Vantaalla. Asunnot sijaitsivat kuitenkin huomattavasti hajautetummin kuin vuokra-asunnot. Kuten Taulukosta IV voidaan lukea, romanien asuntoja sijaitsi ympäri Itä-Vantaata, eikä yksikään omistusasunnoista sijainnut samassa kaupunginosassa.³⁰⁷ Vaikuttaisi siis siltä, että romanit hakeutuivat myös omatoimisesti – kenties asuntojen hinnasta johtuen – asumaan itäiseen osaan kuntaa. Ei ole kuitenkaan havaittavissa trendiä, että romanit olisivat oma-aloitteisesti hankkineet omistusasuntojaan läheltä muita romaneja, pikemminkin päinvastoin.

³⁰⁶ ”Vantaan kaupungissa olevat romanasunnot”, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

³⁰⁷ ”Vantaan kaupungissa olevat romanasunnot”, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

Tarkasteltaessa yhtäaikaaisesti kaikkia 34 romaneille myönnettyä vuokra-asuntoa ja erityisasuntolainalla hankittua omistusasuntoa, romanien voidaan todeta asuneen melko hajautetusti ympäri Vantaata, vaikka asunnot keskittyivät pääasiassa köyhemmän Itä-Vantaan puolelle.

6.3. Viranomaisten asenne ja romanien sopeutumattomuus

Riikka Tannerin Sosiaalhallitukselle vuonna 1986 laatimassa selvityksessä paljastui, että viranomaiset suhtautuivat mustalaiskulttuuriin käsitteenä varsin suopeasti. Kuitenkin kysyttäessä konkreettisista keinoista, joilla romanit voisivat itse parantaa asunto-olojaan, vastaukset eivät olleet kovin ymmärtäviä:

Useimmiten ne [vastaukset] olivat sävyltään 'pitäisi elää niin kuin muutkin' tai 'liikaa sukulaisvierailuja' tyyppisiä vastauksia. Toisaalta ollaan sitä mieltä, että vähemmistöillä on oikeus ja jopa velvollisuus säilyttää omaleimaisuutensa, mutta heti seuraavaksi ollaan ehdottamassa ankaria muutoksia jokapäiväisille elintavoille. Tämä kahden kulttuurin törmääminen on monissa tapauksissa aivan selvä ja välitön syy asuntotilanteen heikouteen tai asuntojen tiheästi toistuviin vaihtoihin. Ruokakunnat ovat saaneet häätöjä tai lähteneet itse asunnosta, koska ovat kokeneet painostuksen, rajoitukset ja epäystävällisyyden liian ahdistavina.³⁰⁸

Tannerin selvitys antaa kuvan siitä, että suomalaisen virkamiehistö suhtautui integraatioon ajatusentasolla myönteisesti, mutta käytännönratkaisuissa korostui halu assimiloida romanit osaksi valtaväestöä. Romanit tiedostettiin vähemmistöksi, jolla oli omia kulttuuritapoja. Tästä huolimatta virkamiehistö koki juuri mustalaiskulttuurin ongelmaksi arkipäiväisessä asuttamisessa, sillä kulttuurin nähtiin estävän sopeutuminen valtaväestön tapoihin.³⁰⁹ Vantaalaisten viranomaisten suhtautuminen romanien sopeuttamiseen noudattelee hyvin paljon Tannerin kuvailemaa kahtiajakoa. Toisaalta he pyrkivät huomioimaan romanien toiveet ja mustalaiskulttuurin toimintansa taustalla, mutta näkivät sopeuttamisen ongelmallisena juuri mustalaiskulttuurin vuoksi.

Mustalaiskulttuurin huomioimisesta ja kunnioituksesta kertoo esimerkiksi Helsingin maalaiskunnan asuntotoimiston vuoden 1971 toiminta. Asuntotoimisto oli kiinnostunut asuttamaan romaniruokakunnan asuntoon, jonka tuli sijaita kerrostalon ensimmäisessä kerroksessa.³¹⁰ Se, että asunto-

³⁰⁸ Tanner 1986, 21.

³⁰⁹ Sama suhtautumistapa toistuu Suomessa maailmansotien välisen ajan ”arkipäiväisessä” juutalaisvastaisuudessa. Kuten romanienkin kohdalla, juutalaisten kohtaamat ongelmat ja jopa juutalaisiin kohdistettu viha johtuivat juutalaisista itsestään, heidän kulttuuristaan, ominaistavoistaan ja kansallisesta erikoisluonteestaan. Ekholm & Muir 2011, 31.

³¹⁰ Ben Grassin Helsingin Asuntokeskuskunta Hakalle lähettämä kirje 25.8.1971. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

toimisto vaati asuntoa juuri ensimmäisestä kerroksesta, viittaa mustalaiskulttuurin tuntemukseen. Mustalaiskulttuurissa koetaan, että lattia jonka yli kävellään, tulee epäpuhtaaksi. Näin ollen yläkerrassa oleskelevat nuoremmat ihmiset ”saastuttavat” vanhemmat alakerrassa oleskelevat ihmiset. Tästä syystä romaniperhe ei voi asua ylemmissä kerroksissa, jos heidän alapuolellaan asuu vanhempia ihmisiä.³¹¹

Toisaalta Kastisen seminaaritutkielman mukaan Kämpin työryhmä koki suurimpana asuttamisen ongelmana ”mustalaisten yhteistyöhaluttomuuden”. Kastinen kuvailee yhteistyöhaluttomuutta tarkemmin seuraavalla tavalla: ”mustalaisväestöön kuuluva henkilö toimittaa asuntotoimistoon puutteellisen asuntohakemuksen, on siihen kuuluvia liitteitä pyydettyä useaan otteeseen ja silloinkin ne toimitetaan hyvin vastahakoisesti”.³¹² Kastisen seminaaritutkielmassa korostuu näin romanien ”yhteistyöhaluttomuus” eli sopeutumattomuus viranomaisten käytäntöihin, vaikka syy saattoi olla kyvyssä ja osaamisessa täyttää asuntohakemuksia odotetulla tavalla tai jopa luku- ja kirjoitustaidottomuudessa. Kastinen on seminaaritutkielmassaan haastatellut Marja-Liisa Kämppiä, joka toteaa: ”hankalimpia asiakkaita ovat mustalaiset, joilla ei ole minkäänlaista koulutusta eikä kokemusta työelämästä”.³¹³

Tapaus kuvastaa romanien asuttamiseen liittynyttä yleistä ristiriitaa: politiikka tähtäsi kouluttamattoman ja monin tavoin syrjäytyneen vähemmistön sopeuttamiseen parempien asuntojen avulla, mutta käytännössä asunnonsaanti saattoi kuitenkin olla kiinni juuri tarpeellisesta sivistyksellisestä tasosta, kuten kirjoitustaidosta.

Vantaalaisten viranomaisten asennoitumisesta kertoo myös se, kuinka Kastinen kuvaa romaneja asuttamisen kohteina:

Mustalaisille on hyvin vaikea hankkia heitä tyydyttävä asunto. Suurin osa mustalaisista haluaa asua omakotitalossa Tikkurilan keskustassa, mihin Vantaan kaupungilla jo pelkästään taloudellisesti ei ole mahdollisuuksia. Kaupungin hankkimat omakotitalot sijaitsevat hieman syrjässä taajamista, minkä vuoksi asukkaiden hankkiminen näihin taloihin on ollut pulmallista. Työryhmä on sen vuoksi päättänyt, että mikäli perhe ei ota vastaan tarjottua asuntoa, ei sillä katsota olevan ensisijaista asunnontarvetta.³¹⁴

---

³¹¹ Pirttilahti 2000, 18–19; Huttu 2005, 346–349.

³¹² Kastinen 1979, 6.

³¹³ Kastinen 1979, 6.

³¹⁴ Kastinen 1979, 6.

Kastisen seminaaritutkielmassa romanit muodostavat vaativan vähemmistön. ”Suurin osa” haluaa vuokraomakotitalon Tikkurilan keskustasta, mihin kaupungin varat eivät riitä. Kun romaneille tarjotaan omakotitaloa ”hieman syrjästä”, ne eivät kelpaa. Väite asuntojen kelpaamattomuudesta romaneille tuntuu liioitellulta, sillä työryhmän vuosien 1976–1981 suunnitelmissa ilmeni ainoastaan yksi tapaus, jossa romanit eivät suostuneet ottamaan vastaan kaupungin tarjoamaa vuokraaloa. Toisaalta Kastinen toteaa, että vaihtuvuus vuokrakerrostaloasunnoissa oli ”vilkasta”.³¹⁵

Kastinen nostaa esille myös romanien aggressiivisen käytöksen asuttamista vaikeuttaneena tekijänä. Esimerkkinä tästä Kastinen nostaa Marja-Liisa Kämpin pahoinpitelyn vuoden 1978 loppupuolella. Tätä pahoinpitelytapausta ei selitetä Kastisen työssä tai työryhmän tuottamissa papereissa sen enempää.³¹⁶

Vaikka Kämpin työryhmän suhtautumisen vaikutuksia romanien asuttamiseen ja sopeuttamistavoitteisiin on vaikea todentaa, ne eivät varmasti olleet yhdentekeviä lopputuloksen kannalta. Toisaalta työryhmän vääristelemtä selvitykset viittaavat, ettei romanien asuttamista koettu niin tärkeäksi kuin Asuntohallituksessa tai mustalaisasiain neuvottelukunnassa olisi toivottu. Kämpin työryhmän jakamat asenteet eivät kuitenkaan olleet poikkeuksellisia 1970–1980-lukujen Suomessa. Valtiotason romanipolitiikkaa koskevissa selvityksissä 1980-luvulta lähtien korostetaan ymmärtämättömyyttä romanien ja valtaväestön virkamiesten välillä ja tämän vaikutuksia toteutettavaan politiikkaan.³¹⁷

Monet mustalaiskulttuurin³¹⁸ tavat ovat sellaisia, että ne ovat luoneet valtaväestön kulttuuria edustaneiden virkamiesten näkökulmasta haasteita romanien sopeuttamiselle 1970-luvun kunnissa. Mustalaiskulttuuriin liittyvät traditiot ja käsitykset aiheuttivat monissa tapauksissa ”konkreettisia välittömiä ongelmia ja väärinymmärryksiä”.³¹⁹ Malla Pirttilahti on laatinut vuonna 2000 Ympäristöministeriölle oppaan *Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa*. Hän on oppaassaan selventänyt niitä mustalaiskulttuuriin liittyviä tapoja, jotka liittyvät erityisesti asumiseen ja ovat tuottaneet

---

³¹⁵ Vantaan mustalaisväestön asunto-oloja koskevat selvitykset ja suunnitelmat vuosilta 1976–1981.

Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

³¹⁶ Kastinen 1979, 6.

³¹⁷ Muun muassa: Mustalaisasian neuvottelukunnan selvitys ”Mustalaiset vähemmistönä suomalaisessa yhteiskunnassa” 1981, 30–54; Tanner 1986, 11–14; Paulus 1996, 16–17; Pirttilahti 2000.

³¹⁸ Mustalaiskulttuuria on lähestyttävä kuten kaikkia muitakin kulttuureja Mikko Lehtosen sanoin ”suhteiden kimppuna”. Lehtonen 2009, 109–115; Lehtonen 2004, 9–27. Mustalaiskulttuurin kohdalla tämä kuitenkin unohtuu. Etenkin suomalaisen mustalaiskulttuurin on pitkään nähty edustavan alkuperäisyyttä. Eimerkiksi Vehmas 1961, 170–175.

Kulttuurin luonteesta ja sen hybridisyydestä lue myös Hall 2003a, 95–117; Pulma 2005b, 454–457.

³¹⁹ Tanner 1986, 11–12.

erimielisyyttä ja kiistoja kerrostalojen eri asujien kesken. Mustalaiskulttuurissa on esimerkiksi valtaväestön kulttuurista eroavat puhtaustavat, joihin liittyy myös vaatteiden puhtaus. Romaninai-selle on kunniakysymys, että hänen perheensä jäsenten vaatteet ovat puhtaat ja siistit. Romanit myös pesevät eri-ikäisten ja eri vaatteet erikseen, eivätkä kuivata niitä yhdessä. Näistä syistä romanit käyttävät paljon kerrostalojen yhteisiä pesutupia, mikä on herättänyt eripuraa naapurustossa.³²⁰

Myöskään mustalaiskulttuurin suhtautuminen kuolemaan – perhettä kohdanneen kuolemantapaauksen jälkeen halutaan usein muuttaa pois asunnosta, jossa on asuttu ennen kuolemantapausta – ei sopinut yhteen sen tavoitteen kanssa, että romanit asuisivat 30 vuotta erityislainoitetussa asunnossa. Nämä valtaväestöstä eroavat tavat saattoivat aiheuttaa sen, etteivät romanit ottaneet vastaan asuntoa tai hylkäsivät sen.³²¹ Romanien näkökulmasta tämä saattoi olla täysin rationaalista omien kulttuurisäännösten noudattamista, kun virkamiehet kokivat sen ”yhteistyöhaluttomuutena”.

Norma Montesino on tuonut esille, että Ruotsissa 1970-luvulla luodut poliittiset ja sosiaaliset suhteet edesauttoivat romanien ja viranomaisten vuorovaikutusta, mutta todellinen dialogi näiden kahden osapuolen välillä alkoi vasta 1980-luvulla. Tämän jälkeen suhteessa on tapahtunut myönteistä kehitystä, kuten esimerkiksi se, että ruotsinkielessä on siirrytty käyttämään sanaa ”*Rom*” halventavan sanan ”*zigenare*” tilalla. Tästä huolimatta Montesinon mukaan paikallistasolla asenteet ja käytöstavat muuttuivat hyvin hitaasti, ja laajassa mittakaavassa romaniväestöä kohdeltiin ja heistä keskusteltiin vuoden 2001 Ruotsissa edelleen samalla tavalla kuin 100 vuotta aikaisemmin.³²²

6.4. Ei romaneja vantaalaisten takapihoille

Oman haasteensa romanien sopeuttamiseen tähdänneelle politiikalle loi kaupunkilaisten taholta tullut vastustus romanien asuttamista ja sitä hoitanutta työryhmää kohtaan eli niin kutsuttu Nimby-ilmio (Not in my backyard).³²³ Timo Kopomaa ja Lasse Peltonen kuvaavat nimby-ilmioilla viitat-

³²⁰ Pirttilahti 2000, 15. Pesutupien käytön aiheuttamista riidoista mm. Trankell 1973, 21–34.

³²¹ Myös vainajan tavarat hävitetään, koska romanit eivät jaksakaan elää ”jatkuvan surun ja muistutuksen keskellä”. Pirttilahti 2000, 19–20.

³²² Montesino 2001, 6–7. Montesinon tulkintaa tukee Ilkka Pauluksen selvityksen tulokset, joiden mukaan asuntoviranomaisten ja romanien välillä oli ennakkoluuloja ja ristiriitoja vielä 1990-luvun puolivälissä. Paulus 1996, 29–30.

³²³ Vaikka Nimby-käsite esiintyi tietyvästi ensimmäisen kerran julkisuudessa Yhdysvalloissa vuonna 1980 ydinvoimakiistaan liittyen, on se ilmiönä vanhempi. Nimby-kiistojen monimuotoisuus näkyy mm. siinä, että on mahdotonta määrittellä sisältävätkö ne enemmän edistyksellistä vai taantumuksellista toimintaa: Ovatko asukkaat kiistoissa aktiivi-

tavan yleensä asukkaiden tai asukasyhdistysten asenteisiin ja toimintaan, joilla vastustetaan paikallisesti ei-toivottujen toimintojen ja rakentamisen sijoittamista omaan naapurustoon tai lähialueelle. Hankkeiden vastustajat ajattelevat tyypillisesti, että haittoja aiheuttavat hankkeet voidaan hyväksyä missä tahansa muualla, muttei omassa lähiympäristössä.³²⁴

Nimby-ilmiö on yhteydessä turvallisuuden tunteeseen ja vieraudenpelkoon. Yleinen turvallisuudentunne ei kuitenkaan Kopomaan ja Peltosen mukaan kasva asukasryhmiä ja -luokkia eriyttämällä eikä valvontateknologiaa lisäämällä, vaan tällä saattaa olla täysin vastakkainen seuraus ennakkoluulojen lisääntyessä. Nimby-kiistoissa on tyypillisesti mukana useamman henkilön aktiivinen ryhmä, jossa on pari avainhenkilöä. Suurin osa alueen asukkaista on usein ”puolueettomia”, eivätkä ota kantaa puolesta tai vastaan. Useimmiten löytyy myös ”kannattajien” joukko, joka hyväksyy hankkeen, mutta jättäytyy hiljaiseksi naapurisovun säilyttämisen vuoksi. Tiedotusvälineet painottavat usein uutisoinnissaan kiistan piirteitä yhteisymmärryksen tai kannatuksen sijaan. Lähes kaikki sosiaalisen asuntotuotannon hankkeet kohtaavat jonkinlaista paikallista vastustusta.³²⁵

Edellä olen kuvannut, kuinka valtiotason hyvinvointipolitiikka on ulotettu koskemaan romanivähemmistöä. On kuitenkin muistettava, että hyvinvointivaltion kannatuspohja ja yhteiskunnallisten tulosiirtojen hyväksyntä vaihtelivat suuresti yksilöiden kesken. Vaikka suomalaisten kannatus hyvinvointivaltion sosiaaliturvalle ja -palveluille säilyi mielipidemittauksissa pitkään korkeana, mielipiteet jakaantuivat siitä, kuinka uudelleenjakavaa sosiaaliturvan ja verotuksen tuli olla. Lisäksi vähävaraisiin kohdistunut myötätunto oli asennemittauksissa hyvin valikoivaa. Raija Julkunen mukaan kansalaismielipiteessä köyhät eroteltiin ”kunniallisiin” ja ”kunniattomiin”, ja pelko sosiaalipummauksesta oli yleinen.³²⁶ Tämä mahdollinen ristiriita valtion ajaman hyvinvointivaltio- ja paikallistason ajattelun välillä korostuu myös romanipolitiikassa. Romanit koettiin tutkielmani perusteella ”toisina”, jolloin solidaarisuusraja erotti heidät kantaväestöstä.

---

sia ja rehellisiä kansalaisia vai itsekkäitä kansalaisyhteiskunnan vihollisia? Lasse Peltonen varoittaa nimby-käsitteen käytöstä, koska nimittämällä ilmiötä nimbyksi sisällytetään ilmiön tulkintaan oletuksia konfliktin luonteesta. Tällöin konfliktin syynä näyttyy helposti nurkkakuntaisuus ja itsekkyyys, ja kaupunkisuunnittelijat ja viranomaiset edustavat useimmiten konfliktin rationaalista puolta. Kopomaa & Peltonen 2008, 9–17; Peltonen 2008, 186–190. Itse näen käsitteen käytön riskistä huolimatta perustelluksi, sillä romanien asuttamisen herättämä vastarinta 1970-luvun Vantaalla täyttää monella tapaa nimbylle annetut määritelmät.

³²⁴ Kopomaa & Peltonen 2008, 9.

³²⁵ Kopomaa & Peltonen 2008, 18–20.

³²⁶ Julkunen 1993, 142–148. Julkunen esittelee Stefan Svallforsin tulkinnan, jonka mukaan hyvinvointivaltiota koskevassa kamppailussa vastakkain eivät olekaan eturyhmät intresseineen, vaan tulkinnat samasta todellisuudesta.

Myös vantaalaiset vastustivat ajoittain romanien asuttamista omaan naapurustoonsa. Valtionavustuksen vuosilta 1970–1973 ei oman lähdeaineistoni pohjalta ole havaittavissa nimby-kiistoja. Sen sijaan erityisasuntolainain vuosilta nousee useampi tapaus, ja suurin keskustelu asian ympärillä käytiin vuonna 1979. Romanien muutolla naapuriin nähtiin vastustajien puheenvuoroissa olevan erilaisia seurauksia. Yhtenä syynä nostettiin esiin taloudelliset seuraukset romanien naapureille. Näissä tapauksissa keskustelua herätti romanien asuttaminen omistusasuntoihin, joissa monet naapurit omistivat itse asuntonsa, mutta romanit olivat talossa vuokralla kaupungin omistamissa asunnoissa. Keskustelussa nousi esille, ettei romaneista ole mitään muuta haittaa kuin se, että omistusasunnon hinta laskee, koska mahdolliset muuttajat eivät halua ostaa asuntoa romaninaapureilla. Toisena teemana esiin nousivat romanien aiheuttamat järjestyshäiriöt. Romanien koettiin laskevan alueen turvallisuutta ja lisäävän rikollisuutta ja aiheuttavan muuta häiriötä. Romanit nähtiin rasistisesti³²⁷ epäsosiaalisiksi ryhmäksi ja uhkaksi. Kolmanneksi perusteluksi erottautui vetoaminen romanien lapsenomaisuuteen, jolloin romaneiden ei nähty selviävän haasteellisemmista asuinoloista tai elämästä vilkkaiden kulkuväylien varrella.

Keväällä 1977 eräs Koivukylän kaupunginosassa sijaitseva asunto-osakeyhtiö valitti kaupungin aikeista ostaa osakeyhtiön asunto-osake romanien tarpeisiin. Valituksessa vedottiin kaupungin päätöksen olevan ”epäoikeudenmukainen” ja ”epätarkoituksenmukainen”. Asuntolautakunta vastasi valitukseen, että asunto-osakeyhtiön valitus on jätetty liian myöhään, ja tämän vuoksi sitä ei tutkittaisi ollenkaan. Näin ollen kyseinen asunto päättyi kaupungin omistukseen ja romanien käyttöön vuonna 1978.³²⁸

Romanivastaisuutta ja nimby-ilmiötä ylläpidettiin paikallislehdistössä. Helmikuussa 1979 Pääkaupunki-lehden Vantaan painoksessa julkaistiin toimittaja Erkki Pällin kirjoittama juttu *Naapurissa asuu mustalaisia!*. Uutinen kertoo vantaalaisen perheen vaikeuksista myydä perheelle pieneksi käynyt asunto Vantaan Simonkalliossa, sillä asunnon seinänaapurissa asuu yksinhuoltajaro-

---

³²⁷ Rasismi on kiistanalainen käsite. Itse tarkoitan rasismilla syrjintää, joka perustuu syrjittävän rotuun, etniseen alkuperään, rodullistettuun kulttuuriin tai rodullistettuun uskontoon. Näen, että rasismi on sosialisaation kautta omaksuttu tapa, joka on myös yhteiskunnallinen ongelma. Yhteisön jäsenet, tässä tapauksessa osa vantaalaisista, ovat omaksuneet rasistisen kulttuurin, kielen ja käytöksen omassa yhteisössään. Vesa Puurosen mukaan rasismi voidaan jakaa neljään alakäsitteeseen: vanha rasismi, uusrasismi, rakenteellinen rasismi ja arkipäivän rasismi. Vantaalaisten tavasta kohdella romaneja on eroteltavissa vanharasistisia piirteitä, joiden mukaan rotu määrää siihen kuuluvien yksilöiden ominaisuudet, mutta erityisen vahvana käytöksessä näyttäytyvät rakenteellinen ja arkipäivän rasismi. Rakenteellisessa rasimissa romanit suljetaan instituutioiden, kuten asuinyhdistysten ja naapuruston ulkopuolelle, arkipäivän rasimissa romanit asetetaan arkipäiväisessä kanssakäymisessä epätasa-arvoiseen asemaan. Puuronen 2011, 52–63.

³²⁸ ”Asunto oy Paimenkatu 14:n hallituksen osakehuoneiston kauppaa koskeva valitus 3539/625.972/77/SH/MV”; ”Vantaan kaupungissa olevat romanasunnot 15.8.1988”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

maniäiti ja hänen lapsensa. Uutisen mukaan kukaan ei tunnu haluavan muuttaa romanien naapuriin ja myös kaupunki on kieltäytynyt ostamasta asuntoa. Toimittaja ottaa uutisensa lopuksi kantaa kaupungin harjoittamaan romanipolitiikkaan ja samaistaa romaniperheen sosiaaliturvan varassa elävään alkoholistiperheeseen.

Itse kukin voi mennä tässä vaiheessa itseensä ja pohtia omia tuntemuksiaan siinä tilanteessa, jos hiellä ja vaivalla hankitun omistusasunnon seinän taakse sijoitettaisiinkin yhteiskunnan varoin vaikkapa joku sosiaaliturvan varassa elävä alkoholistiperhe. Mitä silloin tapahtuisi?³²⁹

Pällin uutinen sai ikään kuin jatkoa Pääkaupunki-lehden yleisökirjoituspalstalla. Maaliskuuussa 1979 nimimerkillä *Huomatkaa asian ydin!* toiminut kirjoittaja kysyi Vantaan kaupungin asuntotoimistolta, miksi Vantaan kaupunki vuokraa romaneille asuntoja arava-osaketalosta. Kirjoittaja oli huolissaan oman asuntonsa myyntihinnan laskusta: ”On selvää, että myymisen tullessa ajankohtaiseksi, voi kaupat jäädä tekemättä, kun ostajat huomaavat talossa asustavan mustalaisia”. Kirjoittajan mielestä on väärin osakkeenomistajia kohtaan, että heidän kotitalostaan tehdään ”vuokrakasarmi”.³³⁰ Kirjoittaja käyttämä *vuokrakasarmi* viittaa 1940–1950-luvun lähiörakentamisen ympärillä liikkuneeseen keskusteluun, jossa pelättiin lähiöiden muuttuvan ainoastaan elämiin tarkoitetuiksi kasarmeiksi, joissa kadotetaan luonnonläheisyys ja viihtyvyys.³³¹

Kirjoittaja ottaa kantaa romanien asuntotilanteeseen toteamalla kirjoituksensa lopuksi ”[t]oki mustalaisillekin kunnan asuntoja, vaan ei omistustalosta!”³³² Hänen kirjoituksensa mukaan romanien asuntokysymys tulee kyllä ratkaista, mutta niin, ettei romaneja asuteta hänen taloonsa. Kirjoittaja ilmiselvästi haluaa tehdä eron vuokratalojen ja omistustalojen kesken, ja romanit kuuluvat hänen mielestään vuokrataloihin. Mielipiteensä kirjoittaja perustelee taloudellisesta näkökulmasta. Hänestä romanien asuminen omistustaloissa vähentää talosta asunnon ostaneiden sijoituksen arvoa.

Vantaan kaupungin asuntotoimisto vastasi nimimerkin *Huomatkaa asian ydin!* kysymykseen toteamalla, että kaupunki on velvoitettu parantamaan romanien asunto-olot tyydyttävälle tasolle. Kaupunki on pyrkinyt hankkimaan romaneille asuntoja omakotitaloista, mutta ”kohtuullisenkuntoiset ja varustetasoltaan sopivat” asunnot ovat hankintakustannuksiltaan niin korkeita, ettei Asuntohallitus ole lainoittanut niiden hankintaa. Tästä syystä kaupunki on hankkinut asuntoja kerrostaloista ja lain asettamien ”rajoitusten sekä määrärahojen” vuoksi asuntoja on ”jouduttu” hankki-

³²⁹ ”Naapurissa asuu mustalaisia!”, Pääkaupunki 7.2.1979.

³³⁰ ”Kysymys Vantaan kaupungin asuntotoimistolle”, Pääkaupunki 21.3.1979.

³³¹ Hurme 1991, 82–85.

³³² ”Kysymys Vantaan kaupungin asuntotoimistolle”, Pääkaupunki 21.3.1979.

maan juuri aravaosaketaloista. Asuntotoimisto toteaa tiedostavansa ikävät kokemukset niin romaneille kuin ”talon muille asukkaille”, joita on seurannut romanien asuttamisesta kerrostaloihin. Tästä johtuen kaupunki on asuttanut romaneja aravaosaketaloihin ainoastaan silloin, kun muualta ei ole asuntoja saatu. ”Viime vuonna esimerkiksi ei hankittu yhtään kerrostalovuokra-asuntoa kyseiseen tarkoitukseen”.³³³ Tämä väite ei tosin pitänyt täysin paikkaansa, sillä vuonna 1978 Vantaan kaupunki asutti erityisasuntolainalla kaksi romaniperhettä, joista toinen kerrostalokaksioon Koivukylään.³³⁴

Asuntotoimisto siirtää ikään kuin vastuun harjoittamastaan asuntopolitiikasta valtion hartioille. Laki velvoittaa kaupungin parantamaan romanien asunto-oloja. Tällöin saa kuvan, ettei asuntoja hankittaisi romaneille siksi, että se olisi sosiaalisesti tarkoituksenmukaista, vaan korostetaan lain velvoittavuutta. Tämän kaltaisten diskurssien käyttö ei ole mitenkään tavatonta viranomaisten taholta. Mira Hirvonen on pro gradu -tutkielmassaan osoittanut, että suomalaisessa 2000-luvun viranomaiskeskustelussa Romanian romaneihin liittyen korostuu kerjäläisten muodostama uhka. Kerjäläisyys näyttäytyy Suomelle negatiivisena asiana. Tällöin viranomaiset puhuvat muun muassa ”kerjäläistulvasta”. Rinnastamalla kerjäläiset ikävään ja hallitsemattomaan luonnonilmiöön viranomaiset korostavat omia rajoitteitaan toimia kerjäläisten suhteen. Viranomaistaho painottaa, että kerjäläisten tulo Suomeen johtuu EU:sta ja ihmisten vapaasta liikkuvuudesta, ja tällöin ongelmaa ei voida Suomesta käsin ratkaista.³³⁵ Samoin kuin 1970-luvun Vantaalla, viranomaiset siirtävät vastuun muualle myös 2000-luvun Suomessa. 1970-luvun retoriikassa se siirrettiin valtiolle ja 2000-luvulla EU:lle. Molemmissa tapauksissa politiikkaa käytännöntasolla toteuttavat viranomaiset antoivat sellaisen kuvan, etteivät heidän valtansa ja resurssinsa riitä ongelman ratkaisemiseen.

Marraskuussa 1979 Vantaan Alueuutiset julkaisi uutisen *Vaaralalaiset eivät halua mustalaisia*, jonka mukaan Vaaralan kaupunginosan asukkaat eivät halua kaupungin sijoittavan omistamiinsa kiinteistöihin romaneja. Uutisen mukaan vaaralalaiset toivovat, että asuntoihin sijoitettaisiin ”sosiaaliasenteiltaan sopivat perheet”. Uutisessa kerrotaan Vaaralan olevan rauhallinen kyläyhteisö, jossa asuu paljon vanhuksia. Lisäksi piha-alueiden ja teiden valaistus on alueella huonoa. Koska

---

³³³ Vantaan kaupungin asuntotoimiston toimistopäällikön Risto Koivunoksen kirje Pääkaupunki-lehden toimitukseen 6.4.1979. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

³³⁴ ”Vantaan kaupungissa olevat romanasunnnot”, Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

³³⁵ Hirvonen 2009, 51–58.

alueella on paljon asuttamattomia tontteja ja metsää ja ainoastaan yksi puhelinkioski, virkavallan saapuminen kestää kauan ”järjestyshäiriön mahdollisesti sattuessa”.

Tämän kaiken tarkoituksena on osoittaa, ettemme halua kotiympäristöömme minkäänlaista epäsosiaalista ainesta... Samoin on otettava huomioon vuokrattavan asunnon kunto ja varustetaso sekä sen sijainti aivan Lahdentien tuntumassa. Tämä edellyttää asukkailta erityistä omatoimisuutta ja kykyä huolehtia perheestään.³³⁶

Uutinen ei nosta ketään yksittäistä vaaralalaista esille, vaan antaa ymmärtää, että kaikki vaaralalaiset olisivat yhtenäisenä rintamana samaa mieltä ja vastustamassa romaneja. Vaaralalaiset ovat myös uutisen mukaan keränneet adressia vastustaakseen romanien asuttamista kaupungin kiinteistöihin.³³⁷ Uutisen sävy on rasistinen, sillä romaneista annetaan epäsosiaalinen ja rikollinen kuva. Jos romaneja muuttaa kaupunginosaan, sen rauhallinen kyläyhteisö särkyä, eikä vanhuksien ole turvallista enää liikkua ulkona pimeän aikaan. Uutinen antaa romaneista myös avuttoman kuvan, koska se kyseenalaistaa heidän pärjäämisensä aivan ”Lahdentien tuntumassa”. Uutisessa annetaan ymmärtää, että romaneilta puuttuu ”omatoimisuutta” ja ”kykyä huolehtia itsestään”, joita muilta alueella asuvilta tuntuu löytyvän.

Kaupunkilaisten painostus toimi ainakin osittain. Marja-Liisa Kämppi totesi samana vuonna Vaarala-tapauksen kanssa, että työryhmän toiminnan ”vaikeutena” on kaupunkilaisten vastustus. Kastinen kirjoittaa:

Kun lähiseudun asukkaat kuulevat, että kaupunki on hankkimassa omakotitaloa heidän naapuristaan mustalaisten käyttöön, he tekevät valituksen asiasta. Kerrostalojen hankkimisessa on sama ongelma: asukkaat eivät tahdo mustalaisia naapurikseen. Lisäksi on todettu, että mustalaiset eivät tule toimeen kerrostaloasunnoissa.³³⁸

Työryhmä koki kaupunkilaisten syrjinnän ongelmana, mutta ei kokenut voivansa vaikuttaa asiaan millään tavoin. Aivan kuin kaupunkilaisten syrjintä olisi ymmärrettävää. Kuvaavaa on myös, että työryhmässä ajateltiin, että romanit eivät tule sopeutumaan kerrostaloihin. Ristiriitatilanteissa syy oli automaattisesti romaneissa, mutta lain vuoksi virkamiehet olivat velvollisia toteuttamaan asuttamispolitiikkaa, eikä paikallisten asukkaiden vastustus tuottanut juurikaan tulosta. Varmasti osalle romaneista oli vaikeaa sopeutua kerrostalojen sääntöihin, jotka saattoivat olla kerrostalosta ja isännöitsijästä riippuen erittäin tiukat. Tämä ei kuitenkaan ollut yksistään romaneihin kohdistuva ongelma, vaan yleinen myös valtaväestön keskuudessa. Asuntopolitiikkaa tutkineen Anneli Jun-

³³⁶ ”Vaaralalaiset eivät halua mustalaisia”, Vantaan Alueuutiset 21.11.1979.

³³⁷ ”Vaaralalaiset eivät halua mustalaisia”, Vantaan Alueuutiset 21.11.1979.

³³⁸ Kastinen 1979, 11.

ton mukaan kerrostalojen yhteissäännöt koettiin yleisesti vapautta rajoittaviksi.³³⁹ Taustalla saattaa olla siis yleinen lähiökerrostaloissa vallinnut ongelma, mutta romanit joutuivat vähemmistönä helposti leimatuiksi.

Vaaralalaisten reaktiot romaneja kohtaan eivät olleet poikkeus aikakaudellaan. Vuosina 1972–1973 Mustalaisiasiain neuvottelukunta esitteli romanien asuttamiseen liittyviä ongelmakohtia ja sovitteli erimielisyyksiä muun muassa Joensuussa, Mikkelissä, Oulussa ja Tohmajärvellä.³⁴⁰ Väinö Lindberg puolestaan muistelee erityisasuntolainain vuosia ja sitä, kuinka hän mustalaisiasiain neuvottelukunnan jäsenenä yhdessä Voitto Ahlgrenin kanssa kiersi kunnissa tarjoten valtion tukea romanien asunto-olojen parantamiseksi:

Kunnat olivat hyvin nihkeitä. Asenteet ja ennakkoluulot olivat lujassa. Mustalaisia ei haluttu kuntaan asumaan, ja monen mielestä paras romani oli se, joka ei jää paikoilleen. Monet päättäjät katsoivat, että romaniväestön vaikeudet olivat heidän omaa syytään.³⁴¹

Eräs hyvin dokumentoitu paikallistason konfliktitapaus aikakauden romanipolitiikan ympäriltä löytyy Tukholman yliopiston kasvatustieteen professori Arne Trankellin kuvailemana kirjasta *Kvarteret Flisan*. Trankell kuvaa, kuinka viranomaisten asuttama suomalainen romaniperhe ajautui konfliktiin uusien naapureidensa kanssa. Tapaus kuvastaa hyvin asuttamispolitiikan kohtaamia ongelmia, mutta myös mahdollisia konfliktitilanteen ratkaisumalleja, joita esimerkiksi Vantaalla ei hyödynnetty.

Aspin perhe muutti Flisaniin joulukuussa 1970, ja jo parin viikon kuluttua puolet Aspien 41 naapurista lähetti ensimmäisen kantelukirjeen uusista naapureistaan. Vuosien 1970 ja 1971 aikana lähetettyjen kantelukirjeiden sisällöt muistuttivat pitkälti vaaralalaisten vastaavaa, ja niissä korostuivat niin ikään ennakkoluulot. Flisanilaiset kuvailivat naapuruston olleen ennen rauhallinen ja viihtyisä ja asukkaiden olevan rehellisiä, mutta romaniperheen ujuttaneen käärmeen paratiisiin ja osoittavan sopeutumisongelmia yhteisöön. Naapurusto näki, että paikkakunnalle oli jo asutettu tarpeeksi ”sosiaalitapauksia”. Naapurien mukaan Aspin perheen lapset kiusasivat naapuruston toisia lapsia, varastivat heidän lelujaan ja rikkoivat taloyhtiön omaisuutta, jolloin toiset lapset eivät kyenneet leikkimään pihalla ilman aikuisen valvontaa. Pian myös Aspien suomalaiset sukulai-

---

³³⁹ Juntto 1990, 286.

³⁴⁰ Mustalaisiasiain neuvottelukunnan kokousmuistiot 1973, 7186/051/71; Saapuneet ja lähetetyt asiakirjat 1972, Mustalaisiasiain neuvottelukunta, no 7186/051/71, RONK, STM.

³⁴¹ Lindberg & Putkonen 2012, 74–75.

set saapuivat pihapiiriin, mikä lisäsi epäjärjestystä. Romanit myös koputtelivat naapureiden oville kaupitellakseen tai lainatakseen jotakin, ja varasivat pyykkituvan usein itselleen.³⁴²

Konflikti yltyi, ja huhtikuussa 1971 lääninhallitus vaati rouva Aspia lähettämään kirjallisen selonteon häätömääräyksen uhalla. Kevään aikana tiedot konfliktista kantautuivat suomalaisten romanien asemaa Ruotsissa tutkineen Gunni Nordströmin korviin ja hän oli yhteydessä myös rouva Aspiin. Nordström vetosi kuntaan muistuttaen, että konfliktissa on aina kaksi osapuolta. Hänen kunnalle lähettämänsä kirjeen mukaan Asp ei ollut vaarallinen ja mahdollisista virheistä voisi huomauttaa myös ystävällisesti. Nordström myös huomauttaa, että asuntoyhtiön tulisi tietää, että ruotsalaisessa naapurustossa syntyy helposti ”hysteriaa”, kun ulkomaalaiset käyttäytyvät totutusta poikkeavalla tavalla.³⁴³

Nordströmin kirjeellä oli vaikutusta, ja kunnan sosiaalitoimisto järjesti professori Arne Trankellin isännöimän keskustelutilaisuuden Aspien ”asuntokysymyksen” ympärille. Naapuruston väki lähetti ennen tapaamista kirjeen, jossa he kyseenalaistivat Trankellin roolin keskustelutilaisuudessa ja kiistivät samalla, että kyseessä olisi ollut rasismiin liittyvä konflikti. Perheet myös uhkasivat muuttaa pois Flisanista, mikäli romaniperhettä ei häädettäisi. Keskustelutilaisuudessa käytettiin monenlaisia puheenvuoroja puolin ja toisin, mutta tilanne ei ratkennut.³⁴⁴

Keskustelutilaisuuden jälkeen Trankell vieraili tutkimusapulaistensa kanssa eri osapuolien luona pyrkien saamaan heidät kertomaan omat näkökulmansa tapahtuneeseen. Keskusteluiden pohjalta korostui, että konfliktiin oli turha etsiä yhtä syyllistä: syytä oli niin naapureiden ennakkoluuloissa kuin romaniperheen aiheuttamassa häiriössä naapureilleen. Syyllisiksi olisi Trankellin mukaan halutessaan voinut osoittaa myös kunnan sosiaalitoimen, sisäministeriön, Suomen romanipolitiikan, joka ajoi romanit muuttamaan Ruotsiin, Pohjoismaiden Neuvoston ja YK:n.³⁴⁵

Keskustellessaan Aspien naapureiden kanssa Trankellille hahmottui, että naapureita ärsytti ennen kaikkea tapa, jolla asuttamisen suhteen toimittiin. Perheen naapuri totesi:

---

³⁴² Trankell on muuttanut sekä tapahtumapaikan nimen Flisan että perheiden nimet (tässä Asp) tunnistamattomiksi. Trankell 1973, 21–28; 469–473.

³⁴³ Trankell 1973, 29–30.

³⁴⁴ Trankell 1973, 30–46; 469–473.

³⁴⁵ Trankell 1973, 472–473.

Om man hade frågat oss och bett oss hjälpa till och gett oss den information som hade kunnat ges så hade nog saken utvecklats på ett helt annat sätt. Då hade vi kunnat ha mycket större fördragsamhet.³⁴⁶

Naapurisopu ei palautunut Flisanissa, ja Aspien perhe asutettiin uuteen naapurustoon lokakuussa 1971. Uusi tilanne antoi kuitenkin mahdollisuuden sosiaaliselle kokeilulle, jossa Trankell tutkimusporukoineen hyödynsi Flisanissa oppimaansa. He kiersivät Aspien uudet naapurit ennen muuttoa ja kertoivat heille romaniperheen tulevasta muutosta ja puhuivat avoimesti Flisanin konfliktista. He myös pyysivät naapureilta apua naapurisovun säilyttämiseksi. Muuton jälkeen tutkijat vierailivat naapureiden luona kolmeen eri otteeseen tarkkaillakseen tapahtumien kulkua.³⁴⁷ Tapa toimi ainakin osan kohdalla, kuten erään naapurin toteamuksesta voidaan päätellä:

Jag tycker det är så kul att man kan hjälpa den här familjen bara genom att uppföra sig som en människa... bara genom att låta bli att vara jävlig helt enkelt.³⁴⁸

Ilman ongelmia ei tästäkään asuttamistilanteesta selvitty, mutta kaiken kaikkiaan asiat loksahtelivat paikoilleen melko hyvin. Romaniperheen äiti huolehti siitä, että perhe noudatti taloyhtiön sääntöjä, eikä sukulaisia tullut aluksi sankoin joukoin vierailulle. Naapurit puolestaan eivät päästäneet valloilleen ennakkoluulojaan, vaan sietivät kärsivällisemmin vastoinkäymiset. Osa naapureista tutustui romaniperheeseen, jolloin myös vuorovaikutus romanien ja muiden perheiden välillä helpottui ja ongelmista voitiin keskustella ilman niiden eskaloitumista suuriksi kriiseiksi.³⁴⁹

Trankell kuitenkin korostaa, etteivät Flisanin kriisi tai myöhempi sopeutuminen olleet kumpikaan tapahtumia laboratorioympäristössä, minkä vuoksi tapauksien pohjalta ei voida luoda yleispätevää mallia asuttamisen onnistumiseen tai kriisien ratkaisemiseen. Taustalla vaikuttivat niin monet muuttajat, ettei niitä kaikkia voisi yksinkertaisesti ennakoida. Trankell kuitenkin näkee tapaustutkimuksensa antavan myös yleisiä ohjenuoria niin romanipolitiikalle kuin ihmisten toiminnalle yleisesti.³⁵⁰ Hän summaa tapauksen opetuksen olevan ihmisten huomioiminen ja kunnioitus:

Dessutom lär oss projektet den inte oviktiga läxan att människor har behov av att bli respekterade, och att de vill att den oro de känner ska tas på allvar. De behöver någon som lyssnar på dem, och de vill att de människor som har ansvaret ska höra på dem och visa dem det intresse, som deras bekymmer motiverar. Då de inte upplever denna respekt, upphör deras lojalitet.³⁵¹

---

³⁴⁶ Trankell 1973, 473.

³⁴⁷ Trankell 1973, 473–476.

³⁴⁸ Trankell 1973, 476.

³⁴⁹ Trankell 1973, 477–480.

³⁵⁰ Trankell 1973, 473–480.

³⁵¹ Trankell 1973, 480.

Vaikka Trankellin tapaustutkimuksen pohjalta ei voida antaa suoraa vastausta siihen, kuinka Vantaalla olisi *pitänyt* toimia, se antaa mahdollisuuden pohtia, millaisia vaihtoehtoja toiminnalla oli. Romanian asuttamisesta vastanneiden viranomaisten tuottaman lähdeaineiston pohjalta vaikuttaa siltä, että kriisitilanteissa tyydyttiin kirjeenvaihtoon median välityksellä. Tilanne ei Vantaalla kuitenkaan tietävästi eskaloitunut milloinkaan Flisanin kokoiseksi kriisiksi. Silti Trankellin tekemän työn perusteella voidaan nähdä, että ihmisten sopeutuminen kulttuurieroihin voi olla kiinni niinkin yksinkertaisesta asioista kuin kunnioituksesta ja eri osapuolten näkemysten kuuntelusta ja huomioidmisesta.

6.5. Onnistuttiinko romanien sopeuttamisessa?

Romanien sopeuttamisen onnistuneisuutta voidaan lähestyä identifikaation näkökulmasta. Camilla Nordberg osoittaa väitöskirjassaan, että suomalaiset romaniaktiivit korostavat suomalaista identiteettiään ja kuulumistaan suomalaiseen kansakuntaan erottaen itsensä samalla esimerkiksi turvapaikanhakijoina maahan tulevista muiden maiden romaneista. Suomalaiset romanit korostavat yhteistä historiaa muiden suomalaisten kanssa ja osallistumisella toiseen maailmansotaan on tässä merkittävä rooli. Myös uskonnolla ja suomen kielellä on tärkeä merkitys identifikaation kannalta. Suomen romanien tuntema solidaarisuus kansallisvaltioiden rajat ylittävää romanikansaa kohtaan on toissijaista verrattuna suomalaiseen kansallisvaltioon samaistumiseen. Tämän seurauksena romaniaktiivit eivät ole juuri tukeneet kansainvälistä romaniliikettä, vaan ovat pyrkineet ajamaan asiaansa kansallisvaltion puitteissa.³⁵² Mikko Lehtosen ja Anu Koivusen mukaan tämänkaltainen identifikaatio on mahdollista vain eronteon kautta, jolloin identifioituminen suomalaisuuteen edellyttää paitsi kansakunnan ulkoisia myös sen sisäisiä ”toisia”³⁵³. Suomen romanien tapauksessa sisäisinä toisina toimivat muun muassa Romanian romanit, ulkoisina toisina puolestaan kansainvälinen romaniliike.

Nordbergin tutkimustulokset antavat ymmärtää, että suomalainen romani- ja hyvinvointivaltio politiikka onnistui sopeuttamispyrkimyksissään varsin hyvin ainakin identifikaation tasolla. Vantaalaisten romanien kohdalla ei ole tehty identifikaatiokyselyjä tai tutkimuksia, mutta voidaan olettaa, että vantaalaisten romanien samaistuminen Suomen kansallisvaltioon noudattaa Nordbergin väitöskirjassaan saamia yleisempiä tutkimustuloksia. Toisaalta Raino Vehmas on tutkinut romanien kansallista samaistumista ennen romaneihin kohdistettua hyvinvointivaltio politiikkaa 1960-

³⁵² Nordberg 2007, 68–69; Friman-Korpela 2014, 40. Suomalaisen romanien suhtautumisesta Romanian romaneihin 2010-luvulla mm. Roth 2012, 33–36.

³⁵³ Lehtonen & Koivunen 2011, 28.

luvulla, ja jo tuolloin 61 prosenttia tutkimuksen kohteena olleista romaneista samaistui ensisijaisti Suomen kansallisvaltioon. Ainoastaan 12 prosenttia näki romanit ensisijaiseksi samaistumisryhmäkseen.³⁵⁴ On siis erittäin vaikea määrittellä missä määrin identifikoituminen Suomen kansallisvaltioon on seurausta romaneihin kohdistetusta hyvinvointivaltiopolitiikasta ja kuinka paljon tähän ovat vaikuttaneet muut asiat, kuten esimerkiksi Suomen syrjäinen maantieteellinen sijainti, joka rajoitti kiertelevän elintavan lähinnä yhden kansallisvaltion rajojen sisäpuolelle.

Yhtenä keinona vantaalaisen sopeuttamisen onnistumisen arvioimiselle voidaan käyttää romanien siirtymistä pois heille osoitetuista asunnoista. Tällöin hahmotetaan, kuinka hyvin asuttamisessa onnistuttiin sopeuttamaan romaneja tietyille paikkakunnalle tai ainakin tiettyihin asuntoihin. On syytä kuitenkin huomioida, että poismuuttamisen syyt voivat olla muut kuin sopeutumiseen liittyvät. Ihmisten tarve tietynkokoisille asunnoille vaihtelee elämän aikana perheeseen ja elämäntilanteiden muuttuessa. Poismuuttaminenkaan ei tarkoita, että perhe muuttaisi kauaksi vanhasta kodistaan.

Valtionavustuksen ja erityisasuntolainan avulla vuosina 1970–1981 hankituista 19 vuokra-asunnosta 17 oli vuonna 1988 tehdyn selvityksen mukaan yhä romanien käytössä. Yhden asunnon kaupunki oli lunastanut itselleen ja se oli ”vanhusten käytössä”, ja yksi asunto oli lunastettu asuntoyhtiön haltuun. Henkilökohtaisella asuntolainalla lainotetuista 16 asunnosta kolme oli siirtynyt pois romanikäytöstä. Verrattaessa lukuja Suomen vastaaviin havaitaan poistuman olleen paljon vähäisempää Vantaalla. Monet Suomen romaneista joutuivat luopumaan melko nopeasti erityisasuntolainotetusta omistusasunnostaan joko taloudellisten tai kulttuuristen syiden vuoksi. Vuoteen 1988 mennessä poistuma romanien omistusasuntojen kohdalla oli jopa 49 prosenttia. Suurimmas-
sa osassa tapauksia asunto oli myyty eteenpäin. Kunnallisten vuokra-asuntojen kohdalla poistuma oli 20 prosenttia. Näistä vuokra-asunnoista suurin osa oli osoitettu lääninhallituksen luvalla jonkun toisen asuttavaksi.³⁵⁵

Syyt asunnosta luopumiselle olivat useimmiten taloudelliset ja kulttuuriset, mutta myös asuntojen huono kunto. 1980-luvun lopulla valtionavustuksella hankituista 140 asunnosta romanien käytössä oli 90 eli noin 64 prosenttia. Avustuksen avulla hankitut asunnot olivat poistuneet romanien käytöstä pitkälti juuri huonon kunnan vuoksi. Asunnot vastasivat hankintahetkellä 1970-luvun alun

---

³⁵⁴ Vehmas 1961, 184–223.

³⁵⁵ ”Taulukko 3. Mustalaisväestön erityisasuntolainalla lainoitettujen asuntojen poistuma – alustavat tiedot”. 5.5.1988; ”Vantaan kaupungissa olevat romanasunnnot 15.8.1988”. Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto; Tanner 1986, 7.

”tydyttävää” tasoa, jolloin 1980-luvun loppuun mennessä ne olivat osittain varustetasoltaan ja kunnoltaan jo huonoja.³⁵⁶

Sopeuttamisen onnistumista voidaan tarkastella myös pidemmällä aikavälillä. Ilkka Paulus kokosi ympäristöministeriölle selvityksen romanien asuntotilanteesta 1990-luvun puolivälissä. Selvityksestä paljastuu, että taloudellisesti heikko asema ja asuntomarkkinoilla tapahtuva syrjintä muodostuivat romanien sopeuttamisen ongelmaksi 1990-luvun alussa. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole leikkiä jälkiviisasta, vaan osoittaa romanien asuntotilanteen vertailulla, millaisia sopeuttamisiongelmiä romanien kohdalla koettiin 15 vuotta erityisasuntolainain päätymisen jälkeen.

Vuokra-asuntojen suhteellinen osuus asuntokannasta väheni vuoden 1950 40 prosentista 25 prosenttiin vuoteen 1990 mennessä. 1990-luvun taloudellinen lama tyrehtyi omistusasuntomarkkinat, jolloin kysyntä siirtyi suppeille vuokra-asuntomarkkinoille. Tilanne huononsi vähävaraisten kilpailuasemaa maksukykyä painottavilla asuntomarkkinoilla, jolloin etenkin romanien mahdollisuudet kohtuullisen asunnon hankintaan huononivat. Romanit myös luopuivat lamavuosina henkilökohtaisella erityisasuntolainalla hankkimistaan omistusasunnoista pääasiassa taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Uudeksi omistajaksi tuli pääsääntöisesti muu kuin romaniväestöön kuuluva henkilö. Lisäksi maksurästejä oli joka kolmannen erityisasuntolainan kohdalla. Paulus toteaa selvityksessään, että omistusasunnot ja vapaarahoitteiset vuokra-asunnot ovat romanien saavuttamattomissa korkean hintatason ja takuuvaatimusten vuoksi. Tämän vuoksi romaniväestö oli muuta väestöä riippuvaisempi yhteiskunnan tuesta ja julkisista arava-vuokra-asunnoista.³⁵⁷

Erityisasuntolainan turvin kuntien hankkimista 193 vuokra-asunnosta oli vuonna 1996 romanien käytössä yhä jäljellä 140³⁵⁸ lainoitettua asuntoa. Jälkikäteen tarkasteltuna Valtiokonttorin edustajat pitivät erityisasuntolainoitettuja kuntien vuokra-asuntoja parempana ratkaisuna romanien asuntotilanteen järjestämiseksi, ja pienestä kokonaisuudesta huolimatta niiden avulla kyettiin hoitamaan romanien asuttaminen ”kohtuullisen hyvin” myös 1990-luvun puolivälissä. Omistusasuntojen lainoitusta puolestaan ei nähty Valtiokonttorin edustajien näkökulmasta onnistuneena ratkaisuna romaniruokakuntien taloudellisista resursseista johtuen.³⁵⁹

---

³⁵⁶ Sosiaalihuollituksen kirje Asuntohallitukselle 11.2.1988 ”Mustalaisväestön valtionavustusasunnot”. Asuntoviraston/Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.

³⁵⁷ Paulus 1996, 15–17, 31–

³⁵⁸ Asumiskäytössä oli 170 asuntoa, mutta 30 asuntoa eivät olleet romanien käytössä.

³⁵⁹ Paulus 1996, 32–35.

Paulus nostaa myös esille, että romanien asunnonsaantia vaikeutti niin vapaarahoitteisilla kuin aravavuokra-asuntojen asukasvalinnoissakin romaniväestön syrjintä.³⁶⁰ Viimeistään 1990-luvun alussa törmättiin siis mustalaisasiain neuvottelukunnan hyvin tiedostamaan ongelmaan, jonka mukaan romanien sopeuttaminen ei onnistuisi vain asuntopoliittisilla toimenpiteillä, vaan vaatisi onnistuakseen suuremman yhteiskunnallisen muutoksen niin romanien taloudellisessa tilanteessa kuin yhteiskunnan asenteissakin eli rakenteellisen rasismien poistamisen.

Vesa Puuronen kirjoittaa, että vaikka instituutioita säätelevät lait eivät itsessään olisi rasisistisia, instituutioiden toimintaan voi liittyä prosesseja, joiden tuloksena toiset ryhmät joutuvat toisia heikompaan asemaan. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että monikulttuurisissa yhteiskunnissa tasaverstaisten mahdollisuuksien tarjoaminen on usein lainsäädännön ja instituutioiden toiminnan lähtökohta, mutta silti etnisiin vähemmistöihin kuuluvilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia menestyä työmarkkinoilla. Tällöin rasismien kitkemiseksi ei riitä, että yhteiskunnan arvot muuttuvat ja lainsäädännön lähtökohdaksi otetaan rasismien vastustaminen, kuten romanipolitiikan osalta kävi 1960-luvun loppupuolella. Lainsäädäntö laitetaan täytäntöön julkisissa laitoksissa ja yksityisissä yrityksissä, joilla on oma historiansa ja tapansa toimia. Tällöin yhteiskunnallinen ymmärrys rasisminvastaisuudesta ei vielä poista rakenteellista rasismia käytännöntason toiminnasta.³⁶¹ Tästä näkökulmasta romanien sopeuttamisen esteeksi nousi instituutioiden sisälle rakentunut rasismi. Vaikka romanit olivat lain edessä tasa-arvoisessa asemassa valtaväestön kanssa, eri instituutioiden toimintatavat ylläpitivät eriarvoisuutta.

---

³⁶⁰ Paulus 1996, 15–17, 27–30.

³⁶¹ Puuronen 2011, 59–60.

7. LOPUKSI

Vuosien 1970–1981 vantaalainen romanipolitiikka ja romanien asuttaminen kuuluivat erottamattomasti osaksi valtiollista romani- ja hyvinvointivaltiopolitiikkaa. Romanipolitiikalla on Suomessa pitkät perinteet, mutta valtiotasolla romanipolitiikassa tapahtui selkeä muutos 1960-luvun loppupuoliskolla. Tarkasteleman asuttamispolitiikka olisi tuskin alkanut kunnallistasolla ilman valtion ohjausta. Poliitiikan tavoitteet tulivat aikakauden valtiojohtoisuuden mukaisesti pitkälti saneltuna: vuoden 1970 valtionavustuksessa ohjeistettiin tarkasti, kenelle tuki tuli kohdentaa ja vuoden 1975 erityisasuntolainalaissa puolestaan asuttamistoimenpiteitä ohjeistettiin ja valvottiin hyvinkin tarkasti Asuntohallituksen toimesta. Tästä huolimatta kunnallistason toiminta oli omaleimaista, ja vantaalaisen romanipolitiikan toteuttaminen rakentui monin paikoin paikallisten viranomaisten toiminnan varaan.

Vantaa oli osana pääkaupunkiseutua kunnallisen romanien asuttamisen pioneereja. Ensimmäiset selvitykset romanien asunto-oloista laadittiin 1960-luvun lopulla ja toiminta lähti rivakasti käyntiin vuonna 1970. Ensimmäisinä valtionavustuksen vuosina Vantaalle myönnettiin suhteessa huomattavasti enemmän tukea kuin kunnassa asui romaneja. Asuttamisen vauhti kuitenkin tasoittui, ja valtionavustuksen viimeisinä vuosina Vantaalla ei haettu laisinkaan valtiontukea. Yhteensä Vantaalla asutettiin vuosina 1970–1973 seitsemän romaniruokakuntaa, tarkoittaen että viisi prosenttia kaikista Suomessa asutetuista romaniruokakunnista oli vantaalaisia. Kaiken kaikkiaan Suomessa asuneista romaneista kaksi prosenttia asui Vantaalla. Vaikka asetus valtionavustuksesta oli jo lähtökohdiltaan väliaikaisratkaisu, loi se kuitenkin kunnalliselle romanipolitiikalle pohjan, jonka varaan esimerkiksi Vantaalla myöhempää toimintaa lähdettiin rakentamaan.

Vuonna 1975 säädetty erityisasuntolainalaki velvoitti kunnat parantamaan romanien asunto-olot tyydyttävälle tasolle, ja lain ohjeistus vei kunnallisen asuttamisen systemaattisempaan suuntaan, jolla pyrittiin parantamaan kokonaisvaltaisemmin romanien asunto-oloja. Vantaalla romanien asuttaminen siirtyi Marja-Liisa Kämpin työryhmän alaisuuteen. Työryhmän tulokset olivat varsin kaksijakoiset. Työryhmän suunnittelemissa romanien vuokra-asuntoihin asuttamisista ainoastaan 31 prosenttia toteutui. Erityisasuntolainalla toteutettu kunnallinen asuttaminen kohdistui neljännekseen vantaalaisista romaniruokakunnista. Mikäli mukaan lasketaan erityisasuntolainalla hankitut omistusasunnot, Marja-Liisa Kämpin työryhmän toimintavuosina erityisasuntolainalaki kosketi lähes 60 prosenttia vantaalaisista romaniruokakunnista. Kun tarkasteluväliksi asetetaan vuodet

1970–1981, kosketti asuttaminen jopa 73 prosenttia vantaalaisista romaniruokakunnista. Tässä valossa romanien asuttamisen voidaan katsoa olleen varsin kattavaa.

Tutkimustulosteni mukaan vantaalaisessa romanien asuttamisessa olivat samanaikaisesti sekä pyrkimys tasa-arvoon että pyrkimys romanien sopeuttamiseen. Nämä molemmat pyrkimykset määräytyivät jo valtiontason romanipolitiikassa ja lainsäädännössä. Olen tarkastellut molempia pyrkimyksiä usealta eri kantilta ja havainnut, ettei näiden pyrkimysten saavuttaminen ollut romanipolitiikkaa suorittaneiden viranomaisten tärkein prioriteetti. Kunnallistasolla keskityttiin monin paikoin toteuttamaan valtion ohjeistusta omista lähtökohdista, jolloin asuttamistoimet kohdistuivat lain ohjeistuksesta huolimatta hyväosaisille romaneille, joiden kanssa oli helpompi asioida. Tämä yleisty erityisasuntolain lain voimassaolon loppupuolella. Todennäköistä on, että huolimatta lain sosiaalisuutta korostaneista piirteistä, olivat lukutaitoiset ja paremmin yhteiskuntaan ja palkkatyöhön sopeutuneet romanit paremmassa asemassa hakiessaan lainaa. Vantaalaiset viranomaiset kokivat romanien yhteistyöhaluttomuuden suurimpana asuttamisen esteenä, millä he viittasivat juuri puutteellisesti täytettyihin hakemuksiin. Kun viranomaiset joutuivat ajoittain perustelemaan harjoittamaansa politiikkaa, he vetosivat lain velvoitukseen, mikä kuvastaa, ettei romanien asuttamisen tarvetta nähty yhtä merkityksellisenä kuntatasolla kuin millaisena se näyttäytyi valtiotasolla.

Nämä kaksi tarkasteltavaa kunnallisen hyvinvointivaltiopolitiikan piirrettä eivät ole ainoat tarkastelukulmat vantaalaisen romanipolitiikan hahmottamiseen. Yhtäläillä ilmiötä voisi lähestyä esimerkiksi tarkastelemalla valtio–kunta-suhdetta, analysoimalla romanipolitiikkaa osana muuta vantaalaista kunnallispolitiikkaa tai tutkimalla romanipolitiikkaa toteuttaneiden viranomaisten ja politiikan kohteena olleiden romanien kokemuksia liittyen asuttamispolitiikkaan. Tämä vaatisi tosin tutkimuskysymyksen uudelleen määrittelyä ja osin erilaista lähdeaineistoa. Historiantutkimus pitää sisällään kuitenkin aina valintoja, eikä tutkimuskysymys voi tarkastella ilmiötä kaikenkattavasti. Kunnallispolitiikkaa tutkittaessa törmää nopeasti siihen tosiasiaan, että kuntien tehtävien laajennuttua hyvinvointivaltion rakentamisen myötä myös lähdeaineiston määrä on kasvanut valtavasti, minkä seurauksena täytyy tutkijan valita tutkimuksensa painopistealueet.³⁶²

Kun vantaalaista romanipolitiikkaa tarkastellaan tasa-arvopyrkimysten näkökulmasta, sosiaalisuutta korostaneet sanavalinnat olivat yleisiä politiikan perusteluita kunnallisen romanipolitiikan alkaessa vuonna 1970. Nämä kuitenkin vähenevät sitä mukaa, kun politiikka ja asuttaminen kehiti-

---

³⁶² Ahtiainen, Tervonen & Teräs 2010, 19.

tyvät tehokkaammiksi. Kämpin työryhmän suunnitelmissa pyrittiin kylläkin huomioimaan yksinhuoltajat, invalidit tai poikkeuksellisen huonoissa asuinoloissa asuneet. Kokonaisuutena tämä viitanee siihen, että harjoitettu politiikka arkipäiväistyi suorituksiksi, jolloin sen perustelua ei välttämättä edes mietitty tai kyseenalaistettu. Silti on huomioitava, että vantaalaiset viranomaiset tuottamassaan lähdeaineistossa eivät totea suoraan, että romanit tulisi saattaa tasa-arvoiseen asemaan muiden kuntalaisten kanssa, mikä oli valtakunnallisen romanipolitiikan suuri tavoite. Vantaalaisten viranomaisten tuottamat tekstit maalaavat romanipolitiikasta pikemminkin kuvaa sosiaalisena köyhänapuna kuin osana universaalia hyvinvointivaltiopolitiikkaa.

Politiikan – kunnallisten viranomaisten teksteistä huolimatta – sisältämät tasa-arvopyrkimykset tuottivat tulosta, ja vantaalaisten romanien asunto-olot paranivat vuosina 1969–1981 merkittävästi. Vuonna 1969 Helsingin maalaiskunnan alueella asuneista 28 romaniruokakunnasta 90 prosenttia oli paremman asunnon tarpeessa. Vuonna 1981 Marja-Liisa Kämpin vantaalaisten romanien asuttamisesta vastanneen työryhmän mukaan kunnan alueella asuvista 48 ruokakunnasta lähes 94 prosenttia oli ”tydyttävällä” tasolla. Keskiwertovantaalaiseen verrattuna romanit olivat viranomaiselvitysten näkökulmasta lähes saavuttaneet tasavertaiset asunto-olot 1970-luvun loppuun tultaessa. Vaikka yleinen vaurastuminen, asumistason kohentuminen ja universaalien hyvinvointivaltion kehittyminen vaikuttivat myös romaneihin, ei voida sivuuttaa sitä, että romanien asuttaminen kohdistui suoraan jopa 73 prosenttiin vantaalaisista romaniruokakunnista. Epäsuorasti asuttamispolitiikan vaikutus kohdentui tavalla tai toisella kaikkiin vantaalaisiin romaneihin. Vaikka tutkielmani lähdeaineisto ei mahdollista kattavaa vertailua toisiin kuntiin, vaikuttaa vantaalainen romanipolitiikka monin paikoin onnistuneelta.

Romanipolitiikan taustalla oli vahva pyrkimys romanien integroimiseen osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Vantaalla romanien sopeuttamiseen tähdättiin muun muassa hajauttamalla heidät asumaan kunnan eri osiin. Hajauttaminen oli 1970-luvun alussa selkeästi esillä viranomaisten käytämissä puheenvuoroissa, mutta valtionavustusvuosina hajauttaminen ei konkretisoitunut käytännötasolla. Erityisasuntolainan vuosina 1976–1981 asiaa ei puolestaan pidetty esillä, mutta käytännön asuttamistoimenpiteissä hajauttaminen puolestaan näkyi enemmän kuin vuosina 1970–1973. Vaikka suuri osa romanien asunnoista hankittiin Itä-Vantaalta, ehkäisi kunnallistason romanipolitiikka romanikeskittymien muodostumista.

Sopeuttamisen esteenä kunnallistasolla olivat osittain niin paikallisten viranomaisten, romanien ja kuntalaisten asenteet romanipolitiikkaa kohtaan. Viranomaislähteet maalaavat kuvan vaativasta ja

yhteistyökyvyttömästä vähemmistöstä, jonka asuttaminen näyttäytyi romanien taloudellisten ongelmien, riittämättömän sivistyksen ja naapureiden vastustuksen johdosta erittäin haasteelliselta. Kämpin työryhmä koki erityisesti nimby-ilmiön toimintaansa rajoittavana. Lähdeaineisto antaa kuvan myös työryhmän asenteesta työtään kohtaan. Se ei pyrkinyt toimimaan konfliktitilanteiden ratkaisemiseksi, päinvastoin julkisissa kannanotoissaan viranomaisten tuntuivat osittain ymmärtävän kuntalaisten romaneihin kohdistamaa syrjintää. Myös Asuntohallituksen huomautukset vantaalaisten viranomaisten puutteellisesta toiminnasta, ja viranomaisten vääristeltyä tietoa sisältäneet selvitykset kertovat työryhmän asenteesta työtään kohtaan.

Sopeuttamisen onnistumista on vaikea todentaa, mutta romaneihin kohdistetun hyvinvointivaltio politiikan sopeuttamispyrkimysten voidaan tietyin varauksin katsoa onnistuneen. 2000-luvulla romanit identifikoituvat vahvasti suomalaiseen kansallisvaltioon. Vaikka suomalaisten romanien kansallisvaltioon idetnifikoitumisella on pitkät perinteet, on se vahvistunut hyvinvointivaltio politiikan myötä. Kun sopeuttamista tarkastellaan vuosien 1970–1981 asuttamisen pitkäkestoisuudella, havaitaan romanasuntojen poistuman olleen 1980-luvun loppupuolelle tullessa paljon vähäisempää Vantaalla kuin muualla Suomessa. Näin ollen päätelen asuttamisen taustalla olleen motiivin eli romanien sopeuttamisen tiettyyn naapurustoon onnistuneen Vantaalla melko hyvin.

Tutkielmani maalaa kuvan monivivahteisesta suomalaisesta kunnallistason romanipolitiikasta. Ilmiö ei ole yksiselitteinen kuvaus sosiaalipoliittisesta onnistumisesta tai tyystin sopeuttamiseen tähänneestä toiminnasta, vaan poliittinen toiminta käsitti samanaikaisesti useita eri tasoja, jotka saattoivat olla osittain ristiriidassa keskenään. Kunnan viranomaiset eivät lähdeaineiston perusteella suhtautuneet työhönsä intohimoisesti, eivätkä he juuri pyrkineet lieventämään romaneihin liitettyjä ennakkoluuloja tai heihin kohdistettua syrjintää, mutta tästä huolimatta vantaalainen romanipolitiikka toteutti valtiollisesta romanipolitiikasta kumpuavia tasa-arvo- ja sopeuttamispyrkimyksiä, onnistuessaan työssään valtakunnallisesti vertaillen melko hyvin.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET:

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA):

Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ry:n arkisto.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (STM):

Romaniasiaain neuvottelukunta 1968–1983 (RONK).

Tampereen kaupunginarkisto (TKA):

Mustalaistoimikunta 1972–1981.

Vantaan kaupunginarkisto:

Asuntovirasto/Asuntolautakunnanarkisto/Mb.

II PAINETUT LÄHTEET:

1. Lähdejulkaisut:

Komiteamietintö 1971: B 59. Mustalaisasiain neuvottelukunnan mietintö mustalaisväestön sosiaalisen aseman parantamisesta.

Komiteamietintö 1973: 82. Mustalaisväestön asunto-olojen kehittämistoimikunnan mietintö.

Suomen asetuskokoelmat 1970, 1972, 1975, 1976 ja 1980.

Suomen säädöskokoelmat 1975 ja II/1995.

Suomen tilastollinen vuosikirja (SVT) 1974. Tilastokeskus.

Tampereen kaupunginvaltuuston päätösluettelot vuonna 1974.

Vantaan kaupunginvaltuuston pöytäkirja 1976–1980.

2. Lehdistö

Helsingin Sanomat (HS), 29.10.1973, 8.5.2009.

Vantaa. Pääkaupunki- lehden Vantaan paikallispainos, 7.2.1979, 21.3.1979, 25.4.1979.

Vantaan Alueuutiset, 21.11.1979.

III INTERNET-LÄHTEET

'Folkshemstalet', Per Albin Hansson 18.1.1928. [<http://www.svenskatal.se/1928011-per-albin-hansson-folkhemstalet/>]. Luettu 2.12.2014.

'Kotimaisten kielten tutkimuskeskus': [<http://www.kotus.fi/index.phtml>] Luettu 6.4.2012.

'Kielitoimiston sanakirja MOT': [<http://helios.uta.fi:2080/mot/uta/netmot.exe>] Luettu 6.4.2012.

'Lazzarella, Suklaasydän ja Poika varjoiselta kujalta – Sanoittajalegenda Sauvo "Saukki" Puhtila on kuollut', Sauvo Puhtilan muistelmakirjoitus Ylen sivuilla 19.12.2014: [http://yle.fi/uutiset/lazzarella_suklaasydan_ja_poika_varjoiselta_kujalta_sanoittajalegenda_sauvo_saukki_puhtila_on_kuollut/7700147]. Luettu 19.2.2015.

'Musiikkituottajat IFPI Finland ry': [<http://www.ifpi.fi/tilastot/artistit/hortto+kaalo>] Luettu 19.2.2025.

'Nordean rahanarvonkerroin laskuri':

[<http://service.nordea.com/nordeaopenpages/fi/calculators/moneyValueCount.action>] Luettu 19.2.2015.

'POHTIVA – Poliittisten ohjelmien tietovaranto':

Keskustapuolueen yleisohjelma 1968:

[<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=keskyleis1968>]

Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma 1970:

[<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kokperiaate1970>]

'Yle Elävä arkisto':

Matti Putkonen haastattelu 18.12.1971:

http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/keikkapaikkojen_ovet_eivat_auenneet_hortto_kaalolle_ivaivatta_12191.html#media=12199]. Luettu 20.2.2015.

'Äänitearkisto':

[<http://www.aanitearkisto.fi/firs2/kappale.php?Id=Ei+kenenk%E4%E4n+l%E4himm%E4in>en]. Luettu 21.1.2015.

IV MUSIIKKILÄHTEET

Eppu Normaali, *Puhtoinen lähiöni*. Säv./sov: Mikko Syrjä, san: Mikko Saarela. Kappale julkaistu singlenä vuonna 1979 ja albumilla *Akun tehdas* vuonna 1980. Poko Rekords.

Hortto Kaalo, *Ei kenenkään lähimmäinen.*, Suom. Puhtila, Sauvo. Alkp. san ja säv. Garcia Digno. Kappale julkaistu albumilla *Hai Hortto Kaalot* vuonna 1972. Scandia.

V KIRJALLISUUS:

Abrams, Lynn, *Oral History Theory*. Routledge Taylor & Francis Group, 2010 New York.

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka, *Vantaan historia 1946–1977. Kasvua, yhteistyötä, hyvinvointia*. Vantaan kaupunki. Gummerus, 2002 Vantaa.

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka & Teräs, Kari (toim.), *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Vastapaino, Tampere. 2010

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka & Teräs, Kari, *Johdanto: Perinteen paino ja muutoksen paine paikallishistoriassa*. Teoksessa Ahtiainen, Tervonen ja Teräs 2010. 7–25.

Alasuutari, Pertti, *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Vastapaino, 1996 Tampere.

Allardt, Erik, *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. WSOY, 1976 Helsinki.

Anderson, Benedict, *Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Seventh impression). Verso, 1996 London.

Arffman, Kaarlo, *Hyvinvointivaltion synty ja kerjäämisen katoaminen Pohjoismaista*. Teoksessa Mäkinen ja Pessi 2009. 173–206.

Asp, Erkki, *Lappalaiset ja lappalaisuus*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C osa 2. 1965 Turun yliopisto.

Bergholm, Tapio, *Sopimusyhteiskunnan synty II. Hajaannuksesta tulopolitiikkaan*. Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto 1956–1969. Kustannusosakeyhtiö Otava, 2007 Helsinki.

Berman, Sheri, *The Primacy of Politics. Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*. 2006 Cambridge University Press.

Berry, John W., *Immigration and Integration: The Canadian Experience*. In Leong & Berry 2009.

Blomster, Risto, *Romanimusiikki rajojen vetäjänä ja yhteyksien luojana*. Teoksessa Pulma 2012. 290–374.

Byström, Mikael & Frohnert, Pär (ed.), *Reaching a State of Hope. Refugees, Immigrants and the Swedish Welfare State, 1930–2000*. Nordic Academic Press, 2013 Lund.

Brubaker, Rogers, *Etnisyys ilman ryhmiä*. Vastapaino, 2013 Tampere.

Dacyl, Janina W. (ed.), *Management of cultural pluralism in Europe*. A constitutive network meeting Gimo, Sweden, 12–15 March, 1995.

Dahlgren, Taina & Kortteinen Juha & Lång, K. J. & Pentikäinen, Merja & Scheinin, Martin (toim.), *Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa*. Ihmisoikeusliitto r.t.:n julkaisusarja n:o 4, 1996 Helsinki University Press.

Ekholm, Laura & Muir, Simo, *Isänmaasuhteen rakentaminen "kansallisten" nimien avulla. Helsingin juutalaisessa seurakunnassa tehdyt sukunimien vaihdot 1933–1944*. HAIK 1/2011. 29–47.

- Esping-Andersen, Gøsta, *The Three World of Welfare Capitalism*. Polity Press, 1990 Cambridge.
- Esping-Andersen, Gøsta, *The Making of a Social Democratic Welfare State*. In Misgeld, Molin and Åmark 1992. 35–66.
- Friman-Korpela, Sarita & Mäki, Anne-Mari (toim.), *Romanit toimijoina yhteiskunnassa. Romaniasiaian neuvottelukuna 50 vuotta -juhlajulkaisu*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2006:5.
- Friman-Korpela, Sarita, *Romanipolitiikasta romanien politiikkaan. Poliittisen asialistan ja toimijakonseption muutos 1900-luvun jälkipuoliskon Suomessa*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 513, 2014 Jyväskylän yliopisto.
- Gidlund, Gullan, *From Popular Movement to Political Party: Development of the Social Democratic Labor Party Organization*. In Misgeld & Molin & Åmark 1992. 97–130.
- Gustavsson, Sven & Runblom, Harald, *Language, Minority, Migration*. Centre for Multiethnic Research, 1995 Uppsala University.
- Haapala, Pertti (toim.), *Hyvinvointivaltio ja historian oikut*. Väki Voimakas 6, 1993 Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Haapala, Pertti, *Suomalaisen hyvinvointivaltion rakenneshistoria*. Teoksessa Haapala 1993. 6–24.
- Hako, Jukka (toim.), *Helsingin pitäjä 2014 Helsinge*. Vantaa-seura - Vandasällskapet ry, 2013.
- Hako, Jukka (toim.), *Helsingin pitäjä 2007 Helsinge*. Helsingin pitäjän kotiseutuyhdistys – Helsinges hembygdsförening ry, 2006.
- Hall, Stuart, *Kulttuuri, paikka, identiteetti*. Teoksessa Lehtonen ja Löytty 2003a. 85–128.
- Hall, Stuart, *Monikulttuurisuus*. Teoksessa Lehtonen ja Löytty 2003b. 233–281.
- Halmetoja, Raila & Pulma, Panu, *Suomen Mustalaisyhdistyksen synty*. Teoksessa Pulma, Panu 2012. 236–240.
- Hankonen, Johanna, *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisen asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Tammer-Paino Oy, 1994 Tampere.
- Hannikainen, Matti (toim.), *Työväestö ja hyvinvointi*. Väki Voimakas 27, 2014 Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Hannikainen, Matti (toim.), *Työväestön rajat*. Väki Voimakas 18. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2005.
- Haveri, Arto & Stenvall, Jari & Majoinen, Kaija (toim.), *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*. Acta nro 224, Suomen Kuntaliitto 2011.
- Hilson, Mary *The Nordic Model. Scandinavia since 1945*. Contemporary Worlds, 2008 Reaktion Books.
- Hirvonen, Mira, *Romanikerjäläisten uhka. Diskurssianalyttinen tutkimus kerjäläisyydestä vieranomaispuheissa ja verkkokeskustelussa*. Valtio-oppi, Poliittikan tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma 2009.
- Hirvonen, Sari, *Suunnitelmien summa. Helminauhaa Länsi-Vantaan sektorille*. Teoksessa Hako 2006. 44–73.
- Hobsbawm, Eric, *Nations and Nationalism since 1780. Programme, myth, reality* (2. Edition). 1992 Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Eric, *Äänimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914–1991)*. Vastapaino, 1999 Tampere.
- Holmila, Antero, *Jälleenrakentamisen narratiivit ja niiden muotoutuminen Suomen lehdistössä 1944–1945*. 2008 Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. Osoitteessa: [http://www.elore.fi/arkisto/2_08/2008/20080808.pdf] Luettu 19.3.2015.
- Hotakainen, Markus, *Suomen säähistoria*. Helsinki Kirjat oy, 2010 Helsinki.
- Huttu, Henna, *Romanien historia*. Teoksessa Isaksson ja Jokisalo 2005. 321–351.
- Hurme, Riitta, *Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen*. Finska Vetenskap-Societetens - Suomen Tiedeseura, 1991 Helsinki.
- Huttunen, Kari & Nordström-Holm, Gunni (toim.), *Mustalaiselämää*. Kustannusosakeyhtiö Tam-

- mi, 1969 Helsinki.
- Hyrkkänen, Markku, *Historiallinen ajattelu itseymmärryksen välineenä*. HAIK 3/2011. 254–266.
- Hyrkkänen, Markku, *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, 2002 Tampere.
- Hyrkkänen, Markku, *Historian merkityksen historia*. Teoksessa Heinonen et al 2002.
- Häkkinen, Antti, Pulma, Panu & Tervonen, Miika (toim.), *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. SKS, Historiallinen Arkisto 120, 2005 Helsinki.
- Häkkinen, Antti & Tervonen, Miika, *Johdanto: Vähemmistöt ja köyhyys, Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla*. Teoksessa Häkkinen, Pulma ja Tervonen 2005. 7–38.
- Häkkinen, Antti & Peltola, Jarmo, *Suomalaisen ”alaluokan” historiaa: köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000*. Teoksessa Häkkinen, Pulma ja Tervonen 2005. 39–94.
- Häkkinen, Antti, *Kiertäminen, kulkeminen ja muukalaisuuden kohtaaminen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maalaisyhteisöissä*. Teoksessa Häkkinen, Pulma ja Tervonen 2005. 225–262.
- Iduozee, Taina, *Etniset vähemmistöt ja kirjastot. Monikulttuurisuus Helsingin kaupunginkirjastossa. Informaatitutkimuksen sivuainetutkielma*, 1997 Tampere.
[<http://pandora.lib.hel.fi/julkaisut/tutkielma/>] Luettu 15.1.2014.
- Isaksson, Pekka & Jokisalo, Jouko (toim.), *Historian lisälehtiä. Suvaitsevaisuuden ongelma ja vähemmistöt kansallisessa historiassa*. Otavan Kirjapaino Oy, 2005 Helsinki.
- Johansson, Christina, *Beyond Swedish self-image. Discourses on migration and the nation-state in the late twentieth century*. In Byström and Frohnert 2013. 270–288.
- Jokisalo, Jouko (toim.), *Rasismi tieteessä ja politiikassa. Aate- ja oppihistoriallisia esseitä*. Vakeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 1/1996, Edita, Helsinki.
- Julkunen, Raija, *Onko se ohi nyt?*. Teoksessa Haapala 1993. 128–153.
- Juntto, Anneli, *Asuntokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan*. Valtion painatuskeskus, 1990 Helsinki.
- Kalela, Jorma, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, 2000 Helsinki.
- Kangas, Olli, *Politiikka ja sosiaaliturva Suomessa*. Teoksessa Mylly, Juhani (toim.) 2006. 189–366.
- Kastinen, Merja, *Mustalaisten asunto-olot Vantaalla*. Helsingin sihteeripisto J4/1, Seminaaritutkielma 1979.
- Keskinen, Suvi & Rastas, Anna & Tuori, Salla (toim.), *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Vastapaino, 2009 Tampere.
- Kettunen, Pauli, *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, 2008 Tampere.
- Kettunen, Pauli, *Pohjoismainen hyvinvointivaltio yhteiskunnan käsittämisen historiana*. Teoksessa Saari 2006a. 217–256.
- Kettunen, Pauli, *Kirkuvan harmaa vuosikymmen*. Työväentutkimus 2006b. 4–11.
- Kettunen, Pauli & Parikka Raimo & Suoranta, Anu (toim.), *Äänekäs kansa*. Väki Voimakas 8, 1996 Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Kiander, Jaakko, *Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 2001 Helsinki.
- Kirjo, Outi, *Tampereen venäläinen väestö vuosina 1918–1950. Etninen identiteetti ja sosiaaliset suhteet*. Teoksessa Häkkinen, Pulma ja Tervonen 2005. 342–366
- Koivunen, Anu & Lehtonen, Mikko (toim.), *Kuinka meitä kutsutaan? Kulttuuriset merkityskamppailut nyky-Suomessa*. Vastapaino, 2011 Tampere.
- Kopomaa, Timo & Peltonen, Lasse & Litmanen, Tapio (toim.), *Ei meidän pihallemme! : Paikalliset kiistat tilassa*. Gaudeamus, 2008 Helsinki University Press.
- Kopomaa, Timo & Peltonen, Lasse, *Johdanto*. Teoksessa Kopomaa, Peltonen & Litmanen 2008. 9–27.

- Kortteinen, Juhani, *Romanit ja muut perinteiset vähemmistömmme*. Teoksessa Dahlgren et al. 1996, 75–108.
- Kosonen, Pekka, *Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot. Yhdentymistä ja haajantumista*. Gaudeamus, 1995 Helsinki.
- Kosonen, Pekka, *Hyvinvointivaltion haasteet ja pohjoismaiset mallit*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 48, Vastapaino, 1987 Tampere.
- Kuusi, Pekka, *60-luvun sosiaalipolitiikka* (4.painos). Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6. WSOY, 1963 Helsinki.
- Laitinen-Kuikka, Sini, *Euroopan sosiaalinen malli – Gosta Esping-Andersen ja tulevaisuuden hyvinvointivaltio*. Teoksessa Saari 2005. 302–331.
- Lantto, Patrick, *Raising their Voices: The Sami Movement in Sweden and the Swedish Sami Policy, 1900–1960*. In Leete 2005. 203-234.
- Leete, Art (ed.), *The Northern Peoples and States: Changing Relationships*. 2005 Tartu University Press.
- Leong, Chan-Hoong & Berry, John W. (ed.), *Intercultural Relations in Asia. Migration and Work Effectiveness*. World Scientific Publishing Company, 2009 London.
- Lind, Armas, *Caleb – romanipojan evakkotaipale*. LIKE, 2010 Helsinki.
- Lindberg, Väinö & Putkonen, Tuovi, *Kärrypoluilta punaisille matoille*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1377, 2012 Helsinki.
- Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.), *Erilaisuus*. Vastapaino, 2003 Tampere.
- Lehtonen, Mikko, *Johdanto: Säiliöstä suhdekimppuun*. Teoksessa Lehtonen, Löytty ja Ruuska. 2004. 9–27.
- Lehtonen, Mikko, *Vieraus ja viisaus*. Teoksessa Lehtonen, Löytty ja Ruuska. 2004. 9–27.
- Lehtonen, Mikko, Löytty, Olli ja Ruuska, Petri (toim.), *Suomi toisin sanoen*. Vastapaino, 2004 Tampere.
- Lehtonen, Mikko, *Olen suomalainen (Io sono finlandese)*. 109–115. Teoksessa Keskinen, Suvi, Rastas, Anna ja Tuori, Salla 2009.
- Lehtonen, Mikko & Koivunen, Anu, *Miltä tuntuu todella? Arjen kulltturiset merkityskamppailut*. Teoksessa Koivunen ja Lehtonen 2011. 7–39.
- Löytty, Olli, *Suomeksi kerrottu kansakunta*. Teoksessa Lehtonen, Löytty ja Ruuska. 2004. 97–119.
- Löytty, Olli, *Meistä on moneksi*. Teoksessa Lehtonen, Löytty ja Ruuska. 2004. 221–245.
- Markkanen, Airi, Puurunen, Heini ja Saarinen, Aino (toim.), *Huomio! Romaneja tiellä*. LIKE, 2012 Helsinki.
- Miettunen, Katja-Maria, *Suomalaista 60-lukua luomassa. Muisteltu menneisyys ja sukupolvien rakentuminen muistelun ja tutkimuksen rajapinnalla*. HAIK 3/2011. 337–349.
- Misgeld, Klaus & Molin, Karl & Åmark, Klas (ed.), *Creating social democracy. A Century of the Social Democratic Labor Party in Sweden*. 1992 The Pennsylvania State University Press.
- Montesino, Norma, *The Gypsy Question and the Gypsy expert in Sweden*. 2001 Liverpool University Press.
- Mustalaisasiain neuvottelukunta, *Mustalaiset vähemmistönä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tietoa mustalaisuudesta ja yhteiskunnan palveluista*. 1981 Helsinki.
- Mustalaisasiain neuvottelukunta, *Mustalaisten sosiaalisista oloista 1969*. 1970 Valtion mustalaisasiain neuvottelukunta.
- Mylly, Juhani (toim.), *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Suomen eduskunta 100 vuotta*. Suomen eduskunta, 2006 Helsinki.
- Myrdal, Gunnar, *Beyond the Welfare State. Economic Planning in the Welfare States and its International Implications*. Gerald Duckworth & co. ltd, 1960 London.
- Mäkinen, Virpi ja Pessi, Anne Birgitta (toim.), *Kerjääminen eilen ja tänään. Historiallisia, oikeudellisia ja sosiaalipoliittisia näkökulmia kerjäämiseen*. Vastapaino, 2009 Tampere.

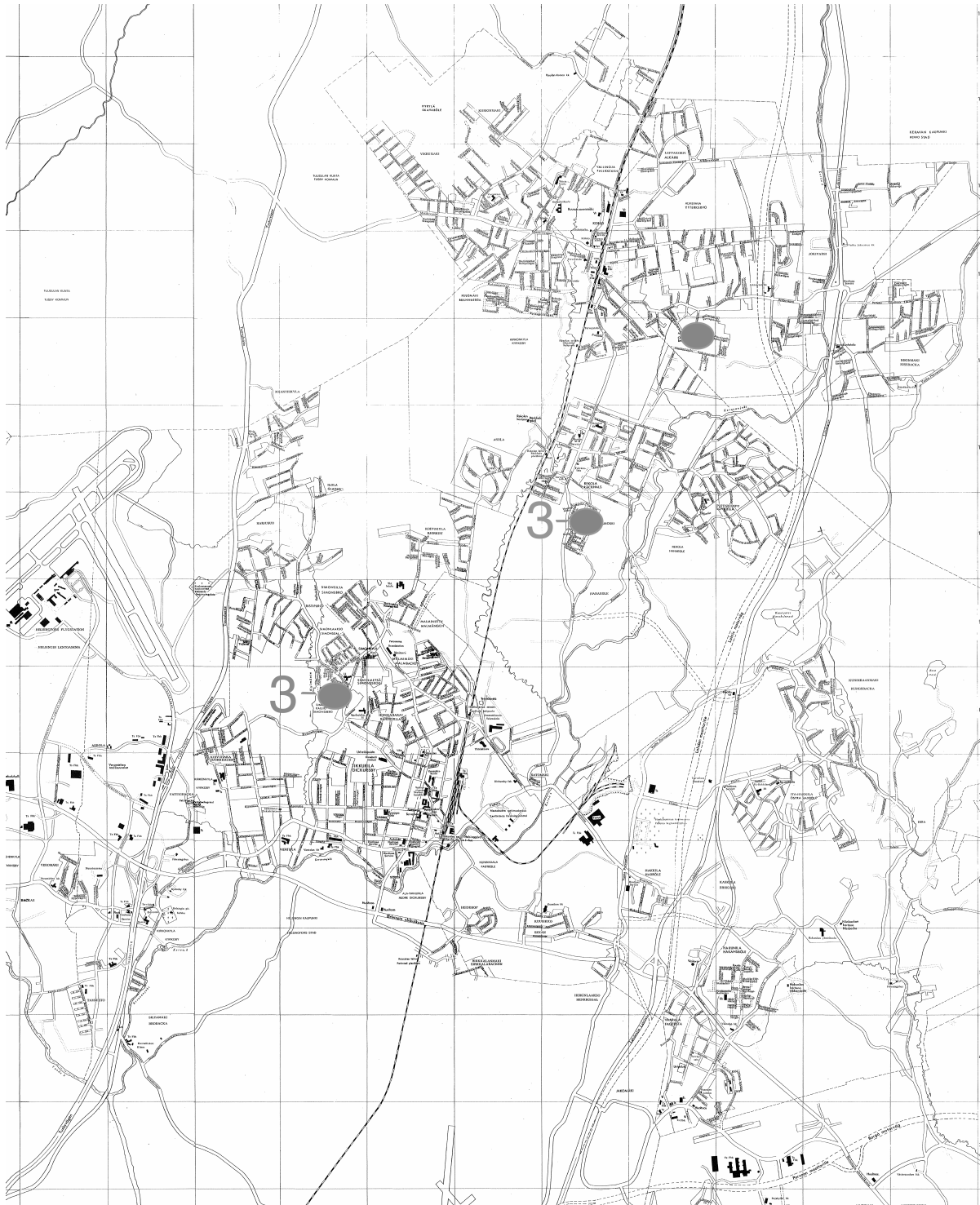
- Niemelä, Jari (toim.), *Ihmiset ovat kaupunki*. Turun Historiallinen Arkisto 53. 1999 Turun Historiallinen yhdistys.
- Niemi, Helena, *Mustalaisten asunto-olojen kehitys vuosina 1976–1979*. Mustalaisväestön erityisasuntolain vaikutusten tarkastelu. Tutkimuksia ja selvityksiä 1981:1, Asuntohallitus.
- Nikkinen, Reima, *Mustalaisten kulttuurista ja taiteesta*. Teoksessa Friman-Korpela ja Mäki 2006. 32–35.
- Nurminen, Eija, *Sosiaalipolitiikan muutos Suomessa 1960-luvulta tälle vuosikymmenelle*. Teoksessa Paakkunainen 2012. 151–186.
- Nordberg, Camilla, *Boundaries of Citizenship. The Case of Roma and the Finnish Nation-State*. Swedish School of Social Science, Research Institute No 23, 2007 Helsinki University Press.
- Nygård, Toivo, *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Atena Kustannus Oy, 1998 Jyväskylä.
- Nygård, Toivo. *Erään tapon tarina. Romanien ja talonväen yhteenotto Alajärvellä 1888*. Atena Kustannus oy, 2001 Jyväskylä.
- Nyholm, Inga, *Kunta–valtio-suhteen muodonmuutos – linjakkaasta liitosta monimuotoisten mekanismien määrittämäksi kokonaisuudeksi*. Teoksessa Haveri, Stenvall ja Majoinen 2011, 128–140.
- Paakkunainen, Kari (toim.), *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 2012:1, Helsingin yliopisto.
- Palomäki, Antti, *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen. Siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asuntokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940–1960 ja sen käännteentekevä vaikutus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print, 2011 Tampere.
- Palonen, Kari, *Kaksi politiikan käsitettä. Tulkinta historiasta ja nykytilanteesta*. [file:///Users/teemunair/Downloads/Polartikk.pdf] Luettu 27.2.2015.
- Paulus, Ilkka, *Romaniväestön asuntotilanne 1990-luvun puolivälissä*. Suomen ympäristö 46, 1996 Ympäristöministeriö.
- Peltonen, Lasse, *Nimby maankäytön konfliktien kehiksenä. Rajaamisen vaikutukset ja vaihtoehdot*. Teoksessa Kopomaa, Peltonen & Litmanen 2008. 186–207.
- Peltonen, Ulla-Maija, *Rajaton kokemus – näkömiä toiseen tietoon*. Teoksessa Launis ja Tikka 2009. 11–26.
- Pirttilahti, Malla, *Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa*. Ympäristöopas 77, Ympäristöministeriö.
- Pulma, Panu, *Sodan puristuksessa*. Teoksessa Pulma, Panu 2012. 154–163.
- Pulma, Panu (toim.), *Suomen romanien historia*. SKS, 2012 Helsinki.
- Pulma, Panu, *Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan*. SKS, Historiallisia Tutkimuksia 230, 2006 Helsinki.
- Pulma, Panu, *Ongelmavähemmistöstä vähemmistöongelmaksi: Suomen romanipolitiikka 2. maailmansodan jälkeisellä ajalla*. Teoksessa Häkkinen, Pulma & Tervonen 2005a. 369–401.
- Pulma, Panu, *Piirteitä suomalaisesta etnopolitiikasta*. Teoksessa Häkkinen, Pulma & Tervonen 2005b. 453–468.
- Pulma, Panu, *Kasvun katveessa*. Teoksessa Schulman, Pulma & Aalto 2000. 229–241.
- Pulma, Panu, *Kun mustalaisleiri muutti kaupunkiin. Romanikysymys Helsingissä ja Tukholmassa 1950-luvulla*. Teoksessa Niemelä 1999. 175–194.
- Puoskari, Pentti, *Suomen talouspolitiikan ja työmarkkinamallin murrokset sotakorvauksista kilpailuyhteiskuntaan*. Teoksessa Paakkunainen 2012, 137–150.
- Puuronen, Vesa, *Rasistinen Suomi*. 2011 Gaudeamus Helsinki University Press.
- Roth, Kyösti, *Romanikerjäläiset Helsingin Manhattanilla*. Teoksessa Markkanen, Puurunen ja

- Saarinen 2012. 26–40.
- Runblom, Harald, *Swedish Multiculturalism in a Comparative European Perspective*. In Gustavsson & Runblom 1995
- Saari, Juho (toim.), *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 60, Gaudeamus, 2005 Helsinki University Press.
- Saari, Juho (toim.), *Historiallinen käänne. Johdatus Pitkän aikavälin historian tutkimukseen*. Gaudeamus, 2006 Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi, *Nuorten lähiöt*. Teoksessa Aapola ja Kaarninen 2003, 397–41
- Saaritsa, Sakari & Teräs, Kari (toim.), *Työväen verkostot*. Väki Voimakas 16, Työväen historian ja perinteentutkimuksen seura 2003.
- Saaritsa, Sakari & Hänninen, Kirsi (toim.), *Työväki maahanmuuttajana*. Väki Voimakas no 25, 2012 Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Saloniemi, Antti, *Suunnitteluoptimistit Suomessa. Näkökohtia tulevaisuuden suunnittelusta sotien jälkeen*. Teoksessa Kettunen, Parikka ja Suoranta 1996. 91–103.
- Schorr, Alvin L., *Housing Policy and Poverty*. In Townsend, Peter 1971. 113–123.
- Schulman, Harry, *Helsingin suunnittelu ja rakentuminen*. Teoksessa Schulman, Pulma ja Aalto 2000. 11–108
- Schulman, Harry, Pulma, Panu ja Aalto, Seppo, *Helsingin historia vuodesta 1945. Suunnittelu ja rakentuminen. Sosiaaliset ongelmat. Urheilu*. Oy Edita Ab, 2000 Helsinki.
- Sen, Amartya, *Identiteetti ja väkivalta* (alkuteos Identity and Violence by Amartya Sen, 2006). Basam Books, 2009 Helsinki.
- Siltala, Juha, *Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Otava, 2007 Helsinki.
- Siltanen, Teemu, *Hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista ja vähemmistöpolitiikkaa. Romanian asuttaminen Vantaalla 1970–1973*. Teoksessa Hako 2013. 86–99.
- Siltanen, Teemu, *Shummeista lähiöihin. Romanian asuttaminen Vantaalla 1970–1981*. Historian yksikkö, Tampereen yliopisto, seminaaritutkielma 2012.
- Siltanen, Teemu, *Romanien asutokysymys. Kunnallistason romanipolitiikka 1970-luvun Tampereella*. Historia, Historiatieteen ja filosofian laitos, Tampereen yliopisto, kandidaatin tutkielma 2011.
- Simola, Raisa & Heikkinen, Kaija (toim.), *Monenkirjava rasismi*. Joensuu University Press 2003.
- Smolander, Jyrki, *Integratiivinen nationalismi – Porvarillisen Suomen hyvinvointi-ideologia toisen maailmansodan jälkeen*. Ennen ja nyt 4/2001. [<http://www.ennenjanyt.net/4-01/smolander.htm>] Luettu 14.3.2015.
- Stenroos, Marko, *Aatteen ja vaatteet*. Teoksessa Pulma, Panu 2012. 426–429.
- Stenroos, Marko, *Meitä on moneksi - romanien monet kasvot*. Teoksessa Pulma, Panu 2012. 430–435.
- Stenroos, Marko, *“Sitä ei voi olla tuntosarvet teipissä”. Romanikulttuurin performatiivisuus kulttuurien välitilassa*. Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaali- ja kulttuuriantropologia, Helsingin yliopisto, pro gradu -tutkielma 2012. Osoitteessa: [<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/33724/sitaeivo.pdf?sequence=1>] Luettu 15.1.2015.
- Suodenjoki, Sami & Peltola, Jarmo, *Köyhä Suomen kansa katkoo kahleitaan. Luokka, liike ja yhteiskunta 1880–1918. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla I*. 2007 Tampere University Press.
- Söderman, Jacob, *Läpimurron aikaa*. Teoksessa Friman-Korpela ja Mäki 2006. 10–14.
- Tanner, Riikka & Lind, Tuula, *Käheä-ääninen tyttö - Kaalengo tsaj*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2009 Helsinki.
- Tanner, Riikka, *Mustalaisten asunto-olot. Selvitys puutteellisesta asuvista ja asunnottomista mustalaisista vuonna 1985*. Sosiaalhallitus Nro 5/1986.

- Tervonen, Miika & Jeskanen, Inka, *Satumaa vai umpikuja? Suomen romanien siirtolaisuus Ruotsiin*. Teoksessa Saaritsa ja Hänninen 2012. 183–200.
- Tervonen, Miika, *Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan*. Teoksessa Pulma, Panu 2012a. 84–142.
- Tervonen, Miika, *Romanit ja suuri muutos*. Teoksessa Pulma 2012b. 166–197.
- Tervonen, Miika, 'Gypsies', 'Travellers' and 'peasants'. *A study on ethnic boundary drawing in Finland and Sweden, c. 1860–1925*. Department of History and Civilization, European University Institute. 2010 Firenze.
- Tervonen, Miika, *Elämää veitsen terällä: Kiertävien romaneiden ja maanviljelijöiden väliset suhteet muistelukerronnassa 1920–1960*. Teoksessa Häkkinen, Pulma ja Tervonen 2005a. 263–295.
- Tervonen, Miika, *Epilogi: Köyhyyden etnistyminen?* Teoksessa Häkkinen, Pulma ja Tervonen 2005b. 469–479.
- Tervonen, Miika, *Tutuissa taloissa: Vaihtoverkostot, riippuvuus ja valta kiertävien romanien ja maanviljelijäväestön välisissä suhteissa 1920–1960*. Teoksessa Saaritsa, Sakari ja Teräs, Kari 2003. 215–234.
- Teräs, Kari, *Suhtautuvatko historiantutkijat teotioihin välineellisesti?* Teoksessa Andersson, Anttila ja Rantanen 2005. 135–157.
- Teräs, Kari, *Yritys ja yhteiskunta. Heikki Huhtamäen verkosto- ja sidosryhmäuhteet*. SKS, Historiallisia Tutkimuksia 246, 2009 Helsinki.
- Therborn, Göran, *A Unique chapter in the history of democracy: The social democrats in Sweden*. In Misgeld, Molin and Åmark 1992. 1–34.
- Topelius, Zachris, *Maamme kirja. Lukukirja alimmaisille oppilaitoksille Suomessa*. (15. painos), S.W Eslund, 1899 Helsinki.
- Townsend, Peter (ed.), *The Concept of Poverty*. Heineman, 1970 London.
- Trankell, Arne, *Kvarteret flisan. Om en kris och dess övervinnande i ett svenskt förortssamhälle*. P.A. Norstedt & Söners förlag, 1973 Stockholm.
- Tuomioja, Erkki, *Pekka Kuusi ja 60-luvun sosiaalipoliittikka Suomen suunnannäyttäjänä*, artikkeli, JANUS- sosiaalipoliittikan ja sosiaalityöntutkimuksen aikakauslehti, 4/02. Osoitteessa [<http://www.tuomioja.org/index.php?mainAction=showPage&id=1077&category=2>] Luettu 28.10.2014.
- Uljas, Päivi, *Demokraattisen pienviljelijävaltion sosiaalipoliittikka toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina*. Teoksessa Hannikainen 2014. 73-104
- Uljas, Päivi, *Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyhegemonia rapautuminen, kansalaisliikhdinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina*. Väitöskirjatutkimus 11.2.2012. Into Kustannus Oy, 2012 Helsinki.
- Uljas, Päivi, *Kun Suomi punastui. Talonpoikaisesta yhteiskunnasta hyvinvointivaltioksi*. Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry, 2008 Helsinki.
- Åmark, Klas, *Social Democracy and the trade union movement: Solidarity and the politics of self-interest*. In Misgeld, Molin and Åmark 1992. 67–96.
- Valkonen, Sanna, *Poliittinen saamelaisuus*. Vastapaino, 2009 Tampere.
- Vehmas, Raino, *Suomen romaaniväestön ryhmäluonne ja akkulturoituminen*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa 81. Turun yliopisto 1961.
- Virrankoski, Pentti, *Suomen taloushistoria kaskikaudesta atomiaikaan*. Kustannusosakeyhtiö Otava, 1975 Helsinki.
- Westin, Charles, *Equality, freedom of choice and partnership: multicultural policy in Sweden*. In Dacyl 1995.
- Wiberg, Matti, *Poliittikka Suomessa*. WSOY, 2006 Helsinki.
- Young, Iris Marion, *Inclusion and Democracy*. 2000 Oxford University Press.

LIITE

Liite 1. Kartta I: Romaneille hankitut vuokra-asunnot Itä-Vantaalla vuosina 1970–1973

Kolme romaniruokakuntaa asutettiin samaan taloyhtiöön Simonkylän kaupunginosassa, kolme ruokakuntaa asutettiin samaan kortteliin Havukosken kaupunginosassa ja yksi ruokakunta Mikkolan kaupunginosaan.

Kartta: Vantaan kauppalaan opaskartta v. 1972, Mittausosasto, Vantaan kaupunki.

Lähteet: "Vantaan kaupungissa olevat romanasunnot 15.8.1988". Asuntoviraston/ Asuntolautakunnanarkisto/ Mb. Vantaan kaupunginarkisto.